

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Jelenc

**Reprezentacija Tita v tiskanih medijih:
primerjava okvirjev v Delu in Mladini**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Jelenc

Mentorica: red. prof. dr. Karmen Erjavec

**Reprezentacija Tita v tiskanih medijih:
primerjava okvirjev v Delu in Mladini**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

ZAHVALA

Za neprecenljivo pomoč in nasvete pri pisanju magistrskega dela se najlepše zahvaljujem mentorici redni profesorici dr. Karmen Erjavec.

Veliko zahvalo dolgujem tudi staršem in babici, ki zaradi bolezni žal ni dočkala končnega izdelka, a je bila najbolj zaslužna za idejo teme tega magistrskega dela. Tami, hvala za vse!

Hvala tudi vsem ostalim, ki so mi med pisanjem magistrske naloge stali ob strani in mi namenjali vzpodbudne besede.

Reprezentacija Tita v tiskanih medijih: primerjava okvirjev v Delu in Mladini

Kljub temu, da je od smrti Josipa Broza Tita preteklo že 33 let, je še vedno prisoten v novinarskih prispevkih in zgodovinski literaturi, a zelo redko v povezavi z novinarsko in medijsko prakso. Obstoječe študije še niso primerjale novinarskega poročanja o Titu v treh različnih družbeno-političnih okoliščinah, zato sem poskušala v svoji magistrski nalogi odgovoriti na vprašanje, kako so slovenski tiskani mediji reprezentirali Tita. Da bi ugotovila, katere okvirje novinarji uporabljajo pri reprezentaciji Tita, sem izvedla analizo okvirjev. Analizirala sem prispevke, objavljene v Delu in Mladini, ki so izšli v treh različnih družbeno-političnih obdobjih (1975, 1989, 2009). Izhajala sem iz teze, da se okvirji poročanja v teh obdobjih razlikujejo in da novinarsko poročanje sooblikujejo družbeno-politične okoliščine. Rezultati analize so potrdili predpostavko, da delovanje novinarjev v največji meri sooblikujejo časovni dejavniki in politične okoliščine, saj novinarji ne morejo delovati izven strukturnih značilnosti. Največja razlika je bila med prispevki, objavljenimi leta 1975 in tistimi, objavljenimi leta 2009. V prvem obdobju so prispevki Tita reprezentirali v okvirjih, kot so »Tito v funkciji«, »Tito – ljubljani in spoštovani vodja«, »Tito – velik državnik«, medtem ko je bil Tito leta 2009 prevladujoče reprezentiran v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, ki ga leta 1975 ni bilo.

Ključne besede: novinarstvo, Josip Broz Tito, uokvirjanje, Delo, Mladina

Representation of Tito in Print Media: A comparison of frames in Delo and Mladina

33 years have passed since the death of Josip Broz Tito, yet he still appears in the news, as well as history books, although rarely in connection with journalistic and media practices. As there are currently no studies comparing the media coverage of Tito in various sets of socio-political circumstances, my master thesis attempts to answer the question of how Tito has been presented in the Slovenian print media. In order to identify the frames journalists have used in the representation of Tito, a frame analysis was conducted. I analysed articles from the daily Delo and the weekly Mladina, as they appeared in three different socio-political periods (1975, 1989, 2009). I followed the assumption that news frames from these periods would differ from one another and that the socio-political circumstances play an important role in journalistic practices. The results of the analysis have confirmed the assumption that journalistic practices are mostly shaped by temporal factors and political circumstances, since journalists cannot work outside structural characteristics. The most substantial differences appear between articles published in 1975 and those published in 2009. The first set of articles represents Tito in frames such as "Tito in function", "Tito – a beloved and respected leader" and "Tito – a great politician", while many articles published in 2009 represent Tito within the frame of "Tito – mass murderer, tyrant, dictator, autocrat", which was absent in 1975.

Keywords: journalism, Josip Broz Tito, framing, Delo, Mladina

Kazalo

1	Uvod	7
2	Josip Broz Tito	10
2.1	Pomen Tita v Jugoslaviji	12
2.2	Pomen Tita v mednarodnem prostoru	18
3	Družbeno-politične razmere	22
3.1	Jugoslavija leta 1975	22
3.2	Jugoslavija leta 1989	23
3.3	Slovenija leta 2009	28
4	Nostalgija	31
4.1	Jugonostalgija	33
4.2	Titostalgija – nostalgija po Josipu Brozu Titu	35
5	Vloga medijev in novinarstva v družbi	38
5.1	Novinarstvo med II. svetovno vojno in osamosvojitvijo	40
5.2	Novinarstvo v obdobju samostojne Slovenije	45
6	Uokvirjanje	51
6.1	Definiranje uokvirjanja	51
6.2	Delovanje in posledice okvirjev	53
7	Reprezentacija Tita v slovenskih tiskanih medijih	55
7.1	Metodologija	55
7.2	Rezultati	56
7.3	Okvirji v dnevnom časopisu Delo	58
7.3.1	Leto 1975	58
7.3.2	Leto 1989	61
7.3.3	Leto 2009	64
7.4	Okvirji v tedniku Mladina	66
7.4.1	Leto 1975	66

7.4.2 Leto 1989.....	68
7.4.3 Leto 2009.....	71
8 Diskusija.....	75
9 Zaključek.....	85
10 Literatura.....	88
Priloge.....	105
Priloga A: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Delu – Leto 1975.....	105
Priloga B: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Delu – Leto 1989.....	138
Priloga C: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Delu – Leto 2009.....	145
Priloga Č: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Mladini – Leto 1975.....	150
Priloga D: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Mladini – Leto 1989.....	155
Priloga E: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Mladini – Leto 2009.....	161

1 Uvod

Josip Broz, pogosto poznan predvsem kot Tito, velja za eno najvidnejših osebnosti 20. stoletja, ne le v našem okolju, temveč tudi širše, saj je v mednarodnem merilu gotovo najbolj poznan po gibanju neuvrščenih (Campbell 1980). Tega je ustanovil skupaj z Nehrujem in Naserjem, a bil njegov idejni vodja, pa tudi »politični in organizacijski spodbujevalec« (Vrhunec 2009, 125). Voditelji gibanja so se sicer menjali, vendar pa »so tako dežele v razvoju kot preostali svet imeli Tita za njegovega vodjo« (prav tam). Za mnoge še danes predstavlja junaka in ga vrednotijo izjemno pozitivno, nekateri mlajši ga niti ne prepoznajo, spet za tretje ni nič drugega kakor zločinec in mu očitajo številne nepravilnosti v času, ki ga je preživel kot voditelj Socialistične federativne republike Jugoslavije (Velikonja 2008).

O Josipu Brozu Titu je bilo napisanih veliko prispevkov, portretov, knjig ipd., vendar z izjemo Gertrude Joch Robinson, ki se je v delu *Tito's Maverick Media* (1977) ukvarjala prav z vprašanjem medijev v času Titove vladavine, ni tekstov, ki bi se s Titom ukvarjali v povezavi s to tematiko. Pojavljali so se posamezni zapisi o značilnostih medijev v času socialistične Jugoslavije (npr. Splichal 1984; Vreg 1990; Košir 2003; Amon 2004; Merljak Zdovc 2007; Nežmah 2012) ter zapisi o razvoju medijev in medijskih trgov po razpadu skupne države (npr. Nedeljkovich 1998; Bašić Hrvat in Milosavljević 2001; Amon 2004; Robinson Beachboard in Beachboard 2005; Merljak Zdovc 2007), a primerjave poročanja o Titu v treh različnih časovnih obdobjih oziroma družbeno-političnih okoliščinah še ni bilo. Ker reprezentacija Tita v slovenskih medijih še ni raziskana, je cilj magistrske naloge na primeru uokvirjanja o Titu razkriti delovanje novinarjev v Jugoslaviji oziroma Sloveniji v različnih zgodovinskih in političnih okoliščinah ter ugotoviti, v kakšnih okvirjih so tiskani mediji reprezentirali Tita v letih 1975, 1989 in 2009.

Novinarji so pred razpadom Jugoslavije veljali za družbeno-politične delavce (Košir 2003; Amon 2004; Merljak Zdovc 2007), bili so namreč podvrženi družbenim, ekonomskim in kulturnim okoliščinam (Erjavec 2004, 121), medijskega pluralizma pa ni bilo – vse v skladu s samoupravnim socializmom, politiko neuvrščenosti in jugoslovansko enotnostjo (Amon 2004, 66). Nekdanji urednik *Dela* Mitja Gorjup (1978, 45), je zapisal, da »novinarstvo v samoupravni socialistični Jugoslaviji ni in ne more biti sila zase«, ampak ima lahko vpliv le, če je »scela vpeto v borbo jugoslovanskega delavskega razreda in ZKJ za osvoboditev dela in s tem za samoupravno humanizacijo vseh družbenih odnosov«. Situacija se je začela spreminjati v osemdesetih letih. Takrat je Slavko Splichal (1984, 35) opozoril na to, da imajo

vse večjo moč tudi transnacionalne korporacije, čeprav je bila še vedno najbolj dominantna vloga države. Te so sicer zaradi različnih dejavnikov, od mednarodnih odnosov do spremembe družbenih odnosov, spremenile svoj odnos do »komunikacijske sfere« (prav tam). Ukrepi, ki so jih prej izvajale države, so postali manj represivni (npr. ni bilo več cenzure oziroma je bila ta omejena), zamenjala pa jih je »navzven usmerjena komunikacijska produkcija« (prav tam). V Jugoslaviji se je v osemdesetih politika sicer počasi začela umikati z medijskega področja (Bašić Hrvatin in Milosavljević 2001), vendar pa tudi takrat še ni prišlo do pravega preskoka miselnosti. Tako je bil še čisto na začetku devetdesetih let takratni premier Lojze Peterle prepričan, da mora imeti vlada nekaj besede pri imenovanju urednika Dela (Bašić Hrvatin in Petković 2007, 28).

Devetdeseta leta 20. stoletja v Sloveniji so bila v znamenju političnih sprememb, privatizacije medijev, liberalizacije medijskega trga, medijske koncentracije, komercializacije in sprejemanja medijske zakonodaje (Bašić Hrvatin in Milosavljević 2001). V sredini devetdesetih let je slovenski medijski trg le prešel na tržno gospodarstvo in politični vpliv je zamenjal kapitalski vpliv (Bašić Hrvatin in Milosavljević 2001; Amon 2004; Merljak Zdovc 2007). Po tranziciji je namreč prišlo do prenosa medijev iz politike v roke kapitala, do komercializacije in vse večje konkurence med mediji (Merljak Zdovc 2007, 173). Novinarji so začeli prodajati svoje delnice, kar jim je kasneje onemogočilo delež dobička (Bizjak 2001), prihajalo pa je tudi do vse bolj monopolnega lastništva. V veljavo je začel vstopati tržni model: pojavili so se novi medijski lastniki, med njimi tudi tujci (najuspešneje skozi projekt Pro plus), spremenil pa se je tudi način produkcije novic (Merljak Zdovc 2007, 173). V devetdesetih letih so se začeli krepiti ekonomski pritiski, po drugi strani pa so se politični pritiski zmanjšali (prav tam).

V svoji magistrski nalogi bom poskušala odgovoriti na vprašanje, kako so slovenski tiskani mediji reprezentirali Josipa Broza Tita in katere okvirje so pri tem uporabljali. Na osnovi prej omenjenih značilnosti in dejstev bom izhajala iz teze, da se okvirji poročanja o Titu danes (približno dvajset let po osamosvojitvi) razlikujejo od tistih tik pred razpadom Jugoslavije (leta 1989) in tistih iz leta 1975, torej, da reprezentacijo Tita sooblikujejo družbeno-politične okoliščine.

Da bi preverila predpostavko, bom izvedla kvalitativno raziskavo oziroma analizo okvirjev. V nalogi bom analizirala prispevke osrednjega slovenskega dnevnika Delo (izhaja od leta 1959, ko se je Slovenski poročevalec združil z Ljudsko pravico) in tednika Mladina, za katerega je

bila predvsem v osemdesetih značilna kritika vladajoče oblasti (Amon 2004; Merljak Zdovc 2007), ter s primerjavo prispevkov, ki vključujejo Tita, v treh obdobjih (1975, 1989 in 2009) poskušala ugotoviti podobnosti in razlike okvirjev poročanja o Titu.

Teoretski del magistrskega dela obsega pet poglavij. Ker bom analizirala reprezentacijo Tita v tiskanih medijih, bo v poglavju Josip Broz Tito predstavljen življenjepis nekdanjega predsednika ter njegov pomen v Jugoslaviji in v mednarodnem prostoru. Analizirala bom novinarske prispevke, objavljene v treh različnih časovnih obdobjih, zato bo vključeno tudi poglavje, kjer bodo orisane družbeno-politične razmere v letih 1975, 1989 in 2009, torej letih, ki sem jih izbrala za podrobnejšo analizo poročanja o Titu. Ker je Neil Barnett (2006, 136) zapisal, da prebivalci nekdanje skupne države na Jugoslavijo gledajo z nostalgijo, se poraja vprašanje, ali je nostalgija tudi del novinarskega poročanja o Titu. Tretji teoretski sklop bo zato namenjen opredelitvi nostalgije, jugonostalgije in titostalgije. Sledila bo predstavitev vlog medijev in novinarjev, kjer se bom najprej ukvarjala z vlogami in značilnostmi novinarstva in medijev v obdobju med drugo svetovno vojno in osamosvojitvijo, drugi del pa bo namenjen predstavitvi značilnosti novinarstva in medijev v obdobju samostojne Slovenije. Za razumevanje novinarskega delovanja in poročanja je namreč treba poznati novinarske vloge, ki so se v različnih časovnih obdobjih med seboj razlikovale (Amon 2004, 55). Novinarske prispevke bom analizirala z metodo uokvirjanja, za katero Entman (1993) pravi, da poudarja samo določene informacije glede predmeta upovedovanja ter omogoča vpogled v prakse in trende novinarskega delovanja v določenem časovnem obdobju in na določenem prostoru. Zadnje teoretsko poglavje bo zato namenjeno teoriji uokvirjanja. Sledila bo analiza in primerjava okvirjev v dnevnem časopisu Delo, osrednjem slovenskem časniku, ki je bil v času Jugoslavije pod strožjim državnim nadzorom (Nežmah 2012), in tedniku Mladina, ki je v osemdesetih letih predstavljal »glavnega rušitelja političnih tabujev« (Merljak Zdovc 2007).

2 Josip Broz Tito

Življenjepis Josipa Broza Tita predstavljam po Barnettu (2006), ki je objavil knjigo o Titovem življenju. Tito je bil rojen 7. maja 1892 v Kumrovcu kot sedmi otrok. Obdobje njegovega šolanja ni trajalo dolgo, saj je kmalu zapustil šolske klopi in začel delati na stričevi kmetiji. Pri petnajstih letih je odšel v Sisek, kjer je najprej delal kot natakar, nato pa se preusmeril h ključavničarstvu. V času pripravništva je prvič prišel v resnejši stik s socialdemokratsko politiko, pridružil pa se je tudi sindikatu. V letih, ki so sledila, je v iskanju dela prepotoval velik del Evrope. Leta 1913 je začel služiti dvoletni vojaški rok, ob izbruhu prve svetovne vojne pa so ga zaprli, saj so se bali, da bi zbežal v Rusijo. Ko so ga izpustili, je šel najprej na srbsko fronto, kasneje pa še na rusko, kjer je bil najprej ranjen, nato pa še zaprt. V času, ki ga je preživel v Rusiji, se je začel družiti z boljševiki in sodeloval v demonstracijah. Ko se je vrnil v Kumrovec, ta ni bil več del Avstro-Ogrske, temveč del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, prav tako pa je komunistično gibanje pridobivalo vse več veljave. V aktivnosti tega gibanja se je vključil tudi Josip Broz. V dvajsetih letih je zamenjal več služb in krajev, a vselej ostal dejaven v komunističnem gibanju in delavskih sindikatih. Po več turbulentnih letih, številnih zapornih kaznih in podzemnem delovanju v komunističnem gibanju, je Tito leta 1935 odšel v Moskvo, kjer se je pridružil balkanskemu oddelku Kominterne. Ta je Tita nato poslala v Jugoslavijo (s tajnim imenom Walter), kjer je poskrbel za »čiščenje« komunistične partije Jugoslavije, po tem pa se je sam povzpel na njen vrh (Swain 2011, 13–26). Že leta 1938, ko se je za nekaj časa vrnil v Jugoslavijo, je pozval k boju proti nacistični nevarnosti (Pirjevec 1995, 118; Pirjevec 2011, 53–93). Ko se je druga svetovna vojna na področju Jugoslavije že začela, je politbiro svoj vojaški komite spremenil v glavni štab narodnoosvobodilnih partizanskih odredov, Josip Broz pa je postal poveljnik (prav tam). Po končani drugi svetovni vojni je najprej opravljal funkciji predsednika vlade in ministra za zunanje zadeve, leta 1974 pa je dobil dosmrtno funkcijo predsednika (Swain 2011, 182). Leta 1948 je nase opozoril z razkolom s Stalinom, po katerem je Jugoslavija začela hoditi po poti, precej drugačni od preostalih socialističnih držav (Robinson Beachboard in Beachboard 2005, 6). V času svojega vladanja Jugoslaviji je skupaj z Naserjem in Nehrujem ustanovil tudi gibanje neuvrščenih (Swain 2011, 182).

Njegov kult osebnosti se je začel vzpostavljati že kmalu (Vidnjevič 2010, 35). Začetki namreč segajo v čas druge svetovne vojne. Božo Repe (2011, 472) tako piše, da je bil Tito priznan kot »nesporni slovenski in jugoslovanski voditelj« že maja 1945, ko je imel enega prvih zgodovinsko pomembnejših govorov v Ljubljani. Tito je bil vse do svoje smrti v Sloveniji

zelo priljubljen, ob njegovi smrti so številni jokali, čustva pa so bila po avtorjevih besedah iskrena (prav tam, 479). »Tito je bil, Tito je, Tito bo,« se je glasil celostranski naslov v osrednjem časopisu, objavljenem ob Titovi smrti (prav tam).

Barnett (2006, 2) je Tita izenačil z Jugoslavijo, saj je zapisal, da je bil Tito Jugoslavija od druge svetovne vojne pa do njegove smrti, morda še nekoliko dlje. Med njegove dosežke je uvrstil vodenje komunistične revolucije sočasno s partizanskim odporom proti okupatorjem in notranjim sovražnikom, ustanovitev multinacionalne države, ki jo je uspel držati skupaj dlje, kot bi jo bil sposoben katerokoli drug, zoperstavil se je Stalinu, prav tako pa je svojim državljanom omogočil največ svoboščin in blaginje izmed vseh socialističnih oziroma komunističnih voditeljev (prav tam). Z vso močjo in karizmo, ki jo je posedoval, bi Tito lahko rekel: »L'état, c'est moi« (prav tam, 2–3).

Po Titu se imenuje tudi družbeno-politična doktrina, ki so jo avtorji (Vrhunec 2009; Vidnjevič 2010) enostavno poimenovali titoizem. Titoizem je družbeno-politična doktrina, ki je tako v teoriji kot praksi uveljavljala interese delavcev, kmetov in delovne inteligence. Njen zaščitni znak je posebna družbena ureditev, ki je temeljila na enopartijskem sistemu in družbeni lastnini proizvodnih sredstev. Titoizem je razvijal politiko neuvrščenosti, ki je predstavljala tretjo pot med dvema »antagonističnima blokoma Vzhod – Zahod«, kar je titoizmu prineslo tudi mednarodno veljavo (Vrhunec 2009, 7). Temeljil je na konstruktivnosti, ki je bil aktualen le v času Titovega življenja, saj je bil le on tisti, ki ga je lahko vzdrževal (Vidnjevič 2010, 37). Omenjeni doktrini pripisujejo pet glavnih dosežkov: skupaj z NOB¹ zmaga nad nacifašisti in osvoboditev Jugoslavije (v sodelovanju z zavezniki), uveljavitev izvirnega modela socializma, rešitev nacionalnega vprašanja s politiko bratstva in enotnosti, federalizem, uveljavitev sistema samoupravljanja in komunalne decentralizacije, na koncu pa še vse večji ugled Jugoslavije, ki je s pomočjo politike neuvrščenosti in izvenblokovske neodvisnosti ter mednarodnim sodelovanjem postala država, ki so jo ankete združenih narodov uvrščale med najbolj cenjene države na svetu (Vrhunec 2009, 7, 71, 80).

Pomen Tita tako v notranje- kot zunanjepolitičnem življenju je velik, ne glede na to, ali ga sicer vrednotimo kot pozitivno ali negativno osebnost – pozitivni ali negativni pogled nanj je namreč odvisen od subjektivnega gledišča in prav iz tega razloga je Tita težko določiti le kot pozitivno ali negativno osebnost (Vidnjevič 2010, 122).

¹ NOB – narodnoosvobodilni boj oz. narodnoosvobodilna borba

V nadaljevanju bom nekoliko podrobneje predstavila nekatere dosežke Josipa Broza Tita in njihovo ozadje ter njegov pomen tako v jugoslovanskem kot mednarodnem prostoru.

2.1 Pomen Tita v Jugoslaviji

Titova pomembnejša vloga v Jugoslaviji se začne z drugo svetovno vojno (Barnett 2006; Pirjevec 2011). Josip Broz je nevarnosti nacizma zaznal že pred uradnim začetkom vojne, tako da je leta 1938 izdal razglas centralnega komiteja, kjer je poudaril pomembnost boja proti nacistom (Pirjevec 2011, 53). Pirjevec (prav tam, 53–129) je zapisal, da so komunisti najprej ustanovili vojni komite, ki ga je vodil Tito, 27. junija 1941 pa so ta komite preoblikovali v glavni štab narodnoosvobodilnih odredov Jugoslavije, katerim je poveljeval Tito. Teden dni kasneje je padla odločitev, da sabotaže in diverzije zamenja splošna ljudska vstaja. Septembra istega leta je Tito skupaj s sodelavci sprejel sklep, da bo boj v prihodnje potekal na gverilski način, da se bodo izogibali frontalnim spopadam, da bodo boji decentralizirani in urejeni po nacionalnem ključu, a še vedno pod nadzorom vrhovnega štaba, da bodo borci poimenovani partizani in da bodo odslej v bataljonih oziroma odredih poleg komandantov prisotni tudi politični komisarji, s čimer so že začeli postavljati ideološke temelje za novo družbeno ureditev (prav tam). Nenadović (v prav tam, 97–98) je zapisal, da se je Tito izkazal kot dober organizator protinacističnega boja, saj je za poveljnike enot izbral tiste partizane, ki so se borili že v španski državljanski vojni in so tako že imeli nekaj izkušenj z bojišč, izogibal pa se je imenovanju poveljnikov, katerih glavne značilnosti so bile ideološke odlike iz Kominterne.

Ocene Titovih vojaških sposobnosti so se nekoliko razlikovale – nekateri so ga kovali v zvezde, spet drugi so dvomili o njegovih dejanskih odlikah v strateških odločitvah (prav tam, 98, 171–177). Koča Popović (v prav tam, 98) je trdil, da je Josip Broz Tito dokazal, da je »dorasel nalogam, pred katerimi se je znašel pri pripravljanju in vodenju oboroženega boja. Ko se je vstaja začela, je kmalu postal nesporni voditelj; od samega začetka je razmišljal s svojo glavo, čeprav se je za vstajo odločil šele po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo«. Nad Titom se je navdušil tudi Winston Churchill (v prav tam, 171), ki si je zaželel srečanja z vodjo partizanskega odpora, saj je bil fasciniran nad človekom, ki je prišel iz najnižjih slojev do vodje odpora, ki ga je s svojo odločnostjo, pogumom in sposobnostjo ustvaril praktično iz nič. Cenili so ga tudi pripadniki sovražnih enot, med enim izmed srečanj s svojimi oficirji je pravi slavospev Titu namreč izrekel tudi Heinrich Himmler (v prav tam, 177): »Rad bi dal še en

primer trdnosti, primer Maršala Tita. Moram reči, da je ta komunistični veteran, ta Herr Josip Broz, človek močnega značaja. Na žalost je naš sovražnik. Ta si je res zaslužil naslov maršala. Ko ga bomo ujeli, bomo z njim takoj opravili, to vam zagotavljam. /.../ Toda želel bi si, da bi imeli v Nemčiji ducat Titov.«

Na drugi strani je v njegove odlike poveljevanja vojski podvomil Milovan Djilas (v prav tam, 129), ki je kot dokaz Titovih šibkih točk navedel primer bitk na Rami in Neretvi. Tito naj bi namreč stalno spreminjal povelja, kar bi se lahko končalo precej drugače, kot se je (prav tam). Bitka se je na koncu iztekla dobro, vendar naj bi tu šlo bolj za zasluge posameznih komandantov, ki so povelja nekoliko prilagajali trenutnim okoliščinam, ne pa samemu vrhovnemu poveljniku vojske (prav tam). Eden izmed razlogov za Titovo slabše poveljevanje naj bi bilo pomanjkanje znanja s področja taktike in strategij vojskovanja, zato je bilo poveljevanje slabše na začetku narodnoosvobodilnega boja (Petan v Vidnjevič 2010, 171). Očitno pa je dejstvo, da je bil Tito dovolj dober in preudaren, da je poslušal svoje podrejene pri njihovih taktičnih zamislih (prav tam).

Zmaga nad nacifašističnimi silami v drugi svetovni vojni v zadnjih letih dobiva črno piko, saj je vse več govora o t. i. povojnih pobjah, s katerimi neposredno povezujejo Tita (Pirjevec 2011, 200–203). Po koncu druge svetovne vojne, 9. maja, dva dni po predaji Nemcev, so ustaši in preostali kolaboracionisti zbežali preko meje v Avstrijo, ki je bila pod nadzorom angleških sil, saj so se bali povračilnih ukrepov zaradi svojega sodelovanja in simpatiziranja z okupatorji (Barnett 2006, 77–78). V Avstriji so se predali angleškim silam, a so jih ti kmalu vrnilo partizanom v Jugoslavijo, kjer so mnoge na Hrvaškem in Sloveniji tudi nezakonito usmrtili (prav tam). Miro Simčič tako piše, da je Slovenija po koncu vojne »postala eno izmed največjih evropskih grobišč« (Simčič 2007, 20).

Josip Broz Tito je imel med drugo svetovno vojno pomembno vlogo, saj je skupaj s partizani ob pomoči zaveznikov sam premagal sile osi (Nemčijo in Italijo), za razliko od preostalih vzhodnoevropskih držav (npr. Poljske, Madžarske, Češkoslovaške, Romunije ...), ki jih je osvobodila rdeča armada (Barnett 2006, 13). Barnett (prav tam) pravi, da je to Josipu Brozu Titu prineslo boljše izhodišče za nadaljevanje, saj je pridobil večjo neodvisnost od Stalina. Tito je na začetku sicer sledil stalinistični doktrini, a ob tem vseeno poskušal širiti svoje meje (prav tam). Titova politika neodvisnosti je Stalina tako zmotila oziroma razjezila, da je leta 1948 Jugoslavijo izključil iz Kominterne (prav tam). Pirjevec (2011, 225–259) kot enega izmed glavnih vzrokov za razkol med Titom in Stalinom navaja Titovo samostojnost med

drugo svetovno vojno ter njegove osebnostne značilnosti, ki so onemogočale podrejenost Stalinu, zato je med obema voditeljema prihajalo do napetosti, ki so svoj vrhunec doživele leta 1948 z dokončnim razkolom med Titom in Stalinom.

Leta 1945 se je Tito znašel v vlogi voditelja nove Jugoslavije, ki je bila uničena tako zaradi zunanjih sovražnikov v drugi svetovni vojni kot tudi notranjih nemirov (Barnett 2006, 13). V želji, da bi se izognil napakam medvojne Jugoslavije je osnoval državo kot federalno republiko, ki jo je sestavljajo šest republik: Srbija, Slovenija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Makedonija in Črna gora; Vojvodina in Kosovo pa sta dobili status avtonomnih pokrajin (prav tam).

Tito je bil tisti, ki je poskrbel za transformacijo Jugoslavije iz zaostale, pretežno kmečko usmerjene države v razvito in moderno državo, katere primarna dejavnost je bila industrija (Vrhunec 2009, 7, 80). Po Vrhunčevih besedah je družbenopolitična ureditev države, ki je bila po vojni zelo razdejana, vsakemu državljanu »zagotavljala enakopravnost in blaginjo ter vztrajno pospeševala družbenoekonomski razvoj dežele, tako da je dve desetletji spadala med države z najvišjo stopnjo gospodarske rasti« (prav tam), mnogo let je imela država namreč eno najvišjih stopenj ekonomske rasti na svetu (Pirjevec 2011, 483). Industrializacija v Jugoslaviji je bila res hitra, saj je bila skupaj z Japonsko na vrhu svetovne lestvice po hitrosti industrializacije (prav tam).

To se je še na bolj očiten način kazalo v Sloveniji, ki je izmed vseh jugoslovanskih republik dosegala največji gospodarski razvoj (Barnett 2006, 116) ter precej nadpovprečen družbeni produkt in nacionalni dohodek, kar gre pripisati predvsem večji razvitosti in delovni usposobljenosti (Prunk in Ivanič 1996, 139–140). Na to je opozoril tudi eden izmed slovenskih novinarjev, zajetih v raziskavi Martine Robinson Beachboard in Johna C. Beachboarda (2005, 6), ki je izpostavil, da je bila Jugoslavija v precej drugačnem položaju od preostalih socialističnih držav. Boljši položaj so Jugoslovani zavidali praktično v vseh vzhodnoevropskih državah, jugoslovanski način življenja pa so povezovali direktno s Titom (Barnett 2006, 136). Bruto družbeni proizvod je bil skoraj dvakrat višji kot v ostalih socialističnih državah, pojavili so se zasebni avtomobili, električni gospodinjski stroji, v trgovinah je bilo možno kupiti proizvode široke potrošnje, ki so si jih lahko privoščili številni, saj so se plače leta 1958 povečale za približno sedem odstotkov (Pirjevec 1995, 242–243). Od petdesetih let naprej so vsi Slovenci lahko imeli potne liste, veliko je bilo sicer ekonomske emigracije, a so se emigranti lahko tudi vrnili nazaj v domovino. Pirjevec (2011, 483, 676–

677) k temu dodaja, da je bila Jugoslavija ena izmed najbolj odprtih držav na svetu, saj so domačini brez vize lahko potovali v kar 44 držav, država pa je bila odprta tudi za turiste. Tem so odprli meje z odpravo vizumov, Jugoslavija pa je omogočila tudi samostojen razvoj podjetij, katerim so odpisali precejšen del davčnih bremen, prav tako pa so dovoljevali tuje naložbe, kar je bilo na Zahodu zelo toplo sprejeto, saj je bila Jugoslavija edina socialistična država, ki je to omogočala (prav tam). Državljeni so uživali še številne druge ugodnosti in pravice, kot so na primer pravica do brezplačnega šolanja, do rednega dela, zdravstvenega zavarovanja in pokojnine (Vidnjevič 2010, 180).

Pomemben vidik drugačnega socializma je bila tudi precej večja avtonomija na kulturnem področju in v prosvetnem življenju v primerjavi z drugimi socialističnimi državami (Prunk in Ivanič 1996, 139–140). V Jugoslaviji je bilo tako na primer mogoče dobiti mnogo kulturnih proizvodov, ki jih državljani ostalih vzhodnoevropskih dežel v trgovinah niso mogli dobiti (Barnett 2006, 136). Čehi in Madžari še sedaj pomnijo, kako so lahko v času počitnic v Jugoslaviji kupovali plošče zahodnjaških glasbenih izvajalcev, ki jih doma niso mogli kupiti (prav tam).

Še največja težava za Jugoslovane je bila omejena svoboda govora, kar je bilo sploh značilno za prva povojna leta (Pirjevec 2011, 677). Podobno kot v Sovjetski zvezi so komunisti želeli bdeti nad medijskimi objavami (Pirjevec 1995, 158). Kot izpostavlja Pirjevec (prav tam) so pri centralnem komiteju ustanovili Agitprop, katerega glavna naloga je bila vodenje ideološkega delovanja partije in usklajevanje te ideologije s prosvetnim življenjem. Vodstvo Agitpropa je prevzel Milovan Djilas, ki je skrbel, da je bilo vse javno delovanje v skladu z ideologijo vladajoče partije, kar se je še posebej izkazalo pri medijih in na kulturnem področju (prav tam). Literatura je tako morala delovati v skladu s sorealizmom, tisti avtorji, ki pa tega niso želeli, so bili za več let obsojeni na »zatišje« (prav tam). Edina dobra stran te sicer zgrešene in agresivne agitpropovske politike je bilo opismenjevanje prebivalstva ter razvoj makedonskega jezika in književnosti (prav tam).

Deset let po Titovi smrti je postalo jasno, da je imel še eno pomembno vlogo – bil je pomemben povezovalc jugoslovanskih narodov (Barnett 2006). Sicer so bila med njimi že za časa njegovega življenja številna nasprotja, a vodstvo in državljani so verjeli, da Jugoslavija še nikoli ni bila tako ugledna država in da »še nikoli ni imela tako varnega položaja«, ko pa je Tito umrl, so mednacionalna nasprotja kmalu prišla do izraza ter na koncu pripeljala tudi do krvavega razpada Jugoslavije (Pirjevec 2011, 574). Tovrstnega razpleta so se bali predvsem

bošnjaški muslimani, ki so cenili obdobje miru in tolerance ter bili v strahu, kaj bo v času po Titovi smrti (Barnett 2006, 136).

Ob pozitivnih aspektih Tita in njegove politike, ki so ugodno vplivali na življenje v Jugoslaviji ter na njeno podobo, je potrebno omeniti še nekaj slabosti Titove vladavine. Poleg že prej omenjenih poveljnih pobojev, tri desetletja po Titovi smrti kritično ocenjujejo tudi enostrankarski sistem, ki je bil značilen za poveljno Jugoslavijo ter zapiranje in onemogočanje političnih nasprotnikov in kritikov vladajoče oblasti (Simčič 2007; Vidnjevič 2010; Pirjevec 2011). Simčič (2007, 22) tako piše, da je bil Tito avtokrat in absolutist, »vendar razsvetljen absolutist«, Pirjevec (2011, 680) pa opozarja, da je Tito kljub 35-letni diktaturi, ki se je močno razlikovala od Stalinove, »ostal zapisan v spominu številnih sodobnikov kot državnik, ki so mu dolžni hvaležnost«.

Vse od konca druge svetovne vojne pa do razpada Jugoslavije so imeli oblast v rokah komunisti oziroma komunistična partija, politična opozicija pa ni bila dovoljena, tako da so ljudje nasprotovanje lahko izražali le v prikriti obliki (Barnett 2006, 129). Partija ni dovoljevala opozicije in kritike, čeprav bi vsaj v prvih poveljnih letih demokratične volitve najverjetneje tudi dobila (Simčič 2007, 284). Analize, opravljene leta 1945, so pokazale, da bi »komunisti oziroma Ljudska fronta Jugoslavije dobili 70 odstotkov glasov, če bi šli na skrajno poštene volitve« (Djilas v prav tam).

Posamezniki, ki so javno izražali kritike o enopartijskem sistemu ali o Titu, so bili pogosto sankcionirani, izjema niso bili niti ožji Titovi sodelavci, ki so upali podvomiti v sistem in Titovo hegemonijo (Barnett 2006, 101). Med njimi je znan primer Milovana Djilasa, ki je zapisal, da bi Jugoslavija potrebovala večstrankarski sistem, zaradi česar je postal tarča partijskih veljakov, prav tako pa je izgubil tudi Titovo podporo. Na zaprtem procesu so ga hitro obsodili, tako da je v ječi preživel devet let (prav tam). Tito se ni oziral na to, kdo je izražal kritike na njegov račun oziroma na račun države, in brez težav odstranjeval tudi svoje tesne sodelavce, prav tako pa ni izbiral sredstev pri njihovem odstranjevanju – metode so bile prav stalinistične, od medijskih napadov pa do zapornih kazni (prav tam, 101, 132).

Z namenom zaščite države in socializma so leta 1975 sprejeli nov kazenski zakonik, ki je ostro sankcioniral »sovražnike ljudstva«, eden izmed členov novega zakonika pa je »govoril o 'sovražni propagandi' in 'kontrarevolucionarni dejavnosti', ter s tem zaobjel vsako, tudi verbalno kritiko režima« (Pirjevec 1995, 341). Že leto prej so spremenili tudi ustavo, po kateri je večja pooblastila dobila Jugoslovanska ljudska armada pod vodstvom maršala Tita, kar mu

je dajalo še večjo moč, saj je imela vojska možnost hitrega posredovanja v primeru nasprotovanj in nemirov (Barnett 2006, 133).

Pomembno vlogo je imela tudi tajna policija, ki je nadzorovala več milijonov ljudi in o njih zbirala najrazličnejši material, na podlagi katerega so mnoge ljudi zaprli (Barnett 2006, 118–131). V zaporu so se znašli študentje, novinarji, intelektualci, vsi, ki so stremeli k družbenim spremembam (prav tam). Udba, kakor se je imenovala tajna policija, je najpomembnejšo vlogo opravljala v času Titovega spora s Stalinom, ko je po vsej državi, pa tudi v tujini, potekal lov na informbirojevce, tj. na vse tiste, ki so v sporu med Titom in Stalinom odločili za podporo sovjetskemu voditelju (Pirjevec 2011, 624). Eden izmed najbolj znanih primerov, je primer Vlada Dapčevića, ki so ga na procesu za zaprtimi vrati, kjer so mu očitali nameravano sovražno delovanje in ilegalen prestop meje, najprej obsodili na smrt, nato pa na dvajset let strogega zapora (prav tam). To so bile stalinistične čistke, ki so zajele tako resnične kot le domnevne informbirojevce – v taboriščih se je znašlo več kot 31 tisoč ljudi, »nekateri samo zato, ker so v ožjem krogu izrekli kako pikro na račun Tita in njegovih tovarišev« (prav tam, 277). V večini primerov je šlo za zelo hitre sodne postopke, po rednem so večinoma obsojali le oficirje (prav tam, 275). »Ko so bile aretacije že v teku, je skupščina na vrat na nos sprejela zakon o 'družbeno koristnem delu', na katerega so obsojali ljudi brez procesa s preprostimi administrativnimi odloki« (prav tam). Sprva naj bi to »družbeno koristno delo« opravljali dve leti, nemalokrat pa so to obdobje še podaljšali za več let, tudi na osemnajst let (prav tam).

Politične zapornike so pošiljali v taborišča, izmed katerih je najbolj znano koncentracijsko taborišče na Golem otoku v Kvarnerskem zalivu (prav tam, 276). Pogoji v taboriščih so bili zelo težki, režim pa krut, saj so težili »k izničenju človekovega dostojanstva, kar so oblastniki utemeljevali s trditvijo, da je jetnike treba 'prevzgojiti'« (prav tam). Že ob prihodu so morali nove prišleke starejši zaporniki pretepati s šibami in pestmi ali jih kamenjati, prav tako pa so se zaporniki soočali s pomanjkanjem hrane in vode, ob tem so morali opravljati težaško delo – lomljenje in prenašanje kamenja –, ki pa »ni imelo nobenega pravega smisla« (prav tam). Tudi v kasnejših letih je Udba še vedno imela pomembno vlogo – leta 1975 so tako v Švici ugrabili Mileta Perovića, ki je skušal ustanoviti »nacionalkomunistično protititovsko fronto«, ter ga obsodili na 20 let zapora (prav tam, 624).

Pirjevec (prav tam, 277–278) omenja, da Tito ni imel podpore niti v kmetih, saj jim je skupaj s sodelavci poskušal vsiliti kolektivizacijo zemlje, čemur pa so se kmetje začeli upirati. Upor

je bil večinoma pasiven, kmetje pa so klali živino in požigali skladišča hrane. Procesi so bili podobni kot v Sovjetski zvezi, le da so v Jugoslaviji želeli »socializacijo vasi« izpeljati na bolj human način ter želeli verjeti, da bodo kmetje prepoznali morebitne koristi (prav tam). Zemljo so začeli vključevati v kolektivne zadruge, ki jih je bilo vsako leto več. V letu 1950 je tako režim nadziral 22 odstotkov orne zemlje (prav tam).

2.2 Pomen Tita v mednarodnem prostoru

Titu oziroma titoizmu pripisujejo velik doprinos k večji demokratizaciji mednarodnih odnosov (Vrhunec 2009, 8). Tu je govora predvsem o gibanju neuvrščenih držav, kamor so se združevale države t. i. tretjega sveta oziroma države v razvoju, ki niso bile ne del zahodnega ne del vzhodnega bloka, ki sta stremela k svetovni prevladi (prav tam). »Titoizem je spodbudil nastanek strategije opiranja na lastne sile ter dosledne dekolonizacije in enakopravnosti samostojnih in neodvisnih držav, s tem da je vsaki prepuščal demokratično izbiro politično-družbenega in ekonomskega sistema in bil s tem lahko dosledno prilagojen nacionalnim interesom in domačim razmeram,« je v svoji knjigi zapisal Marko Vrhunec (prav tam), sicer šef Titovega kabineta med letoma 1967 in 1973.

Edvard Kardelj (v Pirjevec 2011, 318) je cilje podobne tistim, ki so jih nato zasledovali v gibanju neuvrščenih, napovedal že leta 1949 pred generalno skupščino združenih narodov. Kardelj (v prav tam) je izpostavil pravico Jugoslavije, da se ne pridruži nobenemu bloku in da na miroljuben način sodeluje z vsemi državami, ki bi jih to zanimalo. Gibanje neuvrščenih je Josip Broz Tito ustanovil skupaj z Indijcem Džavaharalom Nehrujem in Egipčanom Gamalom Abderjem Naserjem. Na srečanju med 18. in 19. julijem 1956 so trije voditelji pripravili posebno deklaracijo, s katero so postavili temelje novi – neangažirani – politiki, ki je predstavljala alternativo blokovski delitvi sveta na Zahod in Vzhod (prav tam, 394–395).

Kljub skupni deklaraciji z Nehrujem in Naserjem je bil Tito idejni, organizacijski in politični vodja tega gibanja, zaradi česar so ga v deželah v razvoju in tudi v preostalem svetu videli kot vodjo, a sam tega uradno ni sprejemal zaradi načela enakopravnosti, ki so ga zagovarjali (Vrhunec 2009, 125–130). Gibanje uradno namreč ni imelo stalnega vodje, ampak so se predsedujoči gibanju vsako leto menjali. Jugoslavija je bila tako edina evropska država (izvzemajoč Ciper), ki je bila na čelu gibanja, ki je »zajemalo več kot tretjino človeštva,

četrtno glasov v skupščini OZN² in se je predstavljalo kot utelešenje 'svetovne vesti'« (Pirjevec 2011, 442). Titova ideja o neuvrščeni politiki se je ukvarjala z morebitnimi nevarnostmi za mir v svobodnem svetu. Med glavne dejavnike, ki bi lahko ogrozili svetovni mir je Josip Broz Tito uvrstil neenakosti med državami in narodi, vmešavanje velikih sil v notranje zadeve preostalih držav oziroma narodov, razdeljenost sveta med različne interesne sfere ter na koncu kolonializem (prav tam, 394–442).

Tito je skozi gibanje neuvrščenih zagovarjal, da bi mednarodna skupnost morala težiti k miru in koeksistenci držav, enakopravnosti narodov ter zagotoviti razvoja vseh držav na družbeno-ekonomski ravni, predvsem pa je želel doseči hitrejšo gospodarsko rast držav v razvoju (Vrhunec 2009, 8–9; Vidnjevič 2010, 187). Prav tako je bilo eno izmed Titovih glavnih stališč, da neuvrščenim državam ne bodo vsiljevali ideologij in socializma, niti jugoslovanskega, temveč da mora gibanje sloneti na ideji tistega, česar se branijo vsi (Pirjevec 2011, 320). Najbolj vidni voditelji držav, vključenih v gibanje neuvrščenih, so bili egiptovski diktator Gamal Abder Naser, indijski demokrat Džavaharlal Nehru, indonezijski avtokrat Ahmed Sukarno, etiopijski cesar Hailé Selassié, iranski šah Reza Pahlavi in kamboški princ Sihanuk, katerih značilnosti vladanja so se med seboj razlikovale (prav tam).

Tito je bil torej velik zagovornik držav tretjega sveta, ki so postajale vse pomembnejše v mednarodnem pomenu in se s pomočjo gibanja neuvrščenih bolj enakovredno kosale z Zahodnim in Vzhodnim blokom (Campbell 1980; Pirjevec 2011). Sčasoma so pridobile vse več veljave tudi v organizaciji Združenih narodov, kjer so sodelovale pri reševanju svetovnih kriz oziroma problemov, kar je hkrati preprečevalo popolno prevlado Zahoda oziroma Vzhoda (Campbell 1980; Pirjevec 2011). Tovrstna prizadevanja za mir v svetu in vloga v sicer blokovsko razdeljenem svetu, ko je Jugoslavija sodila med deset mednarodno najuglednejših držav (Vrhunec 2009, 130), je Titu skoraj prinesla Nobelovo nagrado za mir. Zakaj skoraj? Komite, ki je podeljeval nagrade, se je namreč odločil, da Tito nagrade ne more dobiti zaradi vojaške preteklosti (Pirjevec 2011, 661–664). Pirjevec (prav tam) sicer pravi, da je to krivično, saj sta tistega leta nagrado prejela severnovietnamski general Le Duk To in ameriški državni sekretar Henry Kissinger, ki je resda bil zaslužen za konec vietnamske vojne, a je bil hkrati tudi odgovoren za bombardiranje Hanoja in puč proti čilskemu predsedniku Salvadorju Allendeju. Tisto leto je sicer prejel nagrado za mir (Nehrujevo nagrado), a je bila ta zgolj tolažilne vrednosti (prav tam).

² OZN – Organizacija združenih narodov

S svojo politiko je Josip Broz Tito na mednarodnem področju užival velik ugled med tujimi državniki, politiki in člani kraljevih družin (Vrhunec 2009; Pirjevec 2011). Nanje je Tito naredil vtis s svojo karizmo, ki jo Marko Vidnjevič (2010, 33) povezuje z narcizmom. Po avtorjevem mnenju je bil narcizem za Josipa Broza Tita vstopnica za »vzpostavljanje transferja in verjetno tudi (simbolnega) kontratransferja«, kar je pripomoglo k temu, da njegovim pogledom niso verjeli le Jugoslovani, temveč tudi drugi (prav tam). Ob tem dodaja, da je Tito s pomočjo narcizma (ne izpostavi ali gre za zdravi ali patološki narcizem) brez težav s svojimi idejami in dejanji pustil pečat v vseh okoljih in obdobjih, v katerih se je pojavil (prav tam). Kot iskrenega in največjega zagovornika miru na svetu je Tita ocenil papež Pavel VI., ki je bil navdušen nad Brozovo modrostjo, njegovo mnenje pa sta delila tudi kardinala Jean-Marie Villot, sicer državni sekretar Svetega sedeža, in Eugène Tisserand (v Pirjevec 2011, 571–572). Prvi je izjavil, »da je Jugoslavija lahko srečna, ker ima Tita«, drugi pa je dodal: »On je ponos jugoslovanskih narodov, in če bi druge države imele Tita, se ne bi bilo treba bati za mir na svetu« (v prav tam).

Marko Vrhunec (2009, 78–79, 130) je poudaril, da so ga imeli voditelji za sebi enakovrednega oziroma enakopravnega partnerja, saj je bil voditelj države, ki je v določenem obdobju spadala med deset najuglednejših svetovnih držav. Kako ugledno in pomembno vlogo je imel Tito v mednarodni politiki se je izkazalo na njegovem pogrebu, ki se ga je udeležilo kar 209 delegacij iz 127 držav na čelu s predsedniki držav, člani kraljevih družin, predsedniki vlad ter osebnostmi iz političnega in javnega življenja s praktično vseh kontinentov (Pirjevec 1995, 357). Prav tako je bila Jugoslavija ena izmed držav z najvišjo stopnjo gospodarske rasti in razvoja (Vrhunec 2009, 130). Zdelo se je, da svetovni voditelji cenijo Tita tako na osebni ravni kot v vlogi vrhovnega poveljnika narodnoosvobodilne vojske (prav tam). Pri slednji so občudovali predvsem dejstvo, da je bil edini poveljnik zavezniške vojske v okupirani Evropi, ki se je borila doma (prav tam, 78). Francoski predsednik Georges Pompidou je izkazal posebno priznanje Titovim poveljniškim sposobnostim, ki so pripeljale do poraza okupatorjev, spet drugi (npr. Chaban Delmas, Gierek in Nimeiri) pa so ga naslavljali kar z »gospod maršal« (prav tam, 78–79, 130). Tudi Jože Pirjevec (2011) je pisal o spoštovanju, ki ga je bil deležen Tito v mednarodnem udejstvovanju. Med obiskom Združenih držav Amerike so Tita sprejeli z »izjemnim pompom«, Washington Post pa ga je označil kot »legendarnega voditelja, ki da uživa odkrito občudovanje predsednika Nixona in ki da je v tesnem stiku s spreminjajočim se svetom in njegovimi političnimi konstelacijami« (prav tam, 573). Še bolj je bil nad njim navdušen egiptovski diktator Gamal Abder Naser, ki je Josipa Broza označil za

največjega državnika na svetu, rekoč, da ga je prav on naučil, kako izkoristiti nasprotja med obema blokoma za dobrobit svoje države (prav tam, 320), Barnett (2006) pa je šel še dlje, saj je zapisal, da je Naser v Titu videl svojega guruja. Tita je Gamal Abder Naser cenil celo do te mere, da je imel njegovo sliko na svoji mizi (prav tam, 112).

Pirjevec (1995, 358) piše, da so v vseh desetletjih Titovega življenja pod drobnogledom javnosti avtorji nanj gledali na različne načine. Nekateri avtorji naj bi na Tita gledali kot na Luthra, Henrika VIII. in biblijskega Davida, predvsem zaradi njegovega upora Stalinu, spet drugi so ga imeli za »zadnjega Habsburžana«, saj je uspešno vladal nacionalno zelo raznoliki državi, njegov totalitarni pristop k vodenju države pa mu je v očeh tretjih avtorjev prinesel poimenovanja kot so »balkanski Cezar« ali nekoliko mafijsko »boter« (prav tam).

3 Družbeno-politične razmere

3.1 Jugoslavija leta 1975

Leto 1975 je bilo za Jugoslavijo in tudi Slovenijo pomembno zaradi Osimskih sporazumov (Pirjevec 1995, 325). Čeprav je bilo prisotnih nekaj protestov nacionalističnih skupin in neofašistov, je rimska vlada 10. novembra 1975 v Osimu z Jugoslavijo podpisala t. i. Osimske sporazume, kjer je poleg nekaterih drugih dogovorov, prišlo tudi do dogovora o dokončnosti meje med Italijo in Jugoslavijo, saj ta še ni bila povsem določena po podpisanih mirovnihih sporazumih ob koncu druge svetovne vojne (prav tam). Osimski sporazumi so potrdili delitev spornega ozemlja, ki je bilo doseženo z Londonskim sporazumom, ki so ga podpisali leta 1954. »Tito, ki je bil osebno vključen v oblikovanje omenjenih sporazumov, je nanje gledal kot na velik uspeh, ki je dal novo vsebino odnosu Jugoslavije z Italijo« (Pirjevec 2011, 665).

V zunanji politiki je tako prišlo do pomembnega dogodka, pri notranjih zadevah pa so veliko prahu dvignili informbirojevci³, proti katerim so jugoslovanske oblasti nastopile z vsemi sredstvi, tudi »nečednimi« (Pirjevec 1995, 326). Oblasti so vodile številne sodne procese za zaprtimi vrati, med katerimi je odmeven predvsem primer Vlada Dapčevića, ki so ga ugrabili v Romuniji in nato obsodili na dvajset let strogega zapora – »jugoslovanske oblasti niso skrivale, da ga imajo za agenta Moskve« (prav tam).

Leta 1975 je zaradi omenjenih obračunavanj z informbirojevci prišlo do dodatnih nevšečnosti s Sovjetsko zvezo (Pirjevec 2011, 624). Zaradi lova na informbirojevce, razkrinkavanja številnih tovrstnih skupin širom Jugoslavije in zaprtih procesov je Sovjetska zveza začela izvajati pritisk na Jugoslavijo z zmanjševanjem njene vloge v drugi svetovni vojni (prav tam). Spomladi 1975 sta tako sovjetska maršala Jakubovski in Grečko v praških časopisih objavila prispevka, v katerih sta Rdeči armadi prisodila popolne zasluge za osvoboditev vzhodne in srednje Evrope izpod nacističnega jarma, pod osvobodjene dežele sta prištela tudi Jugoslavijo, kjer naj bi imeli Titovi partizani le manjšo in precej nepomembno vlogo (Pirjevec 1995, 322).

Leto 1975 je Jugoslaviji prineslo tudi nov kazenski zakonik, ki je v veliki meri vplival na kritike režima – zakonik je namreč »zaostroval kazni za 'sovražnike ljudstva'« (prav tam, 341). V 133. členu se je ukvarjal s »sovražno propagando« in »kontrarevolucionarno dejavnostjo« in tako vplival na vsakršno kritiko vladajočega režima (prav tam). Po poročilu

³ Informbirojevci – pristaši politike informbiroja, ki so ob sporu Stalina in Tita podprli Stalina.

Amnesty Internationala je zaradi svoje ohlapnosti ta zakonik oblastem dovoljeval ukrepe proti vsem, ki so poskušali zagovarjati temeljne človekove pravice (prav tam, 341–342).

Na intelektualno delo in izražanje je poleg novega kazenskega zakonika v precejšnji meri vplival tudi ideološki kodeks, ki ga je 25. februarja 1975 izdal plenum CK ZKJ⁴ z namenom vplivanja oziroma uravnavanja intelektualnega dela (prav tam, 351). »Svoboda misli in besede je bila torej ožigosana kot napad na ustaljeni red in na partijsko interpretacijo obstoječega. To pomeni, da je vsakdo, ki mu je bil tuj konformizem, zlahka prišel v konflikt z režimom,« je zapisal zgodovinar Jože Pirjevec (prav tam).

Istega leta so slovenske oblasti (vodstvo Zveze komunistov Slovenije) sprožile tudi napad proti pisatelju, pesniku in politiku Edvardu Kocbeku (Prunk 2002, 175–176). Tega leta sta v Trstu Boris Pahor in Alojz Rebula izdala knjigo, v katero sta vključila intervju s prej omenjenim avtorjem, v katerem je spregovoril o pokolu domobrancev junija 1945 in tako izpostavil temo, ki je bila dolgo časa skrbno skrita. Poteza je imela precej negativne posledice, saj so partiji okrepili napade proti neodvisnim intelektualcem pod idejo, da »mora vsako ustvarjalno dejavnost spremljati tudi čut za družbeno odgovornost« (Pirjevec 1995, 350–351). Da bi to dosegli, so okrepili cenzuro intelektualcev in se trudili, da ne bi v javnost pronicala nobena »nepravoverna misel« (prav tam).

Leto 1975 je bilo sicer zelo pomembno za Slovenijo: v Mariboru so odprli drugo slovensko univerzo, Ljubljana pa je dobila nov Klinični center, ki je bil najmodernejša medicinska ustanova v vsej Jugoslaviji (Prunk 2002, 176). V teh letih so se že pojavljale nekatere težave v gospodarstvu, predvsem pa je bilo v zveznih organih »vedno težje doseči soglasje za učinkovite gospodarske rešitve« (prav tam). Oblast se je vedno bolj zadolževala v tujini, republike ter avtonomni pokrajini Vojvodina in Kosovo pa so izrekale kar precej kritik na račun federacije (prav tam).

3.2 Jugoslavija leta 1989

Rdeča nit dogodkov v osemdesetih letih je vse večji nacionalizem, ki je bil vse bolj očiten v jugoslovanskih republikah (Pirjevec 1995; Repe 2001). Nacionalizem je prišel v ospredje šele v sredini osemdesetih let, z njim pa so začeli v Srbiji, kjer so si prizadevali za ukinitve avtonomnih statusov Vojvodine in Kosova (Kirn 2011, 230). Predstavniki posameznih

⁴ CK ZKJ – Centralni komite Zveze komunistov Jugoslavije

republik so težili k pravici do samoodločbe, večji ekonomski neodvisnosti in manjšemu političnemu nadzoru, Slovenija si je prizadevala za antifederalizem, na drugi strani pa so srbski veljaki težili k antiprovincializmu (Nedeljkovich 1998, 41). Repe (2002, 20) izpostavlja, da so se v Jugoslaviji po Titovi smrti začeli pojavljati centralistični in hegemonistični pritiski. Znova so vzniknili mednacionalna trenja, ki so bila prisotna že v začetku šestdesetih let, vedno močnejšo vlogo pa je začejala dobivati Srbija. »Osemdeseta leta so minevala v permanentni krizi federacije nasploh, še posebej pa njenih odnosov s Slovenijo (poleg tega tudi hrvaško-srbskih in slovensko-srbskih odnosov). Kriza se je stopnjevala zlasti od druge polovice osemdesetih let dalje, vrhunec pa je dosegla v začetku devetdesetih« (prav tam).

Ob koncu osemdesetih let je bilo torej vse več ideološkega boja, ki je pripeljal do vse večjega nacionalizma, naraščati pa je začela tudi kritika titoizma, Titov kult osebnosti se je začel razkrajati (Repe 2011, 479). Disidenti, liberalci, pa tudi del komunističnih elit so začeli zavračati zgodovinski spomin na antifašistične dosežke, ob tem pa so vse bolj vzpodbujali in osveževali zgodbe o narodnem sovraštvu in poudarjali dejstvo, da »ne moremo živeti skupaj« (Kirn 2011, 240). Na ta način so sporočali, da je Jugoslavija zgolj umetna tvorba, tovrstna politika pa je posledično pripomogla tudi h krvavemu razpadu države (prav tam). Na ostra mednacionalna in medrepubliška nasprotja opozarjata tudi Janko Prunk in Martin Ivanič (1996, 148), ki jih povezujeta z gospodarsko krizo. Nasploh gre dogodke na področju Jugoslavije v osemdesetih letih pripisati globalni krizi, ko je počasi prihajalo do razpada nekdanje (bipolarne) delitve sveta, razpadala je Sovjetska zveza, Jugoslavija pa se je znašla v globoki politični, ekonomski in mednacionalni krizi (Repe 2001, 80).

Trenja in vrenje v državi je bilo vse bolj očitno (Pirjevec 1995, 394–399). Na eni strani je bil prisoten stari birokratski aparat, na drugi pa so bili vse glasnejši predstavniki mlade kulturne birokracije, ki so poudarjali narodne interese in promovirali pluralizem (Repe v Močnik 2008, 53–54). To ideologijo sta na prehodu iz osemdesetih v devetdeseta leta nato promovirali politična in kulturna birokracija (prav tam). Skupina izobražencev je že leta 1987 objavila prispevke za narodni program. Avtorji so »vztrajali, da izvirna suverenost pripada narodom, ne federaciji. /.../ Rešitev slovenskega narodnega vprašanja so videli v samostojni slovenski državi, povezani v jugoslovansko federacijo« (Prunk 2002, 182). Oblasti so na to gledale odklonilo, kar pa je prineslo še večjo narodno enotnost Slovencev (v političnem smislu) (prav tam).

Nacionalistične težnje in konflikti pa niso bili edina stvar, ki je pretresala drugo polovico osemdesetih let. Leta 1989 je znova začela padati kupna moč dinarja, kar je prineslo kar 50-odstotno mesečno inflacijo. Kmetijstvo in industrijska dejavnost sta bili v vse težjem položaju, skoraj milijon ljudi ni imelo služb, tretjina delovne sile pa je živela v zelo slabih razmerah, kar je pripeljalo tudi do številnih stavk po celi državi. V Jugoslaviji so nastalo situacijo poskušali reševati z menjavo dinarjev v nemške marke, ki so postale tudi neuradno plačilno sredstvo. Rezultat slabega finančnega položaja in slabe kupne moči dinarja so bile brezcarinske prodajalne, ki so najprej sicer blago za devize prodajale tujcem, kmalu pa so v njih lahko kupovali tudi Jugoslovani. (Pirjevec 1995, 393)

Ta politično-gospodarska kriza je v slovenski prostor prinesla priznanje političnega pluralizma (to je odprlo vrata ustanovitvi novih strank – Socialdemokratske zveze in Zveze krščanskih demokratov), o katerem so sicer v ZK⁵ Slovenije razpravljali že v dveh prejšnjih letih (prav tam). Ugotovili so namreč, da kriza ni prisotna le v Jugoslaviji, temveč je povezana s krizo preostalih socialističnih držav v Evropi in da krivdo za nastalo situacijo nosi sistem (prav tam). Ljubljanska skupščina je 20. julija 1989 odločila, da je iz ustave treba odstraniti »določilo o vodilni vlogi partije v družbi« in priznala pravico političnega pluralizma, poleg tega je sprejela še nekaj drugih dopolnil ustave, med drugim dopolnila o brezpogojni pravici Slovenije do samoodločbe in odcepitve (Pirjevec 1995, 397; Prunk in Ivanič 1996, 155–156), pa suverenost nad svojim bogastvom in lastno poveljevanje oboroženim silam v miru (Prunk in Ivanič 1996; Prunk 2002, 185). Jugoslovanski CK⁶ je trdil, da so tovrstni amandmaji protiustavni in želel slovenske komuniste disciplinirati (Prunk 2002, 185). Na to je ostro odgovoril predsednik CK ZK Slovenije Milan Kučan, ki je »na seji CK ZKJ v Beogradu zavrnil vsakršno ravnanje slovenskih komunistov, ki bi bilo v nasprotju z interesi Slovencev. Izjavil je, da je primarno Slovenec in šele nato pripadnik politične opcije – komunist« (prav tam).

Na to potezo ZK Slovenije so se ostro odzvali v Srbiji in tako še podkrepili nacionalistična nasprotja med republikami. V Beogradu je prišlo do ostrega soočenja med Milanom Kučanom in Slobodanom Miloševićem, saj so Srbi verjeli, da je pluralizem enak separatizmu in da ne bi smeli ustanavljati strank, nasprotnih socializmu. V sporu je bila Slovenija osamljena, Vojvodino, Kosovo in Črno goro je Milošević namreč že pridobil, prav tako pa Slovenija ni imela podpore v Hrvaški ter Bosni in Hercegovini. (Pirjevec 1995, 394)

⁵ ZK – Zveza komunistov

⁶ CK – Centralni komite

Da odnosi med Srbijo in Slovenijo niso prav nič harmonični, so dokazali tudi dogodki, povezani s kosovskimi Albanci (Pirjevec 1995, 394; Repe 2001, 51; Prunk 2002, 184). Zgodovinarji Pirjevec, Repe in Prunk (prav tam) namreč pišejo, da so dopolnila k srbski ustavi predvidevala ukinitve avtonomije Kosova, zaradi česar so v Prištini in drugih delih Kosova organizirali številne stavke, med katerimi je bila zelo odmevna stavka rudarjev. Dogodki so vzbudili nekaj strahu v Sloveniji, saj so bili številni zaskrbljeni, da se kaj podobnega lahko zgodi tudi pri nas (prav tam). ZK Slovenije in opozicija sta v Cankarjevem domu organizirali zborovanje v podporo kosovskim rudarjem, manifest pa je podpisalo kar 450.000 ljudi (prav tam). Mednacionalni konflikt med Srbi in Albanci Prunk in Ivanič (1996, 148) prikazujeta kot vzrok za vse večje srbske nacionalistične težnje. Nasprotja med obema republikama niso bila vidna le v političnem dialogu, temveč se je zaostritev odnosov izkazala tudi v srbski blokadi slovenskega blaga (Pirjevec 1995, 396; Repe 2001, 52).

Oblasti so ostro nastopile tudi v primeru aretacije Janeza Janše, ki je moral po neuspešnih pritožbah na prestajanje kazni (Pirjevec 1995, 396). Na to potezo oblasti so se odzvali številni državljani, ki so se v velikem številu udeležili manifestacije nasprotnikov režima, ki niso bili zadovoljni s popustljivim odnosom slovenske partije do Beograda (prav tam). Pomemben trenutek manifestacije je bil, ko je pesnik Tone Pavček prebral dokument, imenovan Majniška deklaracija (Prunk 2002, 184–185). V tej deklaraciji so opozicijske stranke in Društvo slovenskih pisateljev »zahtevali suvereno državo, ki naj se samostojno odloča o povezavah z jugoslovanskimi in drugimi narodi nove Evrope ter se sooblikuje v demokratičen, svoboden in pluralističen organizem« (Pirjevec 1995, 396). Zaradi omenjenih dogodkov je Slobodan Milošević, ki je bil maja 1989 izvoljen za predsednika Srbije, skoraj povsem pretrgal odnose s slovenskimi komunisti (prav tam).

Protesti proti Sloveniji oziroma tedanjemu predsedniku predsedstva Janezu Drnovšku (ta je ostro nasprotoval uvedbi izrednih ukrepov v Sloveniji za katere se je zavzemala vojska), ki so vzniknili po nekaterih srbskih in črnogorskih mestih, na katerih so vzklikali parole o »veleizdaji« in »nevarnosti za enotnost države«, prav tako niso nakazovali na izboljšanje odnosov (prav tam, 398). Še več, zaradi neuspehov, ki jih je Slobodan Milošević doživljal, je le-ta še okrepil nacionalistično politiko (prav tam). V stilu stalinističnih procesov iz tridesetih let, je nekaj Albancev postavil pred sodišče, ob tem pa tudi načrtoval miting v Ljubljani – na njem naj bi 100.000 Srbov pojasnilo »zapeljanim Slovencem, kaj je potrebno storiti za obrambo Jugoslavije: zrušiti legitimno republiško oblast« (prav tam). Slovenci so zelo odločno nastopili proti organizaciji tega mitinga, zato so Srbi popustili (prav tam). Srbija je

nato razglasila bojkot slovenskega gospodarstva, Milošević pa je napovedal tudi prekinitve kulturnih stikov (Pirjevec 1995; Prunk 2002). Božo Repe (2002, 51) sicer izpostavlja tezo, da je bilo ustvarjanje nacionalističnih teženj in sovraštva do Slovencev pripravljeno le z namenom homogenizacije Srbov, ne pa pripravljanja »terena« za »morebiten kasnejši spopad s Slovenci«.

Istega leta so predstavniki slovenske opozicije podpisali zahtevo za organizacijo svobodnih volitev, na kar je ZK Slovenije pristala (Pirjevec 1995, 399). »27. decembra 1989 je skupščina z dekretom o političnih združenjih in volitvah legalizirala obstoj novih strank. Te so se že novembra povezale v Demokratično opozicijo Slovenije (DEMOS), v katero so se vključili Slovenska demokratična zveza, krščanski demokrati in Socialdemokratska zveza Slovenije«, nekoliko kasneje pa so se jim pridružile še tri stranke (prav tam). Prunk (2002, 184) piše, da se je v Jugoslaviji (predvsem v Srbiji) povečalo nerazpoloženje do Slovencev z nastopom opozicijskih strank in njihovimi težnjami po spremembi ustave. Slovenija je s svojimi težnjami namreč posredno branila tudi kosovsko avtonomijo, ki pa jo je Srbija z razveljavitvijo določenih delov ustave odpravila in začela spodkopavati federativne odnose (prav tam).

»Vse to je prepričljivo kazalo, kako močno je bilo v Sloveniji jeseni 1989 razpoloženje, da se morajo Slovenci in njihova država razbremeniti vplivov manj razvitih in kulturno tujih republik ter dobiti dejansko možnost samostojnega odločanja o narodnogospodarskem, političnem in kulturnem razvoju,« je zapisal Janko Prunk (prav tam, 186). Avtor je nadalje poudaril, da čeprav so bili predstavniki oblasti in opozicije enotni v nekaterih točkah, je bilo največje razhajanje čutiti pri pogledih na hitrost in obliko osamosvajanja. Oblastniki so še upali na možnost delovanja v okviru federacije, predstavniki opozicije pa so bili pripravljene le na konfederacijo (prav tam). Druga razlika v pogledih na prihodnost pa je bila v notranjepolitični ureditvi. Vodilni so si prizadevali za »demokratizirano in pluralizirano Socialistično zvezo delovnega ljudstva, opozicija pa je odločno zahtevala politični pluralizem z večstrankarskim sistemom« (Prunk 2002, 186; Prunk in Ivanič 1996, 156–157). Repe (2001, 80) sicer piše, da procesi »slovenske pomladi« najverjetneje ne bi doživeli zaključka, kakršnega so, ampak bi bila alternativna gibanja in reformistične oblasti poražene, če ne bi v istem času prihajalo do globalnih sprememb (npr. prenehanje delitve sveta na Vzhod in Zahod, razpad Sovjetske zveze, politična in ekonomska kriza v Jugoslaviji ...).

3.3 Slovenija leta 2009

V letu 2009 ter tudi nekaj predhodnih letih je bilo mnogo polemik glede dogodkov, povezanih z drugo svetovno vojno in povojnimi leti, na kar je opozoril tudi Lev Centrih (2008, 69–71). Po njegovih opažanjih se je veliko govorilo o vojni, ki je potekala na dveh frontah: med domačimi in tujimi silami (okupatorji) ter sami vojni med domačini. Druga polemika se je ukvarjala z rezultatom vojaškega konflikta, »ki ga je mogoče razumeti skozi prizmo povojnih grozodejstev ali osvoboditve, pogosto pa skozi tragično kombinacijo obojega« (prav tam). Tretja polemika pa se je ukvarjala z vprašanjem, kdo je odgovoren za storjene grozote. V tovrstnih polemikah so se znašli pripadniki levih in desnih političnih opcij, kar pomeni, da tudi desničarske naracije potrebujejo »partizanski heroizem«, a v teh naracijah ni vključenega razrednega boja (prav tam).

Že od osamosvojitve Slovenije naprej smo bili lahko priča procesom, ki so bili značilni tudi za leto 2009: Tita so večinoma predstavljali kot avtoritarnega in totalitarnega voditelja (Kuljić 2012, 162), desne politične sile pa so težile k odstranitvi spomina, slik, obeležij, povezanih s Titom, kar jim je v veliki meri, a ne povsem, že uspelo (Repe 2011; Kuljić 2012). Po drugi strani pa se je v nekoliko manj formalnih kontekstih in naracijah kult Titove osebnosti še vedno ohranjal oziroma nadaljeval s pomočjo različnih generacij, ki so organizirale prireditve Dneva mladosti, nosile majice z njegovo podobo ipd. (Repe 2011, 479–480). Mogoče je bilo tudi opaziti, da je kljub negativni kampanji desničarskih političnih opcij in negativno nastrojenih poročanj o Titu, večina ljudi (po rezultatih javnomnenjskih poizvedb) Josipa Broza Tita še vedno dojemala kot pozitivno zgodovinsko osebnost (prav tam).

Božo Repe (prav tam) piše tudi o poskusih revidiranja zgodovine, predvsem v obdobju vladanja desne koalicije, ki pa ni minilo niti kasneje (ob spremembi oblasti), saj so imeli podrejeno slovensko javno televizijo – kadrovska struktura je v veliki meri namreč ostala nespremenjena. Ob tem so imeli tudi pomoč desnega bloka v evropskem parlamentu, opirali pa so se tudi na najrazličnejše resolucije o totalitarnih sistemih. Revidiranje zgodovine je pri nas v praksi pomenilo, da je skozi medije, proslave, pouk zgodovine, namenjanje denarja za raziskave in predvsem skozi javno televizijo prihajalo do poskusov drugačnega prikazovanja zgodovinskih dogodkov, kot je bilo predstavljeno prej (prav tam, 480–481). Podobno piše tudi Todor Kuljić (2012, 164), ko govori o novo iznajdeni preteklosti, kjer gre na eni strani za spominjanje na množične pokole med nacijami, na drugi strani pa prihaja do demoniziranja

relativno dolgega (približno pol stoletja trajajočega) obdobja miru, ki je bilo prisotno v času socializma.

O poustvarjanju tradicije in kritiki totalitarne preteklosti piše tudi Gal Kirn (2011, 229–232), ki pravi, da se je tranzicijska neoliberalna ideologija združila z desnico in se v svoji ideologiji usmerila proti »mračni totalitarni preteklosti«. Zelo pomembna je postala narodna sprava, pojavljala pa so se tudi vprašanja, kako v času, ko je »ideološko obzorje prežeto s protitotalitarno nostalgijo«, razmišljati o Jugoslaviji (prav tam, 232). Pojavili sta se dve politiki spomina. Na eni strani je prišlo do uničevanja antifašističnih spominskih obeležij, na drugi strani pa so svoje spomine dobili tudi kolaboranti (v Sloveniji domobranci, na Hrvaškem ustaši, v Srbiji pa četniki) (prav tam). Novonastali »spomeniki in literatura opominjajo na zločine, zagrešene nad lastnim ljudstvom« (Kuljić 2012, 146). Vse skupaj je potekalo v luči novih ideologij in narodne sprave, čeprav se je s tem rehabilitiral fašizem (Kirn 2011, 232).

Ena izmed glavnih ideoloških tem so postali povojni poboji, ki jih je spremljalo tudi odmevno medijsko poročanje, saj je prišlo do odkritij nekaterih novih grobišč (Repe 2011, 480). »Čeprav so slovenske žrtve druge svetovne vojne, vključno s povojnimi poboji, preštete, in so razmerja med posameznimi kategorijami žrtev jasna«, so mediji s svojim poročanjem vzdrževali ideološki boj (prav tam). Glavno krivdo oziroma odgovornost za poboje so pripisovali Titu in ga prikazovali kot zločinca, večino njegovih pozitivnih aspektov, kot so upor proti nacifašistom, sprememba slovenske meje, politika neuvrščenosti, upor informbiroju itd., pa so poskušali relativizirati (prav tam, 480–481). Pri tem so imeli največjo vlogo predstavniki desnih strank in njihovi podmladki, predstavniki desnih medijev in nacionalne televizije, nekateri zgodovinarji, naklonjeni desni politični opciji, Center za narodno spravo itd. (prav tam).

Se je pa tudi začelo priznavati, da za povojne poboje ni odgovorna le tedanja slovenska oblast, kakor so ji dolgo očitali, ampak je šlo bolj za problem, kjer so »svoji pobijali svoje« (prav tam, 480). Druga svetovna vojna se je namreč končala v Sloveniji, zato so tudi bili tukaj izvršeni glavni obračuni med jugoslovansko vojsko in kvizlinškimi borci jugoslovanskih narodov (prav tam). Poudariti je sicer treba tudi, da čeprav so bili povojni poboji vroča tema v letu 2009, to ni bilo prvo obdobje, ko se je o njih govorilo in pisalo. Zgodovinarji so namreč ta temačnejši del ne tako oddaljene zgodovine opisovali že prej (npr. Pirjevec 1995). Ob koncu druge svetovne vojne je na Koroško in v Italijo prebegnilo več tisoč domobrancev,

ustašev in četnikov, ki so upali, da jih bodo zahodni zavezniki rešili, Angleži pa so kmalu 200.000 kolaboracionistov želeli vrniti, čeprav so, kot piše Pirjevec (2011, 200), lahko slutili, kakšna usoda jih čaka. Preko Karavank so »s silo in zvijačo« prepeljali okrog 26.000 ustašev, četnikov in domobrancev, kjer so jih pričakale »posebne partizanske enote z nalogo, da jih pobijejo, pomečejo v jame ali pokopljejo v množične grobove« (Pirjevec 1995, 156). Kaj narediti, so Tito in njegovi najožji sodelavci razpravljali ob različnih priložnostih, že leta 1944, ko so v Beogradu odločili, da bodo »vsi pripadniki kvizlinških enot fizično iztrebljeni«, dokončna odločitev pa je padla na vojaškem posvetovanju v Zagrebu (Pirjevec 2011, 200–201). Oblasti so se namreč bale »trojanskega konja« (prav tam). Prvi obračuni s kvizlingi so se zgodili v Sloveniji, veliko pa so jih zaprli v taborišča v notranjosti države. Dogodki niso naleteli na kakšen oster odziv na Zahodu, so bili pa po drugi strani dobro sprejeti v Sovjetski zvezi (prav tam). Simčič (2007, 21–22) je zapisal, da zahod ni obsodil takšnega ravnanja jugoslovanskih oblasti, saj so z nasprotniki in nemškimi vojnimi ujetniki tudi sami po končani vojni obračunavali na različne načine. Poleg splošno znanih nürnberških procesov, različnih metod prevzganja, denacifikacije itd. so namreč vojne ujetnike, ki so jih zadrževali v močvirnih taboriščih ob reki Ren, prepustili na milost in nemilost hudemu mrazu, lakoti in različnim boleznim, kar še vedno ostaja tema, o kateri se ne govori in piše veliko ne v ZDA, ne Veliki Britaniji, ne v Franciji in ne v Italiji (prav tam).

4 Nostalgija

Neil Barnett (2006, 136) je v Titovi biografiji zapisal, da veliko število prebivalcev nekdanje skupne države na Jugoslavijo gleda z nostalgijo, zato se poraja vprašanje, ali je nostalgija tudi del novinarskega poročanja o Titu. Iz tega razloga vključujem tudi poglavje o nostalgiji in njenih področnih izpeljankah.

Nostalgija je pojem, ki izvira iz grških besed »nostos«, kar pomeni dom, in »algia«, kar pomeni hrepenenje, in torej pomeni hrepenenje po domu (Scott 2010, 46). Nostalgija se povezuje tudi z nemško besedo »Heimweh«, ki prav tako pomeni domotožje. Psihologi so namreč to besedo uporabljali pri razlagi stanja švicarskih vojakov, ki so bili zaradi hrepenenja po domu nezmožni normalnega delovanja (Parry-Gilles in Parry-Gilles 2000, 420). Nostalgijo so najprej omenjali v psihologiji, kjer so jo uporabljali za razlage hrepenenja po preteklosti (Davies v prav tam), nato pa so jo začeli uporabljati tudi v drugih disciplinah, še posebej v sociologiji in marketingu (Naughton in drugi v Marchegiani in Phau 2010, 81).

Nostalgija je pozitiven odnos oziroma naklonjenost objektom, ljudem, krajem, stvarim, ki so bile pogoste, priljubljene ali modne v preteklosti, torej v času otroštva, odraščanja ali celo pred rojstvom posameznika (Holbrook in Schindler v prav tam, 80). Nostalgičen je lahko kdorkoli, ne glede na spol, etično pripadnost, starost, družbeni položaj, pripadnost skupini ipd. (Sedikies in drugi v prav tam).

Nostalgijo Velikonja (2008, 25-31) opredeljuje kot »kompleksno, diferencirano in spremenljivo, čustveno polno, osebno ali kolektivno, (ne)instrumentalizirano zgodbo, ki na binaren način slavi romantizirane izgubljene čase, ljudi, predmete, občutke, vonje, dogodke, prostore, odnose, vrednote, politične in druge sisteme, in hkrati – v ostrem kontrastu z manjvredno sedanostjo – žaluje za njihovo izgubo«. Vida Zei (2000, 192) jo opisuje kot osebno razumevanje preteklosti, ki je nabito s čustvi in gotovostjo, in služi kot nekakšno zdravilo za »naše nezadovoljstvo s hladno negotovostjo sedanosti«. Za Yung-Ho Ima (2007, 76) je nostalgija čustveno obarvan pogled v pretekle dni, torej v dobre stare čase, ki pa jih v sedanosti ni več mogoče dosežati. Za Herba Caena (v Velikonja 2008, 25) pa je nostalgija »spomin minus bolečina«. Hkrati nostalgija služi tudi kot nekakšen obrambni mehanizem pred sedanostjo, saj pomaga sproščati frustracije in nezadovoljstvo s sedanjim položajem in stanjem, prav tako pa pomaga vzdrževati ljudi povsem ubogljive in konzervativne (Barney 2009, 133–135). Nostalgija deluje kot iskalec kontinuitete, saj z njeno pomočjo posamezniki

krepijo zavedanje o samem sebi in hkrati popravljajo svojo dezorientacijo (Tannock v prav tam, 136).

Stern ter Havlena in Holak (v Marcheiani in Phau 2010, 82) nostalgijo delijo na osebno in historično. Slednja je odziv na preteklost, ki je posameznik ni osebno doživel oziroma izkusil, lahko se zgodi, da takrat niti še ni bil rojen, torej gre za način, kako je bilo. Osebna nostalgija pa je tista, ki jo je določeni posameznik izkusil tudi sam in je del preteklosti, ki se je posameznik spominja, predstavlja torej, kakšen je bil posameznik (prav tam). Svetlana Boym (v Volčič 2007, 26) nostalgijo deli na obnovitveno in na reflektivno. Prva je povezana z občutkom izgube enotnosti in povezanosti, druga pa z dvomi o resničnosti. Obnovitvena nostalgija »o sebi ne misli kot o nostalgiji, temveč kot o resnici in tradiciji«, reflektivna nostalgija pa je povezana s »protislovnostjo človeškega hrepenenja in pripadnosti in se ne skriva pred protislovnostjo sodobnosti« (prav tam). Mitja Velikonja (2008, 27) nostalgijo deli v štiri skupine. Temeljna delitev nostalgije je po njegovem mnenju na osebne in kolektivne. Prve so subjektivne, druge pa del širših skupin. Nadalje nostalgijo deli na materializirano in idejno ter na instrumentalno in neinstrumentalno. Slednje so same sebi namen, z instrumentalnimi pa se dosegajo določeni cilji, npr. komercialni, kulturni in politični. Na koncu nostalgijo deli še na mimetično in satirično. Mimetične poskušajo realistično prikazovati preteklost in želijo biti kar se da avtentične, satirične pa so jim nasprotni, saj so ironične in ne kažejo dejanske preteklosti (prav tam).

Nostalgija se pogosto pojavlja v nemirnih časih, kot so na primer obdobja revolucije in političnih prevratov, torej takrat, ko se morajo ljudje soočiti z negotovo sedanostjo (Barney 2009, 137). Pojavnost nostalgij je tako značilna za postsocialistično obdobje, kjer so se nostalgije razvile v praktično vseh družbah in področjih (Velikonja 2008, 30). Med posameznimi nostalgijami so sicer razlike, ki so odvisne od področja, načina, intenzivnosti ipd. Nekje se nostalgija tako kaže na kulturnem področju, kjer služi kot navdih, drugje v nekdanjem prijateljstvu ali izdelkih iz socialističnega obdobja, spet drugje »kot hrepenenje po nekdanji vojaški moči in političnem ugledu v svetu« (prav tam, 30–31).

Glede na področje nostalgije nosijo tudi različna imena. Na področju nekdanje Jugoslavije se imenuje jugonostalgija, v Rusiji sovjetska nostalgija, v Vzhodni Nemčiji pa Ostalgie (prav tam, 30–31). V Jugoslaviji je prišlo do pojavnosti nostalgije po vojni v devetdesetih letih, ko ljudje niso sanjali le o nekdanji harmoniji med narodi, ki jo je vpeljal Josip Broz Tito, temveč tudi o obdobjih miru in dobrega življenja v sedemdesetih in zgodnjih osemdesetih letih.

Nostalgija se je pokazala skozi ponovno uporabo jugoslovanskih simbolov, ritualov, produktov, kot so vnovične organizacije skupnih glasbenih festivalov, filmov ipd. (Volčič 2007, 25).

Nostalgija je lahko tudi pomemben in vpliven del politične retorike. S čustvenim nostalgичnim pristopom prihaja do identifikacije med politiki in občinstvom, nostalgija pa prinaša tudi idealizirane vire identitete in skupnosti, ki jih v sedanjosti primanjkuje. Politiki namreč izkoriščajo nostalgичno retoriko z namenom povezovanja svoje podobe z nekdanjimi idealiziranimi podobami skupnosti. (Parry-Gilles in Parry-Gilles 2000, 421)

Kritiki koncepta nostalgije poudarjajo, da ta pomeni čisto izgubo časa, saj ponuja le beg pred sedanjostjo v nekakšen imaginarni svet in je zato lahko tudi nevarna – vodi namreč v neracionalno sentimentalnost in hkrati napačno reprezentira realnost (Tannock v Barney 2009, 135). Slabost nostalgije je tudi njena vse večja komercializacija ter medijska prisotnost, ki vpliva na njeno avtentičnost (prav tam, 133). Jameson (v Volčič 2007, 25–27) je prepričan, da nostalgija zgodovino preoblikuje v zabavo in čisti spektakel, kar postavlja oviro dejanskemu poznavanju oziroma razumevanju zgodovine.

Ker se glede na področje nostalgije lahko med seboj razlikujejo in nosijo tudi različna imena (Velikonja 2008, 30–31), je potrebno nekoliko podrobneje predstaviti še jugonostalgijo in kot njen pomembni sestavni del tudi titostalgijo.

4.1 Jugonostalgija

Jugonostalgija je nostalgija za razpadlo državo Jugoslavijo, ki se izkazuje na različne načine, saj je vse precej odvisno od obdobja, namena, skupin ljudi itd. V primeru jugonostalgije to pomeni prijetne spomine na »vsejugoslovanske elemente«, torej na stvari, ki so bile skupne pripadnikom vseh jugoslovanskih federacij, ne pa elemente posameznih narodov, povezanih v Jugoslaviji (Velikonja 2008, 13). Velikonja (prav tam) med »vsejugoslovanske elemente«, ki obujajo prijetne spomine, uvršča jugoslovansko popkulturo, tako glasbo, od dalmatinske pa do punka, rokenrola in novega vala, kot tudi filme, nadaljevanke, humoristične oddaje, velike športne uspehe jugoslovanskih reprezentanc, potovanja oziroma počitnice v krajih širom Jugoslavije, kulturne industrijske in prehranske proizvode, različne oblike druženj, kot so bile delovne brigade, služenje vojaškega roka, ljubezni, prijateljstva ipd.

Zala Volčič (2007, 27) dodaja, da je jugonostalgija hrepenenje po sanjah oziroma željah, ki so bile nekoč mogoče, ne pa toliko hrepenenje po dejanski zgodovini in realnosti življenja v nekdanji Jugoslaviji. Jugonostalgija je po njenem mnenju lahko tudi eskapistična, kar ljudem lahko pomaga v časih tranzicije. V tem smislu ima jugonostalgija tudi pomembno politično vlogo, saj lahko ljudem pomaga pri premagovanju nekdanjih napetosti, ki se lahko izkazujejo tudi v trenutnih konfliktih (prav tam). Dubravka Ugrešić (v prav tam) pa jugonostalgijo definira kot »produktivno ponovno pregledovanje kolektivne izkušnje prebivalcev, katerih življenja so bila vpleta v družbeno življenje propadle države«. Za Ugrešičevo (v prav tam) je jugonostalgija zelo pomemben del ohranjanja zgodovine in njene čustvene rekonstrukcije.

Pri jugonostalgiji govorimo o treh vidikih: o revizionističnem, estetskem in utopističnem oziroma eskapističnem. Revizionistična nostalgija je politični fenomen, saj z namenom političnega združevanja obljublja preteklost. To poskuša dosegti z vnovičnem pisanjem zgodovine in ponovnimi pozivi k skupnemu doživljanju in pripadnosti imaginarni jugoslovanski skupnosti. Tovrstna oblika nostalgije zahteva obstoj preverljive zgodovine, ki jo lahko nato preoblikujejo v obliko, primerno trenutni situaciji. Estetska nostalgija je kulturni fenomen, ki teži k ohranjanju avtentične jugoslovanske preteklosti. Njen namen je ocenjevanje jugoslovanske preteklosti kot nekaj svetega, prav tako pa teži k temu, da je ne bi izrabljali v politične ali komercialne namene. S slednjimi je povezan tretji, eskapistični, vidik, ki je komercialno naravnano ter izrablja hrepenenje po Jugoslaviji in njeni preteklosti v komercialne namene. (Prav tam, 28)

Jugonostalgija deluje na nekoliko paradoksalen način, saj teži oziroma hrepeni po preteklosti in državi, katere uničenje je sploh sprožilo to nostalgijo (prav tam, 26). Nekateri na jugonostalgijo gledajo kritično: Jud (v prav tam, 27) je prepričan, da je jugonostalgija le »modna muha« in da je v tem trenutku modno biti jugonostalgik, kar pa bo hitro izginilo, Ilić (v prav tam, 27) pa predlaga, da bi bilo jugonostalgijo enostavno treba spregledati in nanjo pozabiti, saj je brez pravega pomena.

Jugonostalgija se danes kaže v produktih popularne kulture, tako da lahko elemente spomina na skupne čase v Jugoslaviji pogosto zasledimo v filmih, televizijskih nadaljevalkih in oddajah, v glasbi, potovanjih, ki jih ponujajo turistične agencije ipd. Zala Volčič (prav tam, 30) opozarja, da vsi ti filmi, glasbene kompilacije, televizijske oddaje ipd. jugonostalgijo spreminjajo v »mainstream« zabavo. Vnovično vzpostavljanje jugoslovanske identitete in jugonostalgijna čustva se najpogosteje kažejo v glasbi, kjer prihaja do ponovnega vzpona

priljubljenosti rokovskih zvezdnikov sedemdesetih in osemdesetih let 20. stoletja. Leta 2005 je nekdanja zelo priljubljena skupina Bijelo dugme s koncerti v Beogradu, Zagrebu in Sarajevu poskrbela za ponovno združevanje pripadnikov narodov nekdanjih držav Jugoslavije (prav tam, 30–33). Paradoksalno je sicer, da so glasbene skupine osemdesetih let 20. stoletja izražale uporniški duh in pozivale k spremembi sistema, danes pa tovrstna glasba hrepeni po starih časih, ki so jih nekoč kritizirali (prav tam).

4.2 Titostalgija – nostalgija po Josipu Brozu Titu

Pomemben sestavni del jugonostalgije je tudi titostalgija, kakor je Mitja Velikonja (2008) poimenoval nostalgijo po Josipu Brozu Titu. Po njegovem mnenju je prav nostalgija po Titu bistveni del sicer »ohlapnega pojma jugonostalgije« (prav tam, 13). Titostalgijo Velikonja (prav tam, 31) definira kot »nostalgični diskurz o pokojnem jugoslovanskem predsedniku« v državah, ki so nekoč tvorile Socialistično federativno republiko Jugoslavijo. Če je bila nekoč naklonjenost predsedniku države Josipu Brozu Titu praktično obvezna, pa je v današnjem času to individualna in svobodna volja posameznikov. Pomembno je dejstvo, da danes ne gre zgolj za nadaljevanje nekdanjih diskurzov, temveč so se starim priključili tudi novi, ki vsebujejo »nove elemente, prelome, ironične dekontekstualizacije, neonostalgijo, retroustrvarjalnost, tudi (namerno) zgodovinsko ignoranco« (prav tam). Skupno tako starim kot novim diskurzom pa je pozitivnost in naklonjenost nekdanjemu predsedniku države. Titostalgiki, kakor se imenujejo nostalgiki po Titu, tako Josipa Broza Tita dojemajo kot izjemno pozitivno zgodovinsko osebnost ter uspešnega vladarja Jugoslavije, v času katerega je bilo življenje v nekdanji skupni državi lepo in pravično (prav tam).

Titostalgijo Velikonja (2008) raziskuje z dveh gledišč, tako z vidika prepričanja ljudi kot tudi z vidika kulturnih praks. Avtor pravi, da je tako kot pri vseh ostalih nostalgičnih fenomenih tudi v primeru titostalgije mogoče govoriti o materializiranem diskurzu posameznikov, skupin ali institucij, kot tudi o mentalitetnem vzorcu ljudi. Slednji vzorec Velikonja (prav tam, 32) imenuje »nostalgična kultura«, materializirani diskurz pa je »kultura nostalgije«.

Po Velikonji (prav tam, 33) kultura nostalgije pomeni tako produkcije oziroma prakse vplivnih družbenih skupin in medijev, ki so ustvarjene z določenim namenom, kar pravzaprav pomeni nostalgичni marketing, menedžment oziroma nostalgичni inženiring. Materializirani diskurz, tj. »kulturo nostalgije« tako promovirajo oglaševalci, umetniki, podjetja, »iznajdljivi trendseterji množične in potrošniške kulture«, pa tudi različne subkulturne skupine in

posamezniki (prav tam). Del materializiranega diskurza je Tito, ki ga v promocijske namene izkoriščajo v vseh nekdanjih republikah Jugoslavije. Zala Volčič (2007, 30) govori o »postsocialistični komercialni rehabilitaciji Tita«. Slovenska oglaševalska agencija Cati (v prav tam, 30-31) je leta 2005 namreč ugotovila, da bi bila blagovna znamka »Tito« še posebej uspešna v Sloveniji, kjer so Tita uporabili pri promocijski kampanji za vrsto avtomobilov, izjema pa niso bile niti druge republike, kjer Tita izkoriščajo v namen oglaševanja vina, kave, mineralne vode ipd. Tito posoja svoje ime in podobo tudi najrazličnejšim gostinskim lokalom, hotelom, njegov rojstni kraj Kumrovec vsako leto pritegne številne obiskovalce, prav tako tudi njegova rezidenca na Brionih, ki vabi predvsem premožnejše turiste, ki lahko prenočijo v Titovi luksuzni vili in vozijo njegov cadillac. Pomemben del titostalgije so tudi filmi, katerih avtorji so prepričani, da je Tito vreden ekranizacije. Tito se po svoji smrti oziroma po razpadu Jugoslavije pojavlja v filmih in dokumentarcih avtorjev praktično vseh nekdanjih republik (prav tam, 31).

Na drugi strani pa je nostalgična kultura, ki izraža prepričanje oziroma stališče ljudi »do nekaterih obdobj iz preteklosti, ki so predmet nostalgije (drugače rečeno, ki se tako nostalgizirajo). S preprostimi besedami: to je nostalgija s polnim srcem« (Velikonja 2008, 34). Nostalgična kultura v primeru titostalgije se izraža v naklonjenosti Josipu Brozu, saj je Tito v mislih prebivalcev republik nekdanje Jugoslavije zapisan večinoma pozitivno in imajo o njem dobro mnenje, čeprav je v zadnjih letih v dominantnih diskurzih prikazan negativno (prav tam). Titostalgiki svojo naklonjenost izražajo na več načinov, med njimi so tudi obiski njegovega groba v Beogradu in rojstnega kraja, kjer izražajo svoje spoštovanje do pokojnega voditelja Jugoslavije (Volčič 2007, 30). Kljub negativno naravnanimu prevladujočemu ali uradnemu diskurzu je glede na javnomnenjske poizvedbe med ljudmi namreč še vedno zapisan v pozitivni luči. Božo Repe (2011, 480) navaja izsledke slovenskega javnega mnenja, ki ga je leta 1995 izvedla Fakulteta za družbene vede, kjer je Tita kot zelo pozitivno osebnost ocenjevalo 18 odstotkov vprašanih, 65,5 odstotka ga je ocenjevalo kot pozitivno, 8,4 odstotka vprašanih pa kot negativno osebo. Razmerja se tudi v kasnejših letih niso veliko spremenila, podobne rezultate pa so dobile tudi nekatere druge agencije, ki so poizvedbe izvajale za različne medije. Leta 1995 je Mladina objavila izsledke poizvedbe, kjer je Tita pozitivno ocenjevalo 67,2 odstotka vprašanih, negativno 10 odstotkov, »ne vem« pa je odgovorilo 22,8 odstotka vprašanih. Leta 2001 je Tita v pozitivni luči videlo 79,3 odstotka vprašanih, v negativni 7,2 odstotka, »ne vem« pa je odgovorilo 13,5 odstotka vprašanih. Leta 2007 je bil odstotek ljudi, ki so Tita ocenjevali pozitivno, še višji kot v prejšnjih letih. Pozitivno ga je

namreč ocenilo 81,4 odstotka vprašanih, 10,6 odstotka negativno, 8 odstotkov vprašanih pa je odgovorilo z »ne vem«. V eni izmed raziskav pa je Tito zasedel visoko mesto med najpomembnejšimi osebnostmi v zgodovini Slovenije. Pred njim so se namreč zvrstili le France Prešeren, Primož Trubar in Rudolf Maister (Zei 2000, 194).

5 Vloga medijev in novinarstva v družbi

Množični mediji imajo pomembno in raznoliko vlogo v družbi, kar ugotavljajo različni pristopi v teoriji množičnega komuniciranja. Parsons kot predstavnik klasičnega funkcionalizma izpostavlja vlogo množičnih medijev pri ohranjanju sistema in »vrednostnega konsenza«, Merton in Lazarsfeld poudarjata, da so mediji pomemben dejavnik pri »opravljanju različnih človekovih aktivnosti in vlog v družbi«, Habermas vidi medije v funkciji »legitimizacije oblasti«, Adorno in Horkheimer kot »kulturno industrijo«, Gramsci z »vidika zagotavljanja hegemonije vladajočega razreda«, Louis Althusser pa kot pomemben del »ideoloških aparatov države« (Vreg 1990, 50).

Althusser (2000) je opozoril, da ideoloških aparatov države ne gre zamenjevati z represivnimi državnimi aparati, kamor običajno uvrščamo vojsko, policijo, zapore, sodišča ipd., temveč so to institucije večinoma v privatni sferi. Med ideološke aparate države avtor uvršča verske, šolske, kulturne, družinske, pravne, politične, sindikalne in informacijske ideološke aparate. Med slednje spadajo tisk, radio in televizija, s pomočjo katerih »informacijski aparat pita 'državljanje'« (prav tam, 70–80). Ključna razlika med obema vrstama aparatov je v načinu delovanja. Medtem ko represivni aparat deluje z represijo oziroma silo, je za ideološke aparate države značilna ideologija. Ta ideologija je odraz vladajoče elite, njen cilj pa je »reprodukcija produkcijskih razmerij, t. j. kapitalističnih razmerij eksploatacije« (prav tam). Ideološka dominacija je pomemben del komunikacij predvsem s svojim načinom produkcije in distribucijo, ne pa toliko v svoji vsebini (Splichal 1984, 11). Marx (v prav tam, 121) je sicer izpostavil, da »vladajoče ideje« pomenijo »ideje vladajočega razreda«, kar se izkazuje tudi v medijih, saj »dominirajo mnenja, ki so skladna z mnenji 'vodilnih gospodarskih krogov'«. Krična teorija je izpostavljala, da »vladajoči razred proizvaja množico 'napačnih idej' in jih vsaja v zavest tistih, ki si jih (tudi) ekonomsko in politično podreja in prisvaja, tako da postanejo njegovi zavezniki« (prav tam, 11).

Novinarske novice, objavljene v množičnih medijih, »niso odsev realnosti, ampak novinarsko ustvarjeni konstrukti« (McCombs v Poler Kovačič 2004, 7). Po konstruktivistični teoriji so množični mediji namreč pomemben akter v procesu družbene konstrukcije realnosti. Ker je realnost nekaj, kar naj ljudje ne bi mogli sami prepoznati in je izven njihovega dosega izkustva, je torej naloga medijev, da predstavljajo realnost (Scherer in drugi 2005, 1). Medijska konstrukcija realnosti »zadeva umeščanje medijske realnosti v svet vsakdanjega življenja, procese 'učinkovanja' medijskih vsebin na individualno percepcijo družbene

realnosti« (Drame 1992, 852). Mediji namreč skrbijo za interpretacije, tipiziranje in oblikovanje pogleda na svet, kar je pomembno za delovanje družbe in njen obstoj – mediji »utrjujejo kohezivnost vsakdanjega sveta« (prav tam, 857). Tovrstna družbena konstrukcija realnosti, za katero skrbijo množični mediji in »(so)oblikujejo stališča, mnenja, vrednote in vedenjske vzorce svojih naslovnikov« (Košir in Poler 1996, 9), je za Watzlawicka (v Drame 1992, 857) »realnost drugega reda«, ki je del komunikacije, medtem ko je »realnost prvega reda« povezana z možnostjo preverljivosti in dokazljivosti.

Novinarstvo, ki »označuje zbiranje, pisanje, urejanje, razširjanje informacij in siceršnje (predvsem duhovno) prispevanje k dnevnemu in drugemu periodičnemu tisku, radijskim in televizijskim programom ter 'online' časnikom na medmrežju« (Splichal 2000, 48), so številni avtorji (npr. Hodges 1986; Vreg 1990; Splichal 2000; Sheridan Burns 2002; Nórsgaard Kristensen 2003; Poler Kovačič 2004; Robinson Beachboard in Beachboard 2005; Borden in Tew 2007; McNair 2009) različno definirali in pri tem izpostavili, da bi morali novinarji normativno gledano služiti javnosti, posredovati družbeno relevantne informacije, svojemu občinstvu ponuditi vpogled v javno sfero, poleg tega pa morajo pri svojem delu upoštevati načela objektivnosti oziroma resnicoljubnosti in neodvisnosti (Van Dijk 2009, 193). Novinarji bi morali izvajati tudi vlogo zagovornikov tistih, ki nimajo vplivnih funkcij, morajo pa tudi opozarjati na posledice neenakosti v razmerju družbene moči (Janowitz 1975, 619). Lambeth (1997) poudarja tudi nadzorstveno funkcijo novinarjev, ki naj bi nadzorovali delovanje izvoljenih funkcionarjev. Danes bi tem že ustaljenim vlogam lahko dodali še nekaj drugih: vlogo overitelja, ustvarjalca pomenov, navigatorja in voditelja razprav (Rosenstiel v Hermida 2008), Robinson Beachboardova in Beachboard (2005) pa med vlogami novinarjev omenjata informiranje, vpeljevanje dialoga, promoviranje in zabavanje. To so sicer normativne predpostavke, za katere ni nujno, da se v praksi izvajajo kot take.

Zgodovinsko gledano so novinarji v različnih obdobjih opravljali različne funkcije: v obdobju razsvetljenstva »vzgojno, izobraževalno in kritično« (Splichal 2000, 48), »v času oblikovanja politične javnosti politično-prepričevalno, objektivno-nevtravno pa v 20. stol.« (Amon 2004, 55). Amonova (2004) je identificirala obdobja novinarstva, v katerih so novinarji izvajali različne funkcije in vloge, za nas pa je pomembno obdobje informacijske družbe (od sredine 20. stoletja naprej), ki ga lahko razdelimo na dve različni podobdobji: prvo je bilo zaznamovano z marksističnosamoupravno naravnostjo novinarstva (od leta 1945 do leta 1991), drugo obdobje pa označuje prehod na tržno gospodarstvo na medijskem trgu, ki se je začelo s slovensko osamosvojitvijo (prav tam, 57–65). Kot piše Nežmah (2012) je

komunistično vodstvo države časopise spremenilo v »glasila vladajoče partije«, novinarji pa so morali s svojim pisanjem širiti socialistično misel, ki so jo narekovali vodilni politiki z določanjem, »kaj je dogodek, ki mu mediji lahko posvetijo pozornost, in kaj je ne-dogodek, torej teme, ki so tabuizirane in o katerih se piše le skladno s partijskimi smernicami, ali pa se o njih sploh ne piše« (prav tam, 12). Prve spremembe so se sicer začele dogajati že v sredini osemdesetih let, ko so vse večjo moč pridobivale transnacionalne korporacije, čeprav je bila še vedno najbolj dominantna vloga države (Splichal 1984). V obdobju po osamosvojitvi pa je prišla nova medijska zakonodaja, mediji so se privatizirali, prišlo je tudi do medijske koncentracije in komercializacije (Bašić Hrvatin in Milosavljević 2001, 7). Podrobnejša predstavitev značilnosti novinarstva in novinarskih vlog v omenjenih obdobjih bo sledila v nadaljevanju.

5.1 Novinarstvo med II. svetovno vojno in osamosvojitvijo

Po Joch Robinsonovi (1977, 111), ki je raziskovala značilnosti medijev v obdobju Titove vladavine, je bila značilnost novinarstva v obdobju takoj po vojni ta, da je v veliki meri nadaljevalo tradicijo partizanskega časopisja in se uklanjalo ideologiji in napotkom partije. Sodelovalo je pri organizaciji obnove domovine, s svojim poročanjem pa je podpiralo delovanje partije. V precejšnji meri se je opiralo na sovjetski model, novinarsko delo pa so večinoma opravljali tisti, ki so se veččin priučili v partizanih in so bili ob tem še politični delavci. Kandidate so v prvi fazi izbirali na podlagi njihovih političnih in ideoloških prepričanj, saj večina izmed tistih, ki so začeli z novinarskim delovanjem ni imela nikakršnih poročevalskih ali pisnih izkušenj (prav tam). Da je bila vsebina medijev primerna je poskrbel agitprop – mnenjskega pluralizma takrat ni bilo, saj so bile medijske vsebine povezane z jugoslovansko enotnostjo, samoupravnim socializmom in politiko neuvrščenosti (Amon 2004, 66).

Jugoslovansko novinarstvo je torej posnemalo sovjetsko, za katerega je bila značilna propaganda⁷ proletarske revolucije in še posebej proletarske diktature (McNair 2009, 240). Na tej podlagi so boljševiki razvili povsem svojo teorijo novinarstva, ki so jo nato »izvozili« tudi v ostale komunistične države (prav tam). Georgij Plehanov in Vladimir Lenin (v Splichal

⁷ Propaganda označuje način vplivanja na ljudi z namenom doseganja določenega cilja. Ciljne skupine naj bi tako na podlagi propagande podredile svojo usmerjenost propagandni, na način »da se ji predajo in ji brezvoljno služijo«. Propaganda vpliva na človekova temeljna stališča in prepričanja. Politična propaganda sicer nosi negativne konotacije, saj se v njej odraža nesvoboda (Splichal 1984, 21-35).

2000, 50) sta časopise videla kot »kolektivne propagandiste«, novinarje pa kot »individualne propagandiste, agitatorje in organizatorje ljudskih množic«, ki so bili podrejeni partiji. Novinarstvo je bilo v službi države, saj je veljalo prepričanje, da »novinarstvo v samoupravni socialistični Jugoslaviji ni in ne more biti sila zase – pa tudi 'sedma sila' ne – temveč je lahko kakšna sila edino le, če je scela vpeto v borbo jugoslovanskega delavskega razreda in ZKJ za osvoboditev dela in s tem za samoupravno humanizacijo vseh družbenih odnosov pri nas« (Gorjup 1978, 45). Političen nadzor nad objavami je bil velik, tako da je bilo poročanje omejeno na praktično vseh področjih, od politike in ekonomije pa do kulture (Joch Robinson 1977, 19).

Martine Robinson Beachboard in John C. Beachboard (2005) sta v svoji raziskavi časopisnega novinarstva v Sloveniji izpostavila izjave novinarjev, ki so delovali v času Jugoslavije. Strinjali so se, da je bil politični pritisk ob njihovem delu prisoten (uredniki so bili namreč tudi člani partije), vendar je bila situacija drugačna kot v nekaterih drugih socialističnih ali komunističnih državah. V praksi je to pomenilo nekakšno mešanico socializma in kapitalizma, saj je država namenjala množičnim občilom le minimalna sredstva, tako da so morali mediji sami poskrbeti za prihodke. Pri svojem delu so se jugoslovanski novinarji posluževali tudi samocenzure, ki je preprečila državno poseganje v novinarske prispevke (prav tam, 6–16).

Poslanstva in nalog novinarstva se je v govoru na partijskem kongresu leta 1958 dotaknil tudi Josip Broz Tito (v Joch Robinson 1977, 33), ki je poudaril, da novinarstvo ne more biti neodvisno in avtonomno v času tranzicije, saj morajo vse družbene dejavnosti težiti k enemu cilju – graditvi socializma. Po njegovem mnenju je moralo novinarstvo odgovarjati družbi in jo informirati ter izobraževati v duhu socializma, ob tem pa ni smelo interpretirati družbenih dogodkov brez vednosti odgovornih institucij: »V naši državi še zmeraj najdemo novinarje, ki imajo napačne predstave o svobodi in neodvisnosti našega tiska. Svoboda tiska jim po njihovem mnenju daje monopol nad interpretacijo dogodkov in oblikovanjem javnega mnenja. Takšno pojmovanje izhaja iz zmotnih predstav o vlogi in odgovornosti socialističnega tiska« (prav tam).

Časopisje je veliko poudarka namenjalo delovnim smernicam, tj. kako poteka delo obnove domovine, njegove najizrazitejše funkcije pa so bile agitacijska, mobilizacijska in vzgojna (prav tam, 18). Mediji so s svojim poročanjem podpirali oblast, ob tem pa so v socialističnem duhu »poučevali, obveščali, pojasnjevali in politično vzdigali« svoje občinstvo (Merljak

Zdovc 2007, 159). Navodila oziroma smernice njihovega poročanja so bile objavljene v pravilnikih in strokovnih revijah. Tudi leta 1982, ko je bila liberalizacija medijev že bolj prisotna, je v Kodeksu novinarjev Jugoslavije še vedno pisalo, da je »novinar družbeno-politični delavec«, ki sodeluje pri gradnji in razvoju socialistične družbe in je »privržen idejam marksizma-leninizma« (prav tam, 133–159).

Da so novinarji dejansko delovali v skladu z vizijo partije in sodelovali pri razvoju socialistične družbe je skrbel agitprop. Ta je uspešno deloval že med vojno, njegovo vodstvo pa je bilo zelo dobro podkovano v marksistično-leninistični ideologiji. Po vojni je vodja agitpropa Milovan Djilas dobil nalogo, da medije preobrazi v učinkovitega glasnika vladajoče komunistične partije. To so v prvi fazi najlažje dosegli z nacionalizacijo medijev in ostalih sredstev produkcije. Organizacije agitpropa in ministrstva za informiranje so bili ustanovljeni v šestih jugoslovanskih republikah. Njihova naloga je bila vzpostavljati hierarhične povezave med lokalnimi in državnimi nivoji. Nadzirali so nastajanje oziroma rekonstrukcijo medijev (tako radijskih postaj kot časopisov) po vsej državi in posredovali navodila, ki so prihajala z vrha oblasti. (Joch Robinson 1977, 18)

Agitprop je tako bdel nad centralno vodenim razširjanjem informacij, kakor je predvideval tudi medijski zakon iz leta 1946. Vse politične, ekonomske in kulturne vsebine so bile močno filtrirane in predstavljene na uniformen način. Vladni nadzor se je izkazal na več nivojih. Vse urednike in najvidnejše delavce je postavil centralni komite. Ti so osebno odgovarjali za vse objave, zato so bile te prej skrbno prebrane oziroma preučene, prav tako pa večina neodvisnih časnikov ni imela svojih dopisnikov. Vse informacije so dobili preko tiskovne agencije Tanjug, ki je širila vladne informacije. (Prav tam, 19)

Kot je zapisal Pirjevec (2011, 339) je bil agitprop kasneje preoblikovan v Komisijo za kulturo in prosveto, ki je skrbel za nadzor nad sredstvi množičnega obveščanja, vzgojnimi ustanovami in umetniškim delovanjem. Komisija je odpravila preventivno cenzuro, zaposleni v medijih ter kulturnih in izobraževalnih ustanovah pa so morali še vedno delovati v skladu s partijskimi interesi. Jugoslavija je strogo cenzorsko politiko omilila leta 1952, kar je pet let hitreje kot ostale vzhodnoevropske države (Joch Robinson 1977, 20), prav tako pa je začelo prihajati do decentralizacije medijev, kar so nekateri poimenovali »komunizem z razliko« (prav tam, 27–28). Gertrude Joch Robinson (prav tam, 27–28) kot eno največjih razlik izpostavlja prenehanje vladnega financiranja medijev, saj so na ta način želeli vzpodbuditi podobno produkcijo kot v industrijskih tovarnah, mediji in filmski studii pa so leta 1956

dobili možnost, da sami nadzirajo svoje posle. Prvič se je zgodilo, da na vsebine niso vplivali vladno postavljeni uslužbenci (prav tam).

Situacija se je začela izboljševati leta 1960, ko je v veljavo stopil nov medijski zakon, ki je prvič zagotovil svobodo medijev, saj je umaknil točko o cenzuri, kakršna je bila znana prej. Prav tako je določil osem področij, kjer zloraba informacij ni bila dovoljena. Zakonska novost je bila tudi ta, da tožilci niso mogli predčasno soditi o medijskih vsebinah, kot je bilo to v navadi v Sovjetski zvezi. Določene postopke so lahko sprožili šele po objavi novinarskih besedil. Prvič so imeli možnost odgovora in obrambe tisti, ki so jih v medijih krivično obdolžili. Tudi to je bilo neznačilno za druge socialistične države. (Prav tam, 41–42)

Drug pomemben dokument je prišel leta 1963, ko je Jugoslavija dobila novo ustavo, ki je prinašala tudi večjo svobodo tiska (Merljak Zdovc 2007, 159). Gertrude Joch Robinson (1977, 42–43) je poudarila, da nova ustava ni prinesla le pravice javnosti do vedenja, temveč je vpeljala tudi drugačno pojmovanje novinarskih vlog. Če so najprej novinarje razumeli le kot poročevalce o dogodkih, so odslej nanje začeli gledati podobno kot na Zahodu – pričakovali so interpretativno in kritično funkcijo. Z mediji in svobodo tiska je bil najbolj povezan 40. člen ustave (1963), v katerem je bilo zapisano:

Zajamčena je svoboda tiska in drugih oblik informacij, svoboda združevanja, svoboda govora in javnega nastopanja ter svoboda zborovanja in drugega javnega zbiranja.

Občani imajo pravico s sredstvi informacij izražati in objavljati svoje mnenje, posluževati se sredstev informacij za svoje obveščanje ter izdajati časnike in drug tisk in z drugimi obveščevalnimi sredstvi širiti informacije.

Teh svoboščin in pravic ne sme nihče zlorabljati za rušenje temeljev socialistične demokratične, s to ustavo določene ureditve, za ogrožanje miru, enakopravnega mednarodnega sodelovanja ali neodvisnosti države, razpihovanje nacionalnega, rasnega ali verskega sovraštva ali nestrpnosti ali za škujanje h kaznivim dejanjem, in tudi ne na tak način, da bi se žalila javna morala.

Z zveznim zakonom se določa, v katerih primerih in ob katerih pogojih ima tej ustavi nasprotna zloraba omenjenih svoboščin in pravic za posledico omejitve njihove uporabe ali njihovo prepoved.

Tisk, radio in televizija so dolžni resnično in objektivno obveščati javnost ter objavljati mnenja in informacije organov, organizacij in občanov, ki imajo pomen za obveščanje javnosti.

Zajamčena je pravica do popravka objavljene informacije, s katero sta prizadeta pravica ali interes človeka ali organizacije.

Da bi bila javnost čim bolj obveščena, ustvarja družbena skupnost ugodne pogoje za razvoj ustreznih dejavnosti. (Ustava socialistične federativne republike Jugoslavije 1963, 52–53)

Svobodnejša medijska politika ni trajala dolgo, saj so aprila 1973 izglasovali restriktivnejši zakon o tisku (Pirjevec 1995, 334). Vzrok za vnovično povečanje omejitev je bil v vse večjih nacionalističnih in liberalističnih težnjah republik Jugoslavije, čemur se je Tito uprl z okrepitevijo partijske kontrole in njenega monopola. Nov, ostrejši zakon naj bi preprečil zlorabo »svobode misli in besede« (prav tam). Tako ne preseneča dejstvo, da so novinarji oktobra 1973 dobili natančna navodila, kako naj poročajo o krizi med Arabci in Izraelci – poročati so morali, kot da je Jugoslavija v vojni z Izraelom (Pirjevec 1995, 319–334; Pirjevec 2011, 614). Večji nadzor medijev se tokrat ni izvajal skozi organizacijo, podobno agitpropu, temveč skozi posebne založniške svete, ki so potrjevali odgovorne urednike in pomagali načrtovati smernice in cilje medijev, kakor je želela partija (Joch Robinson 1977, 59).

Razmere so se v večji meri začele spreminjati v osemdesetih letih, ko so se v revijah, kot so Mladina, Tribuna in Nova revija, začeli pojavljati prispevki, ki so kritizirali oblast in zagovarjali drugačne ideje – prišlo je do kritično-analitičnih presoj samoupravnega sistema in nacionalnih odnosov, a teh kritičnih prispevkov večinoma niso pisali poklicni novinarji (Merljak Zdovc 2007, 163). Tudi v tem času je bilo novinarstvo namreč še vedno del samoupravnega socialističnega sistema in se zato ni vpletalo v ideološke spopade (Amon 2004, 66). Mediji Mladina, Tribuna, Katedra in Radio Študent so predstavljali t. i. mladinske medije, ki so bili združeni v prizadevanju za alternativno pisanje, čeprav formalno niso bili povezani (Nežmah 2012, 337–347). Nežmah (prav tam) mladinske medije definira kot »paralelni medijski sistem«, ki se je upiral partijskemu diriganju in iskal večjo avtonomijo. Tovrstna drža, vsebina ter način pisanja, ki je nasprotoval državnemu poseganju, je precej vplival tudi na druge medije, med drugim na osrednji časnik Delo, ki so se počasi tudi sami začeli nekoliko preoblikovati, kar je potrdil tudi pomočnik glavnega urednika Dela Jože Volfand, ki je priznal, da je Mladina »prek razbijanja tabujev, odpiranja novih tem in z

izjemno kritičnostjo dosegla, da 'Delo' ni moglo več ignorirati teh vprašanj in je tudi samo začelo pisati o njih« (prav tam, 352).

Novinarji preostalih medijev so še vedno opravljali družbeno-politično delo. Ker so mediji opravljali dejavnost posebnega družbenega pomena, so odgovorni skrbeli, da so novinarji svojo dejavnost opravljali v skladu z interesi družbe in politike (Bašić Hrvatin in Petković 2007, 16). Nežmah (1998) je tako zapisal, da so v osemdesetih letih še vedno obstajale neformalne in formalne oblike omejevanja svobode izražanja. Med neformalne je uvrstil samocenzuro, medtem ko so za formalne oblike omejevanja skrbeli odgovorni uredniki, princip v.d.-jevstva, tiskovni svet pri SZDL⁸, mestna oziroma univerzitetna konferenca ZK, izdajatelji, javni tožilci, sodišča in tiskarne. Prvo znamenje postopnega državnega umika z medijskega področja je bila ukinitvev subvencij, ki je prišla ob koncu osemdesetih let (prej je država namreč neposredno financirala medije in umetno vzdrževala enotno ceno dnevnih časopisov) (Bašić Hrvatin in Milosavljević 2001, 9).

5.2 Novinarstvo v obdobju samostojne Slovenije

Ob razpadu nekdanje skupne države je prišlo do tranzicije, kjer je šlo za sočasen proces političnih in ekonomskih sprememb, ki so vodile k demokratični ureditvi in kapitalizmu (Sparks 2010, 7). V procesu tranzicije se je vloga medijev nekoliko spremenila, saj so v ospredje stopili kapitalski odnosi in želje po dobičku, siceršnja družbena vloga medijev pa se je nekoliko spremenila in postala odvisna od teh kapitalskih odnosov. Čeprav so transnacionalne korporacije začele pridobivati na moči, pa se država še vedno ni povsem odpovedala pomembnemu deležu pri propagandni vlogi medijev, je pa nekoliko spremenila svoj pogled na komunikacijsko sfero (Splichal 1984, 13–35). »Navznoter usmerjene represivne ukrepe (cenzura, kavcija) države je nasledila navzven usmerjena komunikacijska produkcija in kontrola nove države, ne da bi se pri tem spremenilo tudi bistvo tega odnosa: podrejenost komunikacijske sfere državi, najbolj pogosto utemeljevana z 'nacionalnimi interesi'« (prav tam). Kot primarno razliko med socialističnim in kapitalističnim obdobjem je Slavko Splichal (prav tam, 87) izpostavil, da je v času kapitalizma »zaradi močno razvitih produktivnih sil dejavnost v komunikacijski sferi usmerjena predvsem v produkcijo individualne konsumpcijske zmožnosti kot potrebe, katere uresničevanje krepi učinkovitost obstoječega sistema«, na drugi strani pa je za socializem značilno, da »so možnosti

⁸ SZDL – Socialistična zveza delovnega ljudstva

individualne konsumpcije omejene z državnim planom«, tako da je v ospredju »razvijanje individualne delovne zmožnosti«.

Vloga slovenskih novinarjev po letu 1991 se je vsaj formalno spremenila, saj niso bili več definirani kot družbeno-politični delavci in so v tem smislu postali predstavniki javnosti (Košir 2003); da bodo služili javnosti so zapisali tudi v kodeks iz leta 1991 (Merljak Zdovc 2007, 173). Prišlo je do političnih sprememb, komunistična partija Slovenije ni bila več na oblasti, Slovenija je počasi prehajala v čas kapitalskih odnosov in tržnega gospodarjenja (Prunk in Ivanič 1996; Bašić Hrvatini in Milosavljević 2001). Novinarstvo ni bilo več popolnoma odvisno od politike, to vlogo je sedaj prevzel kapital (Amon 2004, 66). Po tranziciji je namreč prišlo do prenosa medijev iz politike v roke kapitala, do komercializacije in vse večje konkurence med mediji (Merljak Zdovc 2007, 173). Ti pa še vedno niso mogli ustrezno prikazovati družbe, saj je proces privatizacije in komercializacije le zamenjal nekdanjo politično cenzuro z ekonomsko cenzuro (Becker v Jakubowicz 1996, 48). Tranzicija sicer ni prinesla popolne spremembe, saj so obrazi vodilnih ostali več ali manj isti, le da so se nekdanji komunisti, ki so najprej nadzorovali kolektivno lastništvo državne lastnine, preoblikovali v privatne kapitaliste, ki temeljijo na privatni lastnini; podobna je ostala tudi struktura medijev, nekaj vpliva pa so še vedno obdržale politične elite (Sparks 2008, 10; Sparks 2009, 196–197).

Proces tranzicije v Sloveniji se po mnenju Bašić Hrvatini in Petkovičeve (2007, 14–15) še ni povsem zaključil, saj je šlo za posebno obliko privatizacije in izostanka »medijske politike«. Novinarji so začeli prodajati svoje delnice, kar jim je kasneje onemogočilo delež dobička (Bizjak 2001), prihajalo pa je tudi do vse bolj monopolnega lastništva. V veljavo je začel vstopati tržni model: pojavili so se novi medijski lastniki, med njimi tudi tuji (najuspešneje skozi projekt Pro plus), spremenil pa se je tudi način produkcije novic (Merljak Zdovc 2007, 173). Merljak Zdovčeva (prav tam) navaja, da so se v devetdesetih letih začeli krepiti ekonomski pritiski, po drugi strani pa so se politični pritiski nekoliko zmanjšali čeprav je imel proces deregulacije v Sloveniji politične posledice. »Popolna ekonomska deregulacija medijev« je namreč »povzročila številne nepravilnosti pri lastninjenju, nespoštovanje že tako ali tako nedodelane zakonodaje in prve pojave koncentracije« (Bašić Hrvatini in Milosavljević 2001, 12).

Če so bili mediji v obdobju med 1945 in 1991 »institucije posebnega državnega pomena«, so po osamosvojitvi postali pomemben akter na ekonomskem področju, ki si morajo obstoj

zagotoviti s prodajo na trgu (Bašić Hrvatina in Milosavljević 2001, 9). Privatizacija medijev naj bi poskrbela tudi za to, da se država ne bi več vmešavala v delovanje in uredniško politiko medijev (prav tam), do tega sicer ni prišlo kar čez noč. Karol Jakubowicz (2001, 69) je namreč opozoril, da so novoizvoljene demokratične politične elite v postkomunističnih državah verjele, da si zaslužijo podporo medijev pri promociji novih reform oziroma da lahko medije izrabljajo v politične namene. Tako je bilo tudi v Sloveniji, saj je v začetku devetdesetih let predsednik tedanje vlade Lojze Peterle (v Bašić Hrvatina in Milosavljević 2001, 18–19) za italijanski časopis *Corriere della Sera* izjavil: »Meni se zdi nenormalno, da vlada poleg tednika *Demokracija* ne bi imela še časopisov. Kakorkoli že, glede *Dela*, najpomembnejšega dnevnika smo sprejeli sklep, ki predvideva, da lahko z notranjim razpisom izberejo kandidata, vendar se mora s to izbiro strinjati vlada«. O neodvisnosti medijev pa je v istem času resno dvomil tudi Janez Jerovšek (prav tam), ki je kasneje postal generalni direktor RTV Slovenija. Prepričan je bil, da nobena medijska hiša v zahodnih parlamentarnih demokracijah ne more biti neodvisna od lastnikov oziroma oblasti, in da na slovenskem želijo doseči nek poseben status. Bil je prepričan, da lahko odgovorne vloge v medijih igrajo le tisti, ki imajo vrhunske znanstvene, novinarske ali kulturne reference, nad čimer pa bi imel pregled parlament.

Od devetdesetih let naprej naj vpliv politike na novinarje in medijske hiše v slovenskem prostoru ne bi bil več tako prisoten, a država je kljub vsemu ohranjala nadzor in vpliv v medijih, čeprav ne več na tako očiten način kot nekoč (prav tam, 45, 59), mesto v medijskih ustanovah pa je poleg politične elite dobila tudi civilna družba, ki je tako lahko delno vplivala na upravljanje javnega medija in ga lahko nadzorovala (Jakubowicz 2005, 8). Politika in ekonomija oziroma njune elite so »medijsko lastnino upravljale izključno za doseganje večinoma kratkoročnih političnih ciljev«, v medijih so namreč videli močno ideološko oziroma politično orožje (Bašić Hrvatina in Petković 2007, 15). O tem govori tudi marksistična teorija, ki opozarja, da vladajoča elita poskuša vladati s pomočjo različnih sredstev, tako formalnih političnih institucij, kot so agencije, stranke, parlament, vlada ipd., kot tudi s pomočjo množičnih medijev, ki so »nepolitične institucije« in pomagajo eliti delovanje legitimirati pred javnostjo in ustvarjati konsenz (Vreg 1990, 209).

Država oziroma vlada poskuša na medije vplivati z zamenjavami vodilnih (npr. članov nadzornega sveta *Dela* in *Dnevnika*), ker pa to ne more narediti neposredno, poskuša vplivati preko državnih skladov (Bašić Hrvatina in Milosavljević 2001, 45). Bašić Hrvatina in Milosavljević (prav tam) izpostavljata primer, ko je vlada želela (pozneje je to sicer zanikala)

zamenjati predsednika uprave DZS, s tem pa tudi posredno glavnega in odgovornega urednika Dnevnika. Prihajalo je tudi do opuščanja nekaterih regulacijskih mehanizmov, še vedno pa ni bilo zagotovljene popolne medijske neodvisnosti, saj je država z lastniškimi deleži v skladih in z nekaterimi drugimi mehanizmi še vedno ohranjala delno lastniško oziroma politično navzočnost. »S tem se je v slovenskem medijskem prostoru ohranila anomalija, ki je že dolgo ni več v zahodnih demokracijah: da je namreč država neposredno ali posredno lastnica oz. solastnica (in to pomembna) medijev. Vse dotlej, dokler se bo ohranjalo takšno stanje, slovenski mediji ne bodo resnično svobodni, vsaj ne politično« (prav tam, 45, 59). Podobnega mnenja je tudi Gojko Bervar (2010), ki je prepričan, da imajo mediji krizo identitete in da niso niti blizu vlogi t. i. čuvajev demokracije.

Bagdikian (v Bašić Hrvatini in Milosavljević 2001, 12) je opozoril na zanimiv preobrat v smislu medijskih sprememb. Postkomunistične države so želele medije čim bolj oddaljiti od centrov moči in centraliziranega nadzora, na drugi strani pa so se mediji v zahodnih državah vedno bolj pomikali k centrom političnega odločanja. Vplive države so zamenjale velike korporacije (»države v malem«) (prav tam).

Ko je oblast leta 2004 prevzela desna vlada, je začela svoj »pohod na medije« (Bašić Hrvatini in Petković 2007, 58). V času, ko je bila v opoziciji, je pogosto opozarjala, da so mediji nepluralni in pristranski, v trenutku, ko je prišla na oblast, pa se je lotila medijev s spremembo medijske zakonodaje, menjavo vodilnih ljudi v medijih, sestavo nadzornih svetov itd., izpostavljata Bašić Hrvatini in Petkovičeva (prav tam). Zakon o RTV Slovenija je leta 2005 politikom omogočil večji vpliv nad javnim servisom, spremembe zakona o medijih (nova določila o pravici do odgovora in popravka) omogočajo velike posege v uredniško avtonomijo. »Kljub temu da je nova oblast opravičevala posege v medijski prostor z razlagami, da si prizadeva za večjo demokratizacijo medijev, so posledice teh sprememb v praksi prinesle manj medijske svobode in več političnega vmešavanja« (prav tam).

Na politično vmešavanje so opozarjali tudi novinarji. Lastniki, po besedah novinarjev, brez mnenja uredništev nastavljajo urednike po svoji meri in s tem posredno vplivajo na uredniško politiko ter izvajajo pritiske na novinarje, ki nekatere politike in teme obravnavajo v kritični luči (prav tam, 60), Mrkaić (v prav tam, 61) pa je izpostavil tudi politični pritisk na Mladino, ko je Janez Janša dosegel, da skoraj nihče ni več oglaševal v tem tedniku. Na problem vplivanja politične oblasti na medije skozi uredniške zamenjave in manipulacije je opozoril tudi Bervar (2010), ki je videl težave še v nedeljujoči zaščiti novinarjev zaradi sprememb

uredniške politike, okrepljeni moči uprav v razmerju do uredništev, politično motiviranem podeljevanju subvencij pod nadzorom vlade, manipulaciji s pravico do popravka in odgovora, v neučinkovitem nadzoru inšpekcij, neurejenem pravno-socialnem položaju samostojnih novinarjev in nenazadnje tudi v kršitvi osnovnih pravil novinarskega dela na RTV Slovenija.

Če so v času Jugoslavije poznali cenzuro, za katero je skrbel agitprop in oblast, se v sodobnosti cenzura kaže v drugačnih oblikah in omejitvah novinarske avtonomije (Amon 2004; Bašić Hrvatin in Petković 2007; Pirjevec 2011). Sandra Bašić Hrvatin in Brankica Petković (2007, 61–62) tako naštevata naslednje oblike in tehnike omejevanja novinarskega dela: nastavljanje lojalnih uprav in urednikov, odpoklic dopisnikov, katerih pisanje visoki vladni uslužbenci označijo za neprimerno, premeščanje na drugo delovno mesto ali zniževanje plače, odpuščanje honorarnih sodelavcev, neobjavljanje naročenih prispevkov, posebno tistih o notranji in zunanji politiki, filtriranje informacij skozi osrednjo tiskovno agencijo, zloraba pravice do popravka in pravice do odgovora, postavljanje pogojev pred dajanjem izjave ali pred nastopom v mediju z izbiro sogovornikov ali vprašanj in preusmerjanje oglaševalskega denarja.

Vse opisane tehnike imajo le en namen: »disciplinirati medije, ustvarjati ubogljive medije, v katerih bodo novinarji opravljali storitveno dejavnost po meri in željah političnih in gospodarskih elit« (prav tam, 63). Vse to kaže na to, da kljub spremembi družbenega sistema v Sloveniji v praksi še vedno prihaja do političnega in državnega vpliva na medijski sistem, nenazadnje je država še vedno lastnica medijev (prav tam, 178).

Na to so opozorili tudi novinarji, ki sta jih v svojo raziskavo zajela Robinson Beachboardova in Beachboard (2005). Izpostavili so, da so direktni politični vplivi precej manjši, kot so bili nekoč, a se novinarji pri svojem delu še vedno srečujejo s pritiski (prav tam). Novinarji morajo sedaj upoštevati finančne vidike delovanja in misliti na dobiček. Pritiske politikov, ki so bili nekoč v ospredju, sedaj pa so se pomaknili nekoliko v ozadje, so zamenjali oglaševalski pritiski. Starejši novinarji so iz prejšnjega režima nekaj praks delovanja prenesli tudi v novi režim, saj so priznali, da pri svojem delu še vedno uporabljajo samocenzuro, ki je po njihovem mnenju univerzalna in del starih navad, medtem ko mlajši novinarji na samocenzuro gledajo na različne načine (prav tam, 11–16). Pasti (v Sparks 2010, 9) pa opozarja tudi na spremembe mišljenja različnih novinarskih generacij. Starejše generacije so namreč novinarstvo videle kot »humanistično misijo na poti k bleščeči prihodnosti«, medtem

ko mlajše generacije v novinarstvu vidijo le sredstvo zaslužka in ustvarjanja kariere, vrednote pa niso tako pomembne (v prav tam).

Nad aktualnim stanjem v slovenskih medijih ni navdušena niti Manca Košir (2003, 75–76), ki je prepričana, da razmerje med slovensko oblastjo in mediji »ni vredno ugleda resnega profesionalnega novinarstva. Kajti tako novinarstvo je po konvenciji zadolženo za nenehno nadzorovanje oblasti, ne pa za njeno propagiranje«. Kot je nadalje razložila avtorica je bila vloga psov čuvajev vidna le v času vlade Andreja Bajuka, ko so mediji dejansko opravljali kritično vlogo in se zavedali, da morajo opravljati vlogo opozicije in ne posredovalca oblastniških informacij (prav tam).

6 Uokvirjanje

Da bi potrdila ali ovrgla predpostavko te magistrske naloge – okvirji poročanja o Josipu Brozu Titu se danes, približno dvajset let po osamosvojitvi, razlikujejo od okvirjev poročanja tik pred razpadom Jugoslavije leta 1989 in v letu 1975, kar pomeni, da reprezentacijo Tita sooblikujejo časovni dejavniki in družbeno-politične okoliščine –, bom izvedla kvalitativno raziskavo oziroma natančneje tekstualno analizo. Znotraj te se bom osredotočila na analizo okvirjev. Uokvirjanje je zelo razširjen pristop, ki ga uporabljajo različne družboslovne discipline, kot so na primer psihologija, sociologija, antropologija, epistemologija, etnografija, lingvistika, komunikologija (Tannen v Johnson-Cartee 2005, 160), uporaben pa je tudi v primeru analize reprezentacije Tita v tiskanih medijih. Okvirji poudarjajo samo določene informacije glede določenega predmeta upovedovanja, zato lahko iz analize okvirjev dobimo vpogled v to, kakšne so prakse in trendi delovanja novinarjev v določenem časovnem obdobju in na določenem prostoru (Entman 1993), kar se bo – tako predpostavljam – pokazalo tudi pri reprezentaciji Tita.

6.1 Definiranje uokvirjanja

Kot sem omenila že prej, je uokvirjanje pogosto uporabljen raziskovalni pristop v več družboslovnih disciplinah, zato ne preseneča, da različne družboslovne discipline in avtorji za isti pristop uporabljajo nekoliko drugačna poimenovanja. Bird in Dardenne (v Johnson-Cartee 2005, 160) govorita o formulaičnih narativnih konstrukcijah, Tannen (v prav tam) pa ta pristop poimenuje novinarjeva struktura narativnih pričakovanj, za psihologe, psihiatre in lingviste so to sheme, za nekatere so to skripti, spet za druge okvirji (prav tam). Hamill in Lodge (v Scheufele 1999, 103) med okvirji, skripti in shemami vidita le terminološke razlike, Iyengar in Kinder (v prav tam) uokvirjanje povezujeta s konceptom prednostnega tematiziranja, deset let za njima pa so McCombs, Shaw in Weaver (v prav tam) trdili, da je uokvirjanje pravzaprav le podaljšek prednostnega tematiziranja.

Uokvirjanja ni mogoče definirati zgolj na en način. V eni skupini so splošnejši opisi, ki pravijo, da pomeni organiziranje idej, ki prinašajo pomen določenim dogodkom, spet drugi avtorji pa se ukvarjajo s tem, kaj okvirji sploh delajo in vključujejo definiranje problema, izvajanje moralnih sodb in podporo reševanju (Entman in drugi 2009, 175–176). »Novičarski okvirji organizirajo vsakodnevno realnost in novičarski okvir je del vsakodnevne realnosti – je bistven del novic,« je prepričan Tuchman (v Scheufele 1999, 106). Entman, Matthes in

Pellicano (2009, 175) pravijo, da je uokvirjanje individualni psihološki proces, a je ob tem tudi politično strateško orodje in organizacijski proces.

Uokvirjanje vključuje izbor in poudarek, kar pomeni izbor določenega vidika parcipirane realnosti. To v praksi pomeni, da se namensko odločamo za en izbor, čeprav v resnici ne obstaja le en vidik družbene realnosti. Na ta način se promovira samo določena definicija problema, vzročna interpretacija in hkrati tudi neke vrste priporočilo za ukrepe ter določene postopke. (Entman 1993, 52)

Karen Johnson-Cartee (2005, 147) navaja Gitlinovo trditev, da okvirji organizirajo svet tako za novinarje, ki poročajo o njem, kot tudi za občinstvo, ki se na njihova poročila zanašajo oziroma zanašamo. Okvirji delujejo kot novinarska delovna rutina, saj novinarjem dovoljujejo, da hitro prepoznajo in razvrstijo prejete informacije ter jih s pomočjo uokvirjanja »popredalčkajo« in učinkoviteje podajo občinstvu (Gitlin v Scheufele 1999, 106).

Novinarji niso edini komunikatorji, ki uporabljajo pristop uokvirjanja. Strateško uokvirjanje za doseganje svojega cilja, to je prenašanja določenih interpretacij, ki privedejo do želenega cilja, uporabljajo tudi politiki, blogerji, satiriki, uredniki ipd. Ti se pri uokvirjanju nekoliko razlikujejo od novinarjev, saj novinarji v fazi uokvirjanja praviloma ne delujejo z namenom promoviranja določene politike ali političnega cilja. (Hallin in Mancini v Entman in drugi 2009, 176–177)

Po eni izmed različic je okvir novinarskega besedila isto kot glavna tema novičarske zgodbe: Pan in Kosicki (v Johnson-Cartee 2005, 164) sta namreč trdila, da je tema ideja, ki povezuje različne semantične elemente zgodbe v povezano celoto, tema pa je povezana s pomenom. Van Dijk (v prav tam, 165) pa je izpostavil, da zelo pogosto uokvirjajo s pomočjo naslovov in podnaslovov.

Gamson in nekaj let kasneje še Wolfsfeld (v prav tam, 162) sta razlikovala med starejšimi in novejšimi okvirji. Starejši okvirji so po njunem mnenju veliko bolj razširjeni, dlje trajajoči in jih večina jemlje kot nekaj stalnega in nespremenljivega, novejši pa so bolj površni in predvsem značilni pri uporabi v posebnih okoliščinah, ustvarjeni v bližnji preteklosti, občinstvo pa jih v svoji zavesti šele dobro začenja sprejemati. De Vreese (v De Vreese in drugi 2001, 108) pa je razlikoval med problemsko specifičnimi in splošnimi novinarskimi okvirji, pri čemer se problemsko specifični okvirji nanašajo na točno določene teme oziroma dogodke, splošne okvirje pa lahko uporabljamo za vrsto različnih tem, tudi v različnih

časovnih obdobjih in v različnih kulturnih kontekstih. Prvi okvirji (problemsko specifični) dovoljujejo tudi podrobnejše raziskovanje kot splošni okvirji.

6.2 Delovanje in posledice okvirjev

Tipični okvirji diagnosticirajo, ocenjujejo in predpisujejo. V komunikacijskih procesih se okvirji pojavljajo na štirih ravneh. Prva raven je komunikator, druga tekst, sledita še sprejemnik in kultura. Komunikatorji v procesu zavedno ali nezavedno izbirajo, kaj bodo sporočali, pri tem pa jih vodijo okvirji, ki organizirajo njihov sistem prepričanj. V okvirju teksta se izkazuje prisotnost ali odsotnost nekaterih besed, virov informacij ali stavkov, ki krepijo skupke dejstev ali sodb. Pri prejemniku tekstov znova delujejo določeni okvirji, ki pa niso nujno takšni, kot si jih je zamislil komunikator, na zadnji ravni pa je kultura, ki je skupek najpogostejših okvirjev. (Gamson v Entman 1993, 52)

Na novinarjevo delo in uokvirjanje lahko deluje vsaj pet dejavnikov: ideološka ali politična orientacija novinarja, novinarske rutine, družbene norme in vrednote, organizacijski pritiski in skupine pritiska (Shoemaker in Reese v Scheufele 1999, 109).

Po Van Dijku (v prav tam, 110) je uokvirjanje v množičnih medijih odvisno od družbenih in profesionalnih novinarskih rutin, Edelman (v prav tam) dodaja vpliv ideologije in predsodkov, Gamson in Modigliani (v prav tam) pa vidita vzroke za določeno uokvirjanje v odnosu med novinarskimi normami in praksami ter vplivom interesnih skupin.

Okvirji nam pomagajo lažje delovati v družbi, saj ljudje ob obilici novosti ne zmorejo dojemati vseh stvari neodvisno od drugih, na unikaten način, zato se naučijo določene stvari povezovati že v dobi odraščanja v določeni kulturi (Tannen v Johnson-Cartee 2005, 160). Na tak način delujejo tudi novinarji, ki nove informacije razvrščajo v že vnaprej poznane novičarske okvirje (Wolfseld v prav tam, 161). Novinarji običajno izbirajo že prej poznane okvirje, ki pa jih po potrebi nekoliko spreminjajo, kar sta izpostavila tudi Ettema in Glasser (v prav tam, 162) ter zapisala, da novinarji postanejo dobri takrat, ko se izpopolnijo v uokvirjanju zgodbe. Okvirji pogosto odsevajo širše kulturne teme in naracije ter na ta način državljanje oskrbujejo z osnovnimi idejami, ki jih potem ti uporabljajo pri pogovorih in razmisleku o politiki (Price v prav tam, 174).

Učinek uokvirjanja pride z vplivanjem dveh vrst okvirjev. Eni okvirji so komunikacijski okvirji, drugi pa miselni okvirji. Prvi okvirji (pogosto imenovani tudi medijski okvirji) se

osredotočajo na to, kaj sporoča govorec ali tekst, miselni okvirji pa so povezani s tem, kaj posameznik misli, kako ocenjuje določen problem. Učinek uokvirjanja je tako posledica tega, kako posamezniki razmišljajo o določeni temi oziroma problemu, ki je bil izpostavljen v medijskem okviru. (James Druckman v Entman in drugi 2009, 181)

Učinek uokvirjanja je razviden v vplivu na javno mnenje, saj ljudem pomagajo pretehtati pogosto nasprotujoče si vsakodnevne probleme. Okvirji namreč poudarjajo določen vidik nekega problema in s tem poskrbijo, da ljudje dajejo prednost določenemu pogledu na problem, medtem ko nasprotni vidik zanemarijo. (Nelson in drugi v prav tam, 182)

7 Reprezentacija Tita v slovenskih tiskanih medijih

7.1 Metodologija

Namen magistrske naloge je preveriti, kako so slovenski tiskani mediji reprezentirali Josipa Broza Tita in katere okvirje so pri tem uporabljali. Metoda analize je uokvirjanje. Okvirje sem prepoznavala na podlagi ključnih vsebin prispevkov, kakor sta svetovala Pan in Kosicki (v Johnson-Cartee 2005, 164). Preverila sem tudi, ali je v določenem prispevku prisotna le ena prevladujoča tema oziroma okvir, ali pa lahko v istem besedilu govorimo o več okvirjih. Prav tako sem analizirala, kateri okvirji v določenem časovnem obdobju prevladujejo ter ali se kateri pojavljajo samo v letu 1975, 1989 ali 2009.

V analizo so vključeni prispevki, v katerih se je pojavilo ime Josip Broz Tito, Josip Broz ali Tito. Med analizo sem opazila tudi nekaj besedil, kjer se pojavlja ime Tito, vendar se je izkazalo, da ne gre za nekdanjega predsednika Socialistične federativne republike Jugoslavije, tako da sem tista besedila izključila. V analizo sem vključila vse številke dnevnega časopisa Delo, ki so izšle v letih 1975, 1989 in 2009 ter vse številke tednika Mladina, ki so izšle v prej omenjenih letih. Na podlagi analize in tem analiziranih besedil sem prepoznala pet različnih okvirjev, izmed katerih je imel eden izmed okvirjev tudi pet podokvirjev. Več o značilnostih posameznih okvirjev pa v nadaljevanju.

Predmet proučevanja te magistrske naloge je reprezentacija Tita v slovenskih tiskanih medijih v letih 1975, 1989 in 2009. Leta za analizo reprezentacije Tita niso bila izbrana naključno, ampak z namenom, da ugotovim, kako so tiskani mediji reprezentirali Tita v treh prelomnih in med seboj različnih družbeno-političnih obdobjih. Leta 1975 je Josip Broz Tito še živel in opravljal funkcijo voditelja države, leta 1989 je že prihajalo do številnih nesoglasij in nacionalističnih teženj znotraj Jugoslavije, ki je prej poudarjala politiko bratstva in enotnosti, leta 2009 pa so v bližini Laškega našli množično grobišče, kamor so zakopali žrtve povojnih obračunavanj. Za izvedbo analize uokvirjanja sem izbrala tiskana medija, ki sta v slovenskem prostoru prisotna že več desetletij in imata v zgodovini slovenskega novinarstva pomembni vlogi. Prvi analizirani tiskani medij je dnevni časopis Delo, drugi pa tednik Mladina.

Delo je osrednji slovenski dnevni časopis, ki izhaja od leta 1959, ko se je Slovenski poročevalec združil s časnikom Ljudska pravica (Merljak Zdovc 2007, 134). Ljudska pravica je že pred vojno začela izhajati pod okriljem Komunistične partije Slovenije in skrbela za obveščanje v predvojnem času, časnik Slovenski poročevalec pa je bil zastavljen

antifašistično, saj je bil glasilo Osvobodilne fronte (Nežmah 2012, 281). Od leta 1967 je Delo izhajalo v šestih pokrajinskih izdajah, istega leta pa je prvič izšla tudi Sobotna priloga, ki je priloga Dela še danes. Leta 1980 je časnik Delo dosegal naklado 100 tisoč izvodov in bil za beograjsko Politiko drugi najbolj prodajan časopis v Jugoslaviji (Delo, d. d.). Tudi v obdobju samostojne Slovenije Delo še vedno igra pomembno vlogo: po podatkih nacionalne raziskave branosti za leto 2012 med dnevnimi časopisi zaseda tretje mesto, za senzacionalistično usmerjenimi Slovenskimi novicami in brezplačnikom Žurnal24, kar pomeni, da je še vedno vodilni »resni« dnevnik v Sloveniji (Nacionalna raziskava branosti 2012).

Vrhunec Mladine, ki je začela izhajati leta 1943 (od leta 1945 izhaja kot tednik), je prišel v osemdesetih letih, ko je v slovenski prostor vpeljala novinarstvo, kakršnega v Jugoslaviji do tedaj ni bilo mogoče zaslediti (Košir v Šuen 1994, 11). Novinarji Mladine so namreč predstavili način poročanja in pisanja, značilen za »pse čuvaje« (prav tam). Ukvarjali so se s tabu temami, o katerih preostali časopisi niso pisali (Merljak Zdovc 2007). V Mladini je bilo mogoče brati o jugoslovanski ljudski armadi, neuspehu samoupravljanja, neuvrščenosti itd. (Merljak Zdovc in Poler Kovačič 2007, 522). Mladinini uredniki in novinarji niso več objavljali zapisov poročil vladnih institucij in zvez npr. SZDL, ZSMS⁹, ZKS¹⁰, ampak so prostor namenjali predstavitvi protestov civilne družbe in alternativnim gibanjem, ki so tako dobili prostor za izražanje svojih stališč (Repe 2002, 101; Nežmah 2012, 269). Tudi danes Mladina še vedno skrbi za kritiko oblasti – po ocenah nekaterih sicer pogosteje kritizira desno politično opcijo, a njeni kritiki ne uide niti levica (Robinson Beachboard in Beachboard 2005, 11–12). Največjo priljubljenost in branost je Mladina (zaradi prej navedenih razlogov in pisanja), po Nežmahovih (2012, 334) besedah dosegala v osemdesetih letih. V začetku osemdesetih let, ko je urednikovanje prevzel Mile Šetinc, je bila naklada nekaj tisoč izvodov, leta 1985 se je naklada povzpela na 20 tisoč izvodov, ob koncu osemdesetih let oziroma v času sojenja četverici Janša, Borštnar, Tasič in Zavrl pa kar 81 tisoč izvodov (prav tam).

7.2 Rezultati

Rezultati bodo predstavljeni na podlagi posameznih okvirjev. Ti okvirji so: »Tito v funkciji«, »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, »Tito – velik državnik«, »Tito – ljubljani in spoštovani vodja« ter »Tito – hedonist«. V analizi je pri vsakem izmed okvirjev v

⁹ ZSMS – Zveza socialistične mladine Slovenije

¹⁰ ZKS – Zveza komunistov Slovenije

določenem časovnem obdobju izpostavljen tudi tipičen primer, vsi preostali primeri pa so prikazani v prilogi.

Prispevki, kjer je Josip Broz Tito predstavljen v eni ali več funkcijah, ki jih je opravljal, so reprezentirani v okvirju »Tito v funkciji«. V tej kategoriji so zbrani novinarski prispevki, ki so Tita omenjali v funkciji, ki jo je opravljal. Ker se okvir »Tito v funkciji« pojavlja v praktično vseh prispevkih, so v tem okvirju zbrani tisti, kjer je bil to edini oziroma prevladujoči okvir, saj so v preostalih prispevkih praviloma prevladovali drugi okvirji. Prispevki so Tita reprezentirali še v petih podokvirjih, saj se v nekaterih besedilih pojavlja kot predsednik SFRJ, predsednik vlade oziroma snovalec Jugoslavije, drugje kot vodja neuvrščenih, spet drugje kot predsednik Zveze komunistov Jugoslavije, maršal oziroma vojskovodja ali kot revolucionar. Novinarji so določeno funkcijo izpostavljali glede na upovedano temo. Podokvirji so: »Tito – vodja države«, »Tito – predsednik ZKJ«, »Tito – vodja neuvrščenih«, »Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB« in »Tito – revolucionar«.

Prispevki, kjer avtorji Tita označijo kot množičnega morilca, tirana, diktatorja ali s sopomenkami oziroma, ko iz sobesedila lahko razberemo negativno vrednotenje Tita in njegove politike, so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator«. V tem okvirju so zbrani vsi novinarski prispevki, ki kritično vrednotijo Josipa Broza Tita in njegovo zapuščino.

Prispevki, ki povečujejo Titove državniške aktivnosti, so jugoslovanskega predsednika reprezentirali v okvirju »Tito – velik državnik«. V tem okvirju so zbrani prispevki, ki poročajo o srečanjih Josipa Broza Tita s pomembnimi tujimi državniki, prispevki, kjer je nakazano, kakšno vlogo je igral Tito v mednarodni politiki, prispevki, kjer je opisan način prikazovanja Tita v svetovnih medijih, prispevki, kjer so izpostavljene njegove zasluge v protifašističnem boju, njegovo uporništvu v sporu s Stalinom, prispevki, ki Tita postavljajo ob bok velikim tujim državnikom itd.

Prispevki, ki izpostavljajo veliko priljubljenost nekdanjega predsednika med sodržavljanji, so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – ljubljeni vodja«. V tem okvirju so združeni prispevki, ki pričajo o Titovi priljubljenosti med ljudmi, o njegovih potovanjih po večjih in manjših krajih nekdanje skupne države ter sprejemih, ki so jih Titu in njegovi soprogi Jovanki Broz priredili prebivalci krajev, ki sta jih obiskala. V tem okvirju so zbrani tudi prispevki, ki kažejo spoštljiv odnos do Tita tudi po njegovi smrti.

Prispevki, kjer je mogoče razbrati Titovo uživaško oziroma hedonistično naravo, pa so Josipa Broza Tita reprezentirali v okvirju »Tito – hedonist«. Josip Broz Tito je namreč slovel kot strasten lovec, ljubitelj žensk, dobre hrane, avtomobilov, umetnosti, rad pa se je družil tudi z zvezdniki svetovnega formata (Simčič 2007, 127–154).

7.3 Okvirji v dnevnem časopisu Delo

7.3.1 Leto 1975

V analizo okvirjev v dnevnem časopisu Delo sem vključila 174 novinarskih prispevkov, v katerih sem prepoznala štiri okvirje, saj ni bilo niti enega prispevka, ki bi Tita reprezentiral v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«. Prevladoval je okvir »Tito v funkciji«, znotraj katerega so bili zbrani prispevki, ki so Tita reprezentirali še v petih podokvirjih: »Tito – vodja države«, »Tito – predsednik ZKJ«, »Tito – vodja neuvrščenih«, »Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB« ter »Tito – revolucionar«. Nekaj novinarskih prispevkov (47) nima le enega okvirja, temveč lahko v njih prepoznamo vsaj dva okvirja.

Leta 1975 so v Delu prevladovali okvirji, ki zgolj navajajo eno ali več funkcij, ki jih je Tito opravljal. V prispevkih, ki so Tita reprezentirali v tem okvirju oziroma podokvirjih, ne gre za nikakršne vrednostne sodbe, temveč zgolj navajanje dejstev. Izmed vseh podokvirjev okvirja »Tito v funkciji« je prevladoval podokvir »Tito – vodja države«. Novinarji so v svojih besedilih Tita prevladujoče predstavljali kot predsednika republike, kot je razvidno tudi v spodnjem primeru¹¹:

- **»Predsednik republike Josip Broz Tito** je včeraj v skladu z ustavnimi pooblastili sklical prvo sejo novo izvoljenega sveta federacije, ki bo jutri v Beogradu. Na tej seji bo imel predsednik Tito govor o aktualnih notranjih in zunanjepolitičnih vprašanjih« (Danes seja sveta federacije, 3. 3. 1975, 1).

V podokvirju »Tito – predsednik ZKJ« zbrani prispevki so prevladujoče neposredno izražali njegovo funkcijo, saj so novinarji zapisali, da je Tito predsednik Zveze komunistov Jugoslavije, pojavljalo pa se je tudi indirektno izražanje te funkcije:

¹¹ V izpostavljenih tipičnih primerih analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih je v krepkem tisku zapisan tisti del besedila, na podlagi katerega sem prepoznavala okvirje in podokvirje.

- »Jugoslovanskim narodom želimo, da dosežejo še večje zmage pod modrim vodstvom **ZKJ s tovarišem Josipom Brozom Titom na čelu** /.../« (Iskren množičen pozdrav v srcu herojske Ljubljane, 10. 6. 1975, 1).

Novinarji so v nekaterih prispevkih, ki so Tita reprezentirali v podokvirju »Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB«, izpostavljali le maršalski naziv, medtem ko so v drugih izpostavljali celoten naziv ali uporabljali sopomenke, ki so prav tako sporočale Titovo vojaško funkcijo ali preteklost:

- »**Vrhovni komandant oboroženih sil SFRJ in maršal Jugoslavije Josip Broz Tito** je danes po deseti uri dopoldne obiskal letalsko garnizijo Batanjico« (Tito obiskal Batanjico, 17. 3. 1975, 1).

Novinarji so o Titu pisali tudi v njegovi revolucionarni vlogi. Titova revolucionarna vloga je bila prevladujoče izpostavljena v izjavah, ki so jih v svoja besedila vključevali novinarji:

- »/.../ se bojeval tudi veliki sin vseh naših narodov, **revolucionar Josip Broz Tito** /.../« (Samoupravljanje je pognalo že tako globoke korenine, da tega drevesa življenja ne more nihče več izruvati, 22. 12. 1975, 3).

Leta 1975 je bilo v Delu objavljenih le sedem novinarskih prispevkov, v katerih je bil Tito reprezentiran v podokvirju »Tito – vodja neuvrščenih«. V teh prispevkih so bili izpostavljeni nekateri Titovi dosežki ali zunanjepolitično dogajanje:

- »/.../ **Tita za velikega pobudnika in nosilca politike neuvrščenosti**, ki dobiva vse večjo vlogo in moč v mednarodnih odnosih in ublažuje nasprotja na svetu /.../« (Želja po srečanju s Titom, 4. 1. 1975, 4).

Prepoznala sem tudi okvir »Tito – velik državnik«, v katerem so reprezentirani prispevki izpostavljali in povečevali Titovo politiko, njegov ugled v svetu, druženje s pomembnimi svetovnimi politikami, številna novinarska poročila tujih medijev o dejavnostih Tita itd.

- »Zmeraj, na vsakem koraku, tudi v Ameriki, je zbuja **spoštovanje kot izjemen državnik** /.../. Nixon je ameriškemu časniku izjavil: 'To je voditelj, ki ima svojo barvo, čut za humor in sijajen spomin, izvrsten poznavalec človeških značajev, človek, ki se nas Američanov ne boji!' /.../ Tito je **državnik**, ki **zbuja občudovanje**, ki ima zmeraj enak nastop, enaka stališča in enako vedenje, pa naj se pogovarja z državnikom majhne ali velike države« (Državnik, ki zbuja občudovanje, 23. 5. 1975, 4).

Tabela 7.1: Delo 1975 – št. analiziranih novinarskih besedil: 174

OKVIR	ŠTEVILO NOVINARSKIH BESEDIL
Tito v funkciji:	142
• Tito – vodja države	84
• Tito – predsednik ZKJ	23
• Tito – vodja neuvrščenih	7
• Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB	19
• Tito – revolucionar	9
Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat	/
Tito – velik državnik	55
Tito – ljubljani in spoštovani vodja	36
Tito – hedonist	4

V okvirju »Tito – ljubljani in spoštovani vodja« so zbrani prispevki, ki so opisovali sprejeme predsednika Tita v različnih krajih Jugoslavije in sveta ter prispevki, ki so bili objavljeni na straneh dnevnega časopisa in mu izražali naklonjenost in spoštovanje:

- »Na skopskih ulicah so predsednika Tita ob odhodu iz Skopja v Titov Veles **navdušeno pozdravljali prebivalci Skopja**, pa tudi na poti od Skopja do Titovega Velesa, ki je dolga 40 km, so predsednika SFRJ in člane njegovega spremstva **prisrčno pozdravljali prebivalci vseh krajev med Skopjem in Titovim Velesom**. Tako kot včeraj prebivalci Skopja so danes tudi prebivalci Titovega Velesa, pomembnega makedonskega industrijskega središča, pripravili predsedniku republike **veličasten sprejem**. Skoraj vse prebivalstvo je bilo na ulicah slavnostno okrašenega mesta, da bi **zaželeli dobrodošlico dragemu gostu** in mu **izrazili neizmerno ljubezen, spoštovanje ter pripadnost njegovemu revolucionarnemu delu**« (Kar sklenemo, je treba uresničevati v dejanjih, 2. 4. 1975, 1).

Prispevki, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – hedonist«, so bili v Delu leta 1975 redki. Tito je bil v teh prispevkih trikrat reprezentiran v vlogi lovca, enkrat pa je bil reprezentiran kot ljubitelj umetniških del, kar je razvidno iz spodnjih primerov:

- »Po današnjih dopoldanskih pogovorih med predsednikom Titom in prvim sekretarjem CK PZDP Edwardom Gierekom so za **jugoslovanskega predsednika priredili lov na zobra** v Čarni Poljani, približno 50 km od Harlamova. **Lov je bil uspešen in predsednik Tito je s prvim strelom položil na dlako zobra** /.../« (Odkrita izmenjava mnenj v Harlamovu, 12. 3. 1975, 1).

- »**Tito verjetno sodi med tiste redke ljudi, ki so imeli priložnost videti najdragocenejše in najlepše, večne umetniške stvaritve človeštva**. /.../ Med temi obiski si je **Tito z gostitelji pogostoma izmenjeval darila in najljubša so mu tista, ki imajo umetniško vrednost** /.../« (Z njegovega obraza odseva veliko človeško srce, 24. 5. 1975, 19).

7.3.2 Leto 1989

V analizo okvirjev v časopisu Delo za leto 1989 je vključenih 42 novinarskih prispevkov. V tem analiziranem letu so bili v Delu objavljeni prispevki, ki so reprezentirali Tita v vseh okvirjih, izostal je le podokvir »Tito – vodja neuvrščenih«. Podobno kot pri analizi prispevkov, objavljenih v Delu leta 1975, so tudi tukaj nekateri prispevki Tita reprezentirali v več okvirjih. Takšnih primerov sem zasledila šest.

Tudi v letu 1989 je bil prevladujoč okvir »Tito v funkciji«, kjer so novinarji Tita navajali le v eni (ali več) izmed njegovih vlog oziroma funkcij. Znotraj okvirja »Tito v funkciji« je bil prevladujoč podokvir »Tito – vodja države«:

- »Polkovnik Gadafi je z njim posmrtno odlikoval **predsednika Josipa Broza Tita** /.../« (Gadafijevo odlikovanje za Tita, 21. 12. 1989, 2).

Prispevki, kjer je bilo govora o komunistični partiji in Titu, ki jo je vodil do svoje smrti, so Tita reprezentirali v podokvirju »Tito – predsednik ZKJ«:

- »Nekaj zadnjih plenumov nam je razkrilo tolikšne notranje razkole, kakršni niso bili niti v času znamenitih frakcionaških bojev pred **Titovim prihodom na čelo partije** /.../« (Kdo v resnici razbija ZKJ?, 23. 6. 1989, 5).

Objavljeni so bili štirje novinarski prispevki, ki so Tita reprezentirali v funkciji maršala oziroma vojskovodje:

- »Zgodovinarji pa se bodo še in še vračali k njegovim Zapisom o razgovorih z **vrhovnim komandantom maršalom Titom**« (Marjan Brecelj, 10. 1. 1989, 2).

Med prispevki, ki so bili objavljeni leta 1989, je bil redek podokvir »Tito – revolucionar«, kjer je bila izpostavljena Titova revolucionarna vloga:

- »/.../ se je Tito vrnil v domovino in nadaljeval **revolucionarno delo**. /.../ usposobiti za pravega **revolucionarnega voditelja delavskih množic Jugoslavije**« (Josip Broz Tito, 25. 5. 1989, 14).

Tabela 7.2: Delo 1989 – št. analiziranih novinarskih besedil: 42

OKVIR	ŠTEVILO NOVINARSKIH BESEDIL
Tito v funkciji:	25
• Tito – vodja države	11
• Tito – predsednik ZKJ	8
• Tito – vodja neuvrščenih	/
• Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB	4
• Tito – revolucionar	2
Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat	7
Tito – velik državnik	8
Tito – ljubljani in spoštovani vodja	8
Tito – hedonist	1

Po osemkrat so bili objavljeni prispevki, ki so Tita reprezentirali v okvirjih »Tito – velik državnik« in »Tito – ljubljani in spoštovani vodja«. Prispevki, kjer je bila izpostavljena Titova državniška vloga oziroma drža, ki je Jugoslaviji prinesla mednarodni ugled, ter njegova prizadevanja za boljše življenje v Jugoslaviji, so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – velik državnik«:

- »/.../ **Titovih zgodovinskih dosežkov.** /.../ Dušan Pekić je poudaril, da nihče ne more zanikati, pa tudi ne zmanjšati **Titove zgodovinske vloge** in vsega tistega, kar je **storil za Jugoslavijo, njene narode in narodnosti, pa tudi za mednarodno skupnost** /.../« (Z napadi na Tita skušajo razvrednotiti ves razvoj, 20. 9. 1989, 2).

Prispevki, kjer je bilo mogoče prepoznati naklonjenost ljudi Josipu Brozu tudi po njegovi smrti in spoštljiv odnos do njegove zapuščine, pa so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – ljubljani in spoštovani vodja«:

- »**Njegovo genialnost** – Tito je bil predvsem inovator – je namreč treba obravnavati v okviru tega obdobja in njegovih konkretnih okoliščin, nikakor ne zunaj njega. /.../ Marsikje v svetu nas ljudje še vedno **spoštujejo, če rečemo – Tito**« (V socialističnem fundamentalizmu je nekaj iranskega, 21. 10. 1989, 20).

V letu 1989 so bili objavljeni tudi prispevki, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, ki ga v letu 1975 ni bilo mogoče zaslediti. To je okvir, kjer so zbrana besedila, ki na Tita gledajo s kritičnega stališča. V nobenem primeru ni bilo neposredno izraženo, da je Tito tiran, diktator ali morilec, vendar pa je bilo to izraženo skozi sobesedilo, saj so novinarji njegovo negativno plat poskušali prikazati z uporabo milejšega izrazoslovja. Izmed bolj kritičnih opazk so novinarji zapisali le, da je bil absolutist:

- »Milošević govori preveč protislovno: ne more ustava razdejati države, če sistem že prej ni deloval, po Titovi smrti pa, kot pravi Milošević nič več ne deluje /.../ na ta način je Milošević le po ovinku povedal, da je bil **Tito pravzaprav popoln absolutist**« (Tito kot sprevržena metafora, 20. 7. 1989, 2).

Le en prispevek, v katerem lahko beremo, da je imel Tito svojo jahto in rolls-roycea ter da so mu stregli brezhibno oblečeni natararji, je Tita reprezentiral v okvirju »Tito – hedonist« :

- »V poglavju je poleg tega polno nadrobnih opisov postrežbe na Brionih in na Titovi jahti, kjer so **konjak stregli brezhibno oblečeni natararji z belimi kravatami.** /.../ hotel posnemati Tita in zahteval, da tudi njemu priskrbijo osebno **jahto** in **rolls-roycea** /.../« (Kupčija na Brionih, 15. 7. 1989, 32).

7.3.3 Leto 2009

Ob analizi vseh objavljenih številok Dela v letu 2009 sem analizirala le 24 novinarskih besedil, kjer je bil omenjen Josip Broz Tito. Ti prispevki so Tita reprezentirali v vseh okvirjih, z izjemo podokvirja »Tito – revolucionar«. V večini primerov je bil prevladujoč le en okvir, pet novinarskih prispevkov pa je Tita reprezentiralo v več okvirjih oziroma podokvirjih, ki so si bili tudi nasprotujoči, saj so avtorji tehtali oziroma navajali tako pozitivne kot negativne aspekte Josipa Broza Tita.

Tabela 7.3: Delo 2009 – št. analiziranih novinarskih besedil: 24

OKVIR	ŠTEVILO NOVINARSKIH BESEDIL
Tito v funkciji:	13
• Tito – vodja države	5
• Tito – predsednik ZKJ	2
• Tito – vodja neuvrščenih	2
• Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB	4
• Tito – revolucionar	/
Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat	10
Tito – velik državnik	5
Tito – ljubljeni in spoštovani vodja	6
Tito – hedonist	3

Tudi v letu 2009 so bili prevladujoči prispevki, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito v funkciji«. Izmed petih podokvirjev je bil prevladujoč podokvir »Tito – vodja države«, kjer je bil Josip Broz reprezentiran kot predsednik SFRJ:

- »/.../ **predsednika naše Socialistične federativne republike Jugoslavije in predsednika predsedstva SFRJ** /.../« (Junaki svinčenih časov, 5. 5. 2009, 4).

Le enkrat manj, štirikrat, so bili objavljeni prispevki, ki so Tita reprezentirali v podokvirju »Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB«, kjer je bil Tito poimenovan kot maršal ali vojaški voditelj:

- »/.../ o poveljni vlogi nekdanjega /.../ **vojaškega voditelja** /.../« (»Maršal naj ostane za spomin ali za opomin«, 13. 3. 2009, 2).

Preostala podokvirja »Tito – predsednik ZKJ« in »Tito – vodja neuvrščenih«, kot že omenjeno podokvir »Tito – revolucionar« v letu 2009 ni bil reprezentiran, sta bila reprezentirana po dvakrat:

- »/.../ **predsednika Zveze komunistov Jugoslavije** /.../« (Junaki svinčenih časov, 5. 5. 2009, 4).

- »/.../ **idejni vodja gibanja neuvrščenih držav** /.../« (Rdeči potni list je bil zakon, 27. 5. 2009, 28).

Pet prispevkov, ki so reprezentirali Tita v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, je Tita neposredno povezovalo s poveljnimi poboji, preostali pa so kritizirali njegov režim in opozarjali, da je bil zločinec:

- »/.../ precedens proslavljanja **kulture smrti in zatiranja, ki jo poseblja Josip Broz Tito**, ter poskus rehabilitacije **diktatorja in krvnika** /.../.Postavili bomo spomenik **morilcu, največjemu zločincu nad slovenskim narodom**. Prav spomenik Josipu Brozu Titu pa je že postavljen v Hudi Jami /.../'« (Proslavljanje kulture smrti in zatiranja?, 26. 5. 2009, 2).

Prispevki, iz katerih je mogoče razbrati, da je bil Tito še vedno priljubljen med ljudmi in da so ljudje cenili čas pod njegovo vladavino, so bili reprezentirani v okvirju »Tito – ljubljene in spoštovane vodje«:

- »/.../ ki množično kupujejo predvsem spominke, povezane s Titom. /.../ Tiralico za maršalom so izdali zato, ker je '50 let **prepovedoval lakoto, revščino in nezaposlenost, ker so 50 let vsi imeli brezplačno šolstvo in zdravstvo, ker je zaprl šoviniste**, ki so zdaj na oblasti, in ker je bil dinar tedaj denar'« (»Kvazi turizem« na trhljih temeljih, 3. 6. 2009, 19).

Enkrat manj, petkrat, so bili objavljeni prispevki, ki so reprezentirali Tita v okvirju »Tito – velik državnik«, kjer so bila zbrana besedila, v katerih so avtorji s svojimi besedami ali preko

citatov izpostavljali Titov ugled v svetu in njegova druženja s pomembnimi svetovnimi državniki:

- »/.../ je Josip Broz Tito v šestdesetih letih **vodil pravo državniško politiko**. /.../ je takratno **Jugoslavijo postavilo ob bok pomembnim oblikovalcem mednarodne ureditve**. /.../ in **spreten politik**« (Rdeči potni list je bil zakon, 27. 5. 2009, 28).

Trije prispevki v Delu leta 2009 pa so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – hedonist«. V enem prispevku je bilo izpostavljeno Titovo druženje s filmskimi zvezdniki, v drugem lov, v tretjem prispevku pa je bil okarakteriziran za »hohštaplerja«, kakor prikazuje spodnji primer:

- »/.../ je bil s kronološkega vidika **Tito najprej veliki 'hohštapler'** /.../« (Rdeči potni list je bil zakon, 27. 5. 2009, 28).

7.4 Okvirji v tedniku Mladina

7.4.1 Leto 1975

V analizo okvirjev v Mladini iz leta 1975 sem vključila 32 prispevkov, ki so Tita reprezentirali v treh okvirjih. V tem letu ni bilo prispevkov, ki bi nekdanjega jugoslovanskega voditelja reprezentirali v okvirjih »Tito – hedonist« in »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«. Tudi tokrat je sedem prispevkov Tita reprezentiralo v več kot enem okvirju.

Prevladujoč je bil okvir »Tito v funkciji«, znotraj katerega so prevladovali prispevki, ki so Tita reprezentirali v podokvirju »Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB«. Znotraj tega okvirja so avtorji Titu pripisovali naziv maršal, poimenovan pa je bil tudi z drugimi vojaškimi funkcijami:

- »Upokojeni krojač Franc Žele iz Pivke je bil tisti, ki je **maršalu Titu** sešil hlače za njegov 52. rojstni dan. Toda tega dela maršalske uniforme, **vrhovni komandant**, ni nikoli oblekel« (Hlače za Tita, 4. 6. 1975, 4).

Šestkrat so bili objavljeni prispevki, ki so Tita reprezentirali v podokvirju »Tito – vodja države«. Z izjemo enega primera, kjer je novinar zapisal, da je Tito na »čelu Jugoslavije«, je bil Tito predstavljen z nazivom predsednik:

- »Minić, ki ga je sprejel tudi mehiški predsednik Luis Echeverria, je potrdil, da bo **predsednik Tito** letos ali pa v začetku prihodnjega leta obiskal to deželo« (Minić v Mehiki, 27. 2. 1975, 3).

Pet prispevkov je Tita reprezentiralo v podokvirju »Tito – predsednik ZKJ«, kjer pa je bilo le enkrat očitno in neposredno zapisano, da je bil Tito predsednik ZKJ. V ostalih primerih je bila njegova vodilna vloga zapisana posredno:

- »/.../ je rezultat boja vseh ustvarjalnih sil, ki so bile resnično strnjene v fronti z **zvezo komunistov in tovarišem Titom na čelu**« (Smelo v prihodnost, 27. 11. 1975, 7).

Po štirje prispevki so Tita reprezentirali v podokvirjih »Tito – vodja neuvrščenih« in »Tito – revolucionar«. V podokvirju »Tito – vodja neuvrščenih« so Josipa Broza omenjali kot tvorca politike neuvrščenosti oziroma v povezavi z Naserjem in Nehrujem:

- »Tovariš **Tito** je bil tudi **med tvorci politike neuvrščenosti**, ki je danes edina alternativa za vse miroljubne ljudi« (Parada moči, bratstva in vere v socializem, 15. 5. 1975, 2).

V prispevkih, ki so Tita reprezentirali v podokvirju »Tito – revolucionar«, so pisci poudarjali socialistično revolucijo, katere simbol je bil Tito in nasploh njegovo revolucionarnost:

- »Pionirji tega zgodovinskega procesa tovariš **Tito**, indijski premier Nehru in egiptovski predsednik Naser /.../ Njihov ugled je bil ugled **velikih revolucionarjev** /.../« (Nov korak neuvrščenosti, 4. 9. 1975, 6).

Leta 1975 so bili v Mladini objavljeni tudi prispevki, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – ljubljani in spoštovani vodja«:

- »/.../ predal Tovarišu Titu značko Mentor Zveze socialistične mladine Slovenije /.../ ponovno dokazala kako visoko **ceni maršalovo delo z mladimi** in njegov neizmerljiv prispevek k oblikovanju današnje jugoslovanske družbe« (Titu značka ZSMS, 26. 6. 1975, 2).

Enkrat manj (osemkrat) so bili objavljeni prispevki, ki so poudarjali njegovo vlogo pri konstruiranju mednarodnega ugleda Jugoslavije ter njegov ugled in moč v zadevah mednarodne politike. Ti prispevki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – velik državnik«:

- »Klub jugoslovanskih delavcev v Stuttgartu poudarja v svoji čestitki, da je **predsednik Tito po vsem svetu najboljša garancija ugleda in borbe za mir** /.../« (Zamejski pozdravi, 17. 4. 1975, 4).

Tabela 7.4: Mladina 1975 – št. analiziranih novinarskih besedil: 32

OKVIR	ŠTEVILO NOVINARSKIH BESEDIL
Tito v funkciji:	30
• Tito – vodja države	6
• Tito – predsednik ZKJ	5
• Tito – vodja neuvrščenih	4
• Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB	11
• Tito – revolucionar	4
Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat	/
Tito – velik državnik	8
Tito – ljubljeni in spoštovani vodja	9
Tito – hedonist	/

7.4.2 Leto 1989

Pri analizi okvirjev v Mladini v letu 1989 sem preučevala 37 novinarskih besedil, kjer je bilo zapisano ime Josip Broz Tito. Novinarski prispevki so Tita reprezentirali v vseh okvirjih oziroma podokvirjih, sedem prispevkov pa je Tita reprezentiralo v več kot enem okvirju.

Znova je prevladoval okvir »Tito v funkciji«. Znotraj tega okvirja je prevladoval podokvir »Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB«, ki je bil reprezentiran osemkrat. Tokrat je bil Tito reprezentiran tudi v vlogi predsednika ZZB NOV, ne le z nazivi »maršal ali vrhovni komandant«:

- »/.../ zaobljubi Računajte na nas, samo za javkanje za izgubljenim **komandantom Titom** in njegovimi časi« (Kusturica za obešanje, 3. 3. 1989, 15).

Prispevki, kjer je bil Tito reprezentiran v podokvirjih »Tito – vodja države« in »Tito – predsednik ZKJ«, so bili objavljeni po trikrat. Pri prvem podokvirju je bilo vedno zapisano »predsednik Tito«, pri drugem podokvirju »Tito – predsednik ZKJ« pa nikjer ni bil zapisan

takšen naziv, temveč so si pisci pomagali s podobnimi izrazi, npr. »šef partije« oziroma s frazo »biti na čelu«:

- »/.../ povezal s tezo o boju za nasledstvo po ostarelem **predsedniku Titu**« (Agenti v državnem vrhu, 23. 6. 1989, 22–23).

- »**KPJ s Titom na čelu** je odgovorila 3 mesece po prejemu proglaša /.../« (Strah pred zgodovino, 13. 1. 1989, 36–37).

Po enkrat sta bila objavljena prispevka, ki sta Tita reprezentirala v podokvirjih »Tito – vodja neuvrščenih« in »Tito – revolucionar«:

- »**Neuvrščenost** so si izmislili trije nacionalni firerji regionalnih sil /.../« (Gibanje neuvrščenih, 1. 9. 1989, 1).

- »/.../ izhajajoč iz zgodovinske vloge **Josipa Broza Tita** /.../ v **socialistični revoluciji** /.../« (Osemglavi spaček, 20. 1. 1989, 8–11).

Okvir »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat« je prevladoval v povezavi z diktaturo, avtorji pa so v svojih besedilih in skozi intervjuje že nakazovali Titovo povezanost s političnimi likvidacijami in poveljnimi poboji:

- »Pri tem pokajo okovi, ki sta mu jih naredila **Titova diktatura in trinoštvo**« (Spremite se, spremte četnici, 13. 10. 1989, 27).

Leta 1989 so bili v Mladini objavljeni tudi prispevki, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – ljubljani in spoštovani vodja«. V teh prispevkih so novinarji poročali o protestih na Kosovu in preko izjav poudarjali spoštovanje in naklonjenost, ki so ga do Tita še vedno čutili prebivalci Kosova. Reprezentirani so bili tudi prispevki, iz katerih je bil razviden odnos prebivalcev Jugoslavije leta 1989, pa tudi prispevki s sicer pozitivno konotacijo, ki pa bi jih lahko oziroma morali brati kot ironične:

- »**Tito, ki so ga svoj čas čuvali in ščitili kot 'zenico svojega očesa', mu pisali pesmi, ode** in mu kot razvajenemu otročičku podarjali darila astronomskih vrednosti /.../ ki so **ob besedi Tito padali v histerični trans** /.../« (Zlopamtilo, 22. 9. 1989, 9).

Tabela 7.5: Mladina 1989 – št. analiziranih novinarskih besedil: 37

OKVIR	ŠTEVILO NOVINARSKIH BESEDIL
Tito v funkciji:	16
• Tito – vodja države	3
• Tito – predsednik ZKJ	3
• Tito – vodja neuvrščenih	1
• Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB	8
• Tito – revolucionar	1
Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat	14
Tito – velik državnik	1
Tito – ljubljeni in spoštovani vodja	12
Tito – hedonist	6

Šest prispevkov je Tita reprezentiralo v okvirju »Tito – hedonist«, kjer je bila izpostavljena njegova naklonjenost lovu, druženje s filmskimi zvezdniki, predvsem pa njegov način življenja ter ljubezen do lepih in dragih stvari:

- »**Oblečen je bil zelo okusno** – siva obleka, rjavi čevlji, diskretna kravata. V roki je imel klobuk. Na njem sploh ni nič štrlelo, prijetno je bilo videti tako urejenega človeka.' **Uporabljal je tujo zobno pasto, vedno pariško milo.** /.../ 'neverjeten **hohštaperaj**' /.../ In so na sprejemih tudi v najbolj sestradanih časih **stregli večerje z desetimi jedmi.** /.../ Kot pred in med vojno se je ves čas po vojni **lepo oblačil, rad je dobro jedel in pil, kot Turek kadir havanke, cigarete pa z zlato obrobljenim ustnikom, in ljubil ženske.** Pa nikoli dveh naenkrat!, pravijo. Vedel je – ali pa so ga naučili – kaj je to image. /.../ **Krzno, kristal, umetnine, dragoceno pohištvo** iz seznama v zapuščinskem zahtevku Jovanke Broz, 32 dvorcev, ki si jih je prisvojil ali zgradil po vojni, **različne rezidence v vseh klimatskih in geografskih okoljih Juge, zbirka avtomobilov**, katere del je razstavljen v Bistri, del pa na posodo za potrebe filmarjev v Beogradu /.../« (Čudoviti svet Josipa Broza, 26. 5. 1989, 8–11).

Le en prispevek pa je bil reprezentiran v okvirju »Tito – velik državnik«, pa še to bolj v ironičnem pomenu. Novinar je namreč izpostavljajl Titove številne poti v tuje dežele, kjer so ga tuji državniki vselej lepo sprejeli in se je Tito v njihovi družbi dobro počutil:

- »/.../ **prešerno srčen objem v daljni Afriki /.../ presrečen med afroazijskimi kani, kralji in carji /.../**« (Raztrojen tujec v domovini, 3. 11. 1989, 28–29).

7.4.3 Leto 2009

V analizo tednika Mladina iz leta 2009 sem vključila 31 novinarskih prispevkov, ki so reprezentirali Tita v petih okvirjih ter vseh pripadajočih podokvirjih okvirja »Tito v funkciji«. Štirje novinarski prispevki so Tita reprezentirali v več okvirjih, saj so avtorji prikazovali tako pozitivne kot tudi negativne Titove lastnosti.

Leta 2009 je bil v Mladini prevladujoč okvir »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, kjer so bili zbrani prispevki, ki so Tita reprezentirali v negativni podobi. Ta okvir je prevladoval v kolumnah oziroma intervjujih istega avtorja – Bernarda Nežmaha. Večinoma je opozarjal na Titov diktatorski način vladanja državi ter njegovo vlogo pri izvensodnih povojnih pobojih:

- »/.../ je povsem neprimerljiva z **brutalnim aktom maršala Tita**, ki je maja 1945 **ukazal izvedbo množičnih pobojev**. /.../ pokaže na velikega naredbodajalca: **Josipa Broza - Tita**. /.../ Jih odveže krivde za množične poboje, ker je **Zlo nastalo izključno v glavi Tita?** /.../ če sprejmemo tezo o **zločestem Titu**, ki je vsiljeval svojo voljo slovenskim tovarišem /.../ Titove centralistične sile so torej vršile **eksekucije nad delom slovenskega prebivalstva**« (Smrt izdajalcu!, 13. 3. 2009, 18).

Znotraj okvirja »Tito v funkciji«, ki je bil v preostalih preučevanih obdobjih tako v Delu kot v Mladini prevladujoč, je v Mladini leta 2009 prevladoval podokvir »Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB«:

- »Večina Primorcev **Tita združuje s pojmom Osvobodilne fronte**« (Intervju - Boris Pahor, 28. 8. 2009, 36–42).

Po enkrat so bili objavljeni prispevki, ki so reprezentirali Tita v podokvirjih »Tito – vodja države«, »Tito – predsednik ZKJ«, »Tito – vodja neuvrščenih« in »Tito – revolucionar«:

- »Dan pred rojstnim dnevom nekdanjega **predsednika SFRJ Josipa Broza Tita** /.../« (Nekdanja prva dama, 29. 5. 2009, 8).
- »/.../ za katere je **Titova** in Kardeljova **KP** po letu 1945 želela verjeti /.../« (Leva? Desna! Leva? Desna!, 5. 6. 2009, 28–29).
- »Kako ovrednotiti **Tita** /.../ **voditelja neuvrščeni** /.../« (Kako ločiti zrnje od plev, 23. 12. 2009, 36–37).
- »Kako ovrednotiti **Tita** /.../ **revolucionarja** /.../« (Kako ločiti zrnje od plev, 23. 12. 2009, 36–37).

Tabela 7.6: Mladina 2009 – št. analiziranih novinarskih besedil: 31

OKVIR	ŠTEVILO NOVINARSKIH BESEDIL
Tito v funkciji: <ul style="list-style-type: none">• Tito – vodja države• Tito – predsednik ZKJ• Tito – vodja neuvrščeni• Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB• Tito – revolucionar	9
Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat	14
Tito – velik državnik	9
Tito – ljubljani in spoštovani vodja	5
Tito – hedonist	1

Objavljenih je bilo devet prispevkov, ki so vsebovali informacije o Titovih stikih s številnimi svetovnimi državnikami in ugledu, ki ga je bil deležen z njihove strani, o njegovih zaslugah pri osvoboditvi, uporabi proti Stalinu ipd. Ti prispevki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – velik državnik«:

- »Bil sem prisoten na komemoraciji ob smrti maršala Tita, ki so jo, po tradiciji, ki ne dela razlike med pomembnimi osebnostmi, razen seveda, če gre za tiste, ki so izgubili protifašistično vojno, imeli v sejni dvorani Združenih narodov v New Yorku. Govorilo je več visokih osebnosti in tistih iz neuvrščenega sveta ne bom posebej omenjal. Ve se, kako so govorili. S **pohvalami človeku, ki je pognal neuvrščenost** skupaj z Nehrujem in še nekaterimi, zdaj že pozabljenimi, so bili zelo radodarni, velikih besed se niso sramovali. Potem pa je spregovoril filipinski zunanji minister Carlos Romulo. Večjega protikomunista in zagovornika podrejanja eni sami veliki sili, torej supersili, bi na svetu težko našli. Bilo bi razumljivo – naši zagreti nasprotniki spomina na pokojnega jugoslovanskega predsednika bi to sprejeli kot nekaj samoumevnega –, če Romulova noga ne bi stopila na to komemoracijo niti od daleč. Romulo pa je rekel tole, kolikor se spomnim: **tega človeka slavimo in spoštujemo vsi, ker je malim in manjšim narodom vrnil občutek dostojanstva**. O komunizmu in podobnih rečeh niti besede« (Male zagrizenosti, 24. 4. 2009, 51).

Pet novinarskih prispevkov je Tita reprezentiralo v okvirju »Tito – ljubljani in spoštovani vodja«. V teh prispevkih je bilo mogoče prebrati, kakšna žalost je zajela Jugoslovane ob Titovi smrti ter kako so ga ljudje cenili in spoštovali:

- »**Tito** je v Sloveniji **nekaj pomenil**. Samo spomnite se, kako je **vsa Slovenija jokala**, ko so njegovo krsto peljali z ljubljanske železniške postaje v Beograd. **Vsi so jokali. Še zdaj zelo veliko Slovencev prihaja na Titov grob**« (Intervju – Ivan Dolničar, 24. 4. 2009, 46–50).

Objavljen je bil le en prispevek, ki je Tita reprezentiral v okvirju »Tito – hedonist«. V njem je bil popisan seznam Titovega imetja, ki je kazal na to, da je predsednik Jugoslavije živel razkošno življenje in zapustil obsežno zbirko različnih vrst orožja, več osebnih avtomobilov, umetniških slik in nakita:

- »V knjižnici je tudi **dragocena zbirka različnih znamk**, v Muzeju Matije Gubca pa je ostala zbirka **Titovega orožja, lovskih pušk, pištol, mečev, sabelj**. Poleg tega Jovanka zahteva še **hišo v Dobanovcih**, darilo Srbije, ter **konje in kočije z vgraviranim posvetilom**, Titovo rojstnodnevno darilo iz Đakova. V garažah je ostalo **pet osebnih avtomobilov, in sicer rolls-royce** (darilo Slovenije), **bel cadillac** (darilo Hrvaške) in **svetlo moder 'lincoln'**, darilo izseljencev iz Kanade, Titova pa sta bila še **'fičo'**, darilo delavcev Zastave, in **Zastavin karavan**, prirejen za lov. Na Jovankinem seznamu je tudi **več slik, nekaj preprog, vinogradi v Kumrovcu, na bančni knjižnici Beograjske banke pa je Tito ob smrti razpolagal s 600 milijoni nekdanjih dinarjev**. Na seznamu je še **osem zlatih ur, 19 zlatih obeskov in**

priveskov, 12 zlatih pasov, sponk, brošk in gumbov, 37 zlatih ogrlic, 36 zlatih in platinastih zapestnic ...» (Bitka za Titovo dediščino, 10. 7. 2009, 15).

8 Diskusija

Okvirji poročanja o Josipu Brozu Titu v dnevnem časopisu Delo in tedniku Mladina se med seboj ne razlikujejo samo po analiziranih časovnih obdobjih, temveč tudi med obema medijema, saj je bilo Delo kot vodilni slovenski časnik v Jugoslaviji pod strožjim državnim nadzorom, Mladina pa je v osemdesetih letih skrbela za kritiko oblasti (Nežmah 2012). Prispevki, v katerih se je pojavilo ime Josip Broz, Josip Broz Tito ali Tito, so bili prevladujoči v letu 1975, torej, ko je bil predsednik Tito še živ, in so novinarji poročali o njegovih dejavnostih, državnih obiskih in govorih. Tudi v letih 1989 in 2009 so novinarji še vedno objavljali prispevke, kjer je bil reprezentiran Tito, a jih je bilo manj kot leta 1975.

V časopisu Delo iz leta 1975, ki je o Josipu Brozu Titu poročal z več novinarskimi besedili dnevno, čeprav ne v vsaki izdaji dnevnika, so prevladovali prispevki, ki so Tita reprezentirali le v eni izmed njegovih funkcij, ki jih je opravljal. Več kot polovica analiziranih prispevkov je Tita reprezentirala v okvirju »Tito v funkciji« ter pripadajočih podokvirjih. Novinarji so v svojih prispevkih Tita reprezentirali tudi v okvirjih »Tito – velik državnik« in »Tito – ljubljeni in spoštovani vodja«, kjer so slavili njegove državniške aktivnosti in državniška srečanja s svetovnimi politikami ter opisovali njegovo priljubljenost med Jugoslovani. Objavljenih pa ni bilo nobenih prispevkov, ki bi vsebovali kritiko Tita, njegove oblasti ali družbeno-političnih okoliščin. To kaže na novinarje v vlogi propagandistov in agitatorjev, kakor sta jih opredelila Plehanov in Lenin (v Splichal 2000, 50). Jugoslovanski tisk je namreč poskušal posnemati sovjetskega (McNair 2009, 240), novinarji pa so bili družbeno-politični delavci, ki so skrbeli za marksistično-leninistično propagando (Nežmah 2012, 273–275). Naloga novinarjev je bila bujenje ljubezni do domovine, da bi to lahko izvajali, pa so bili vodilni v političnih institucijah prepričani, da se morajo novinarji dobro poučiti o marksizmu in leninizmu. V tem obdobju novinarske avtonomije ni bilo, saj so novinarji morali zavzemati »agitacijsko stališče« (prav tam).

Leta 1975 je tudi tednik Mladina poročal podobno kot Delo, saj so tudi novinarji Mladine Tita prevladujoče reprezentirali v okvirju »Tito v funkciji«, prav tako pa je izostal okvir »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, kjer bi bili zbrani prispevki, v katerih bi novinarji do Tita zavzeli kritično distanco. Ker je bil leta 1975 Tito še živ, sem pričakovala več prispevkov, kjer bi se pojavljajo njegovo ime, a je bila zasnova revije precej drugačna kot kasneje v letih 1989 in 2009, ko so bile v ospredju predvsem družbeno-politične teme. Na to je opozoril tudi Bernard Nežmah (prav tam, 9), ki je zapisal, da »Mladine npr. iz leta 1954 in

1987 ne družiti nič drugega kot skupno ime«. Do konca sedemdesetih let Mladina namreč ni temeljila na političnih temah, čeprav so bili objavljeni tudi tovrstni prispevki, ampak je bila zasnova precej bolj usmerjena h kulturno-zabavnim vsebinam. Med analizo številke, objavljenih leta 1975, sem tako opazila različne reportaže in potopise, prispevke o avtomobilizmu, filmih, razstavah, gledališču, modi, zapise o dijaškem in študentskem življenju, ljubezenske zgodbe, vice, horoskop ipd. Leta 1975 se je Tito v Mladini pojavljal v prispevkih, ki so ga reprezentirali kot pomembnega državnika in spoštovanega vodjo.

Leto 1989 pa je že prineslo nekaj raznovrstnosti v poročanju dnevnika Delo in tednika Mladina. Slednja je v osemdesetih letih skrbela za pokrivanje mnogih kontroverznih tem, o katerih drugi mediji niso pisali, ter zavzela kritičen pristop do politične situacije – Mladina je namreč stavila na novinarsko avtonomijo ter skrbela za razbijanje tabujev (prav tam, 336). Mladinini sodelavci so pisali o Jugoslovanski ljudski armadi, neuvršenih, neuspehah samoupravljanja, kar je predstavljajo »grožnjo sistemu« (Merljak Zdovc in Poler Kovačič 2007, 522–523). Objavljeni so bili tako prispevki, ki so bili kritični in so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, kot tudi prispevki, kjer so novinarji o Titu pisali naklonjeno in ga reprezentirali v okvirjih »Tito – ljubljani vodja« in »Tito – velik državnik«. Še vedno pa je bil prevladujoč okvir »Tito v funkciji«.

Tudi v Delu so bili objavljeni prispevki, ki so Tita reprezentirali v vseh okvirjih, manjkal je le podokvir »Tito – vodja neuvršenih«. Za razliko od Mladine pa so Delovi novinarji pri kritiki Tita, partije in političnega sistema uporabljali mehkejši pristop. Delo namreč ni bilo politično avtonomno. Nežmah (2012, 285) je poudaril, da se je novinarstvo v 80-ih letih še vedno spopadalo s političnimi direktivami, ki pa so bile precej nesmiselne. Zapisal je, da je veljalo, da mora biti novinar samostojen, ob tem pa pisati po »liniji ZK« (prav tam). To pomeni, da so bili novinarji svobodni v svojem pisanju, dokler so pisali naklonjeno partiji, kritika pa ni bila dovoljena. Partijski funkcionar France Šetinc (v prav tam) je o tem dejal:

Strinjam se, novinar mora biti samostojen, ko piše o ljudeh, življenju, problemih, pisati mora o dejstvih, a pred očmi mora imeti tudi našo usmeritev, ustavo, dolgoročni stabilizacijski program in program ZKJ. Prav tako se strinjam, da je treba biti kritičen do pragmatične, dogmatske in protisamoupravne dnevne politike. Ni pa se moč distancirati od tiste politike, ki pomeni uresničevanje dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije, programa ZKJ, programa gradnje nove družbe in ustvarjanja novih odnosov.

Znotraj okvirja »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat« so zbrani prispevki, ki so opozarjali na Titovo samovoljno vodenje države, po drugi strani pa še ni bilo zapisov o tem, da bi bil soudeležen oziroma odgovoren za poveljne poboje in odstranjevanje političnih nasprotnikov, na kar je Mladina v intervjujih z disidenti in komentarjih že opozarjala. Pogosteje kot Tita osebno so v Delu kritično obravnavali komunistično partijo. Na pisanje Dela ob koncu osemdesetih let je v veliki meri vplivala Mladina, kar je v enem izmed intervjujev potrdil tudi pomočnik glavnega urednika Jože Volfand (v prav tam, 352), ki je priznal, da po zaslugi pisanja v Mladini Delo »ni več moglo ignorirati teh vprašanj in je tudi samo začelo pisati o njih«.

V letu 2009 sta imela Delo in Mladina precej podobno razmerje okvirjev, saj se je v obeh medijih pojavljalo podobno razmerje med prispevki, ki so Tita reprezentirali negativno, npr. v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, in prispevki, kjer je bil Tito prikazan v pozitivni luči, npr. v okvirju »Tito – velik državnik«. V tem letu so v bližini Laškega odkrili množično grobišče žrtev poveljnih pobojev, zaradi česar sem pričakovala precejšnje število prispevkov, kjer bo vključen Tito, vendar so novinarji pisali o najdbi grobišča in sorodnih temah, ne da bi ob tem nujno omenjali Tita. V istem letu pa so bile aktualne tudi razprave ljubljanskega mestnega sveta, kjer so razpravljali o poimenovanju ene izmed cest po Josipu Brozu Titu.

V Mladini je bil prevladujoč okvir »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, sledila pa sta okvirja »Tito v funkciji« in »Tito – velik državnik«. Prispevki, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – velik državnik«, so bili objavljeni pogosteje kot v letu 1975. V Delu pa je bil prevladujoč okvir »Tito v funkciji«, ki mu je po pogostosti sledil okvir »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«. Glede na pojavnost določenih okvirjev v letu 2009, tako v Mladini kot v Delu, si lahko ustvarimo bolj realno sliko o nekdanjem vodji države, saj je Josip Broz Tito predstavljen bolj celovito kot nekoč, tako s pozitivnimi kot negativnimi lastnostmi. Noben izmed okvirjev namreč po pogostosti pojavljanja ne izstopa v primerjavi z drugimi. Na bolj trezen premislek in novinarsko poročanje tako vpliva tudi časovna distanca. V letu 2009 se je izkazalo, da Josip Broz Tito ni več le domena naslovnih časopisov in strani, posvečenih notranje- ali zunanjepolitičnim novicam, temveč se preseli tudi v druge rubrike, npr. pojavljajo se reportaže oziroma potopisi s potovanj po republikah nekdanje skupne države, kjer je Tito nepogrešljiv del zapisov, na kar je opozoril tudi Velikonja (2008, 16), ki pravi, da se je medijsko poročanje preselilo »nekaj strani nazaj oziroma v poznejše rubrike, med

zanimivosti, turistične reportaže, feljtone, debelo uokvirjenje Saj ni res, pa je! in med reklamne oglase«.

Pojavljane določenih okvirjev in njihovih značilnosti v treh različnih časovnih obdobjih, ki jih zaznamujejo raznolike družbeno-politične okoliščine, ni presenetljivo. Po pričakovanjih so bili prispevki, objavljeni v letu 1975, ko je bil Josip Broz Tito še živ, povsem pozitivno naravnani, medtem ko so novinarji v letih 1989 in 2009 pisali o Titu tako kritično kot tudi pozitivno. Na način poročanja vpliva dejstvo, da novinarji ne delujejo v vakuumu oziroma »v praznem prostoru, ampak pod vrsto pritiskov in vplivov« (Harcup v Poler Kovačič in Erjavec 2011, 34) oziroma »znotraj medijske logike« (Altheida in Snow v Vobič 2008, 119). Na novinarstvo vplivajo »sodobne družbene razmere« (McNair v Poler Kovačič in Erjavec 2011, 20), zelo pomembno vlogo pa igrajo tudi zgodovinske okoliščine. Po simbolični teoriji se namreč vsa komunikacija dogaja znotraj zgodovinskega konteksta (Joch Robinson 1977, 3–4). Delovanje ljudi tako ne temelji le na skupku njihovih lastnih prepričanj in pomenov, ampak tudi na prej vzpostavljeni shemi odnosov in interpretacij, ki pa se skozi čas lahko – in tudi se – spreminjajo (prav tam). Prav iz tega razloga je vselej potrebno upoštevati zgodovinske okoliščine. Mediji in novinarsko delovanje so neločljivo povezani z aktualnim političnim dogajanjem in so bili z namenom propagande izkoriščani v politične namene (Williams v Splichal 2002, 8). Kot pravi Altschull, noben medij ne more biti apolitičen, saj deluje kot vir moči, ne glede na to, za kakšen politični sistem gre (v Szpunar 2010, 22), komunikacijski sistem je namreč namenjen vzdrževanju političnega ravnotežja oziroma krepitvi moči politike (Joch Robinson 1977, 25). Da »ni neideološkega, apolitičnega, nepristranskega sistema zbiranja in sporočanja novic«, je poudaril tudi Gerbner (v Splichal 1984, 117), ki je bil prepričan, da je pri izboru, kaj vključiti v novinarske prispevke in kaj izpustiti, potrebno upoštevati »ideološko osnovo in politično razsežnost«.

V sedemdesetih letih 20. stoletja je bila politična situacija drugačna kot ob koncu osemdesetih let, spet drugačne okoliščine pa so bile v letu 2009, zato ni presenetljivo, da je bil Josip Broz Tito reprezentiran na različne načine in v različnih okvirjih. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je bila novinarska dejavnost pod vplivom »totalitarne« teorije, ki je medije videla predvsem kot instrumente politike, katerih glavni funkciji sta bili propaganda in družbeni nadzor (Joch Robinson 1977, 2), zato tudi izjemno pozitivno reprezentiranje Tita ni presenetljivo. Leta 1989 je počasi že prihajalo do razhajanj v Jugoslaviji, zaradi česar se je začelo spreminjati tudi novinarsko poročanje. Delo kot osrednji slovenski dnevnik z večjim krogom bralcev je sicer imel več kontrole kot drugi časopisi, ki so že objavljali bolj

provokativne prispevke. Še več kritičnih prispevkov pa se je pojavilo v času, ko je postalo jasno, da je razkol med Ljubljano in Beogradom vse večji in da je neodvisnost neizbežna (Robinson Beachboard in Beachboard 2005, 7). Takrat je slovensko vodstvo celo vzpodbujalo kritično držo do Jugoslavije oziroma Beograda in od medijev oziroma novinarjev pričakovalo, da bodo s svojim poročanjem podprli prizadevanja za samostojnost (prav tam). V tretjem obdobju, skoraj dve desetletji po osamosvojitvi, pa so družbene in politične okoliščine botrovale spet nekoliko drugačnemu novinarskemu poročanju. Prihajalo je do »novoiznajdene preteklosti«, kjer je bilo na eni strani izpostavljeno spominjanje množičnih pokolov med nacijami, na drugi pa demonizirano relativno dolgo obdobje miru v socialističnem času (Kuljić 2012, 164). Glasna je bila kritika totalitarne preteklosti, ki je prihajala s politične desnice. Pojavljala so se vprašanja, kako v času, ko je »ideološko obzorje prežeto s protitotalitarno nostalgijo«, razmišljati o Jugoslaviji (Kirn 2011, 229–232). Pojavili sta se dve politiki spomina. Na eni strani je prišlo do uničevanja antifašističnih spominskih obeležij, na drugi strani pa so svoje spomine dobili tudi kolaboranti (prav tam). V letu 2009 so bili objavljeni prispevki, ki so Tita preprezentirali v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, a tudi prispevki, v katerih je bil Tito ovrednoten pozitivno, saj je bil Tito med posamezniki še vedno zapisan kot pozitivna oseba, čeprav je bil v »uradnem spominu in prevladujočem delu histografije demoniziran« (Kuljić 2012, 119).

Iz razlogov, ki so vplivali na pogostost pojavljanja določenih okvirjev, tudi znotraj nekaterih okvirjev prihaja do razlik v treh časovnih obdobjih. Pri okvirju »Tito v funkciji«, ki je bil z izjemo Mladine v letu 2009 (takrat je bil prevladujoč okvir »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«) prevladujoč okvir, opaznih razlik ni, saj novinarji oziroma pisci zgolj navajajo njegove uradne funkcije, precej drugače pa je pri okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«. Leta 1975 novinarskih prispevkov, ki bi Tita reprezentirali v tem okvirju, sploh ni bilo, ne v Delu ne v Mladini, saj je bilo možno prebirati le prispevke, ki so Tita poveličevali, ne pa kritizirali, leta 1989 pa je že bilo mogoče brati kritične zapise o Titu. Razloge za kritično pisanje gre iskati tudi v napetih odnosih med jugoslovanskimi narodi, predvsem pa v srbskem nacionalizmu, kar se je nato kazalo v uporniški držbi nekaterih slovenskih novinarjev, ki so kritizirali partijo in Jugoslavijo ter prikazovali Tita kot človeka z napakami in odgovornega za kasnejše težave. Vrednotenje Jugoslavije, kjer je bilo združenih več narodov, se je iz pozitivnega spremenilo v prepričanje, da je to zgolj »nasilna in umetna tvorba« (Kuljić 2012, 163–164). V letu 1989 Tito še ni bil prevladujoče predstavljen kot množični morilec, so pa o njem pisali kot o avtoritarnem voditelju države in diktatorju.

Najbolj so bili kritični pisci v letu 2009, ko so o Titu pisali kot o tiranu in množičnem morilcu, odgovornem za poboje.

V okvirju »Tito – velik državnik« so zbrani prispevki, kjer so novinarji pisali o njegovih srečanjih z najrazličnejšimi državniki in voditelji velesil, o njegovem pomenu v mednarodni politiki, o tem, da so Titove besede imele težo v mednarodni politiki, ter o tem, da so o njegovih aktivnostih in stališčih poročale praktično vse velike svetovne tiskovne agencije in mediji, pisali pa so tudi o ugledu, ki ga je užival med tujimi državniki, in dejstvu, da so ti pogosto upoštevali njegove nasvete v zvezi z mednarodnim sodelovanjem. V prispevkih, ki so reprezentirali Tita v tem okvirju, nisem opazila velikih razlik v poročanju glede na preučevano leto, še največja razlika je bila v pogostosti pojavljanja, saj je bil ta okvir v letu 1975 prevladujoč v primerjavi z letoma 1989 in 2009.

V prispevkih, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – ljubljani in spoštovani vodja«, znova lahko opazimo nekaj razlik v različnih časovnih obdobjih. Ta okvir je bil prevladujoč v letu 1989, v letih 1975 in 2009 pa je bilo objavljenih približno enako število prispevkov, ki so Tita reprezentirali v tem okvirju. V letih 1975 in 1989 so se prispevki, ki so reprezentirali Tita v tem okvirju, pojavljali na prvih straneh oziroma na straneh s političnimi temami, leta 2009 pa so se preselili na strani z lahkotnejšo vsebino, npr. med potovanja. Leta 1975 je v prispevkih, ki so reprezentirali Josipa Broza v tem okvirju, mogoče zaznati več čustvenosti kot v kasnejših letih. Leta 1975 so novinarji namreč natančno opisovali sprejeme, ki so jih Titu pripravljali državljani, ter objavljali zapise, kjer je bilo jasno zapisano, da ljudje Tita spoštujejo in ljubijo. V kasnejših letih takšnih očitnih zapisov izpovedi ljubezni do Tita ni bilo več, v ospredje pa so prišli prispevki, kjer je izpostavljen spoštljiv odnos do Tita, in dejstvo, da kljub temu, da je pokojen že več let oziroma desetletij, ljudje še vedno do njega gojijo spoštovanje, kar potrjuje trditev Todorja Kuljića (prav tam, 119), da je Tito v »uradnem spominu in prevladujočem delu histografije demoniziran, pozitivno vrednoten pa je v spominu navadnega posameznika«. Če lahko način nadvse pozitivnega pisanja o Titu v letu 1975 pripišemo časovno-zgodovinskim okoliščinam, ko čaščenje njegovega dela in lika ni bilo vprašljivo in sporno, pa gre v kasnejših obdobjih vzroke za pozitivno prikazovanje iskati tudi v nostalgiji oziroma titostalgiji, kakor je Mitja Velikonja (2008) poimenoval nostalgijo po Titu. Naklonjenost Titu je bila nekoč namreč obvezna in dirigirana, sedaj pa je spoštovanje in navdušenost nad njim prostovoljno, kakor se je izrazil Velikonja (prav tam, 31), se je »zapovedana kolektivnost« danes transformirala v »individualno izbiro«. Opazko, ki jo je zapisal Barnett (2006, 136), da veliko število prebivalcev na nekdanjo državo gleda z

nostalgijo, tako potrjujejo tudi novinarski prispevki, objavljeni v letu 2009, kjer so avtorji izpostavljali prijetne spomine na Jugoslavijo in Tita.

Prispevki, ki so se navezovali na uživaški način življenja, ki ga je gojil Tito, na njegovo navdušenost nad lepimi stvarmi ter na njegovo priljubljeno pristočasovno dejavnost – lov, ki je bil med pomembnejši zelo priljubljen, so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – hedonist«. Kot je dejal Simčič (2007, 127–128), »je bil lov med politično elito približno tako popularen, kot je zdaj golf«. Poglavja in zapisi o hedonizmu so postali sestavni del biografij o Titu, ki so izšle po njegovi smrti. Simčič (prav tam, 130–143) piše o Titovi razkošni jahti Galeb, na kateri je gostil številna pomembna imena svetovne politike in filmske zvezde, ter o dveh velikih potniških letalih boeing, ki ju je imel Tito na voljo za potovanja, o številnem osebju (zdravniško osebje, šoferji, vrtnarji, kuharice, sobarice idr.), ki je skrbelo za njegovo dobro počutje in udobje, o ljubezni do glasbe, žensk ter dobre hrane in pijače. Tematiki Titovega zasebnega življenja in njegovih užitkov se ni izognil niti Jasper Ridley (2000, 356–357), ki je zapisal, da je Tito za sproščanje rad igral klavir, še posebno Chopina, da je bil velik ljubitelj filmov, ki si je v zasebnem kinu v svoji rezidenci letno ogledal preko 300 filmov, navdušen je bil nad fotografijo itd.

Danes medijski zapisi o premoženju Josipa Broza Tita in njegovem bogataškem življenjskem slogu niso nič nenavadnega, avtorji poudarjajo Titovo uživaštvo, glamur, druženje z »estradnim jet-setom« (Tito je namreč gostil številne zvezdnike kot so Sophia Loren, Gina Lollobrigida, Kirk Douglas, Yul Brynner, Orson Wells), gostil je tudi Sartra in Ernesta Che Guevaro, zaradi česar so se v medijih pojavljali zapisi: »Tito je bil uživač, pravzaprav zgled za hedonizem« (Velikonja 2008, 98). Leta 1975 pa o tej temi niso pisali. V Mladini prispevkov, ki bi Tita reprezentirali v okvirju »Tito – hedonist«, ni bilo, v Delu pa so bile objavljene le štiri vesti, kjer so pisali o njegovih lovskih trofejah oziroma je bil Tito kot hedonist reprezentiran v portretu, kjer je bilo zapisano, da je ljubitelj umetniških del ter da si je med številnimi potovanji uspel ogledati veliko kulturnih in zgodovinskih znamenitosti. Leta 1989 je bil v Delu objavljen le en, v Mladini pa je bilo objavljenih šest prispevkov, ki so Tita reprezentirali v tem okvirju. Leta 2009 pa je bil v Mladini objavljen en prispevek, v Delu pa trije, ki so Josipa Broza reprezentirali v okvirju »Tito – hedonist«. V zadnjih dveh preučevanih obdobjih lahko iz sobesedila razberemo kritični ton ob opisovanju njegovega razkošnega življenja, prisoten je tudi sarkazem, npr. v naslovu Mladininega prispevka »Čudoviti svet Josipa Broza«, ki je bil zapisan v obliki črk, značilni za Walta Disneyja, kar je nakazovalo, da je Tito živel pravljичno življenje. Kritični ton se je nanašal predvsem na

dejstvo, da je Tito živel v popolnem nasprotju s številnimi Jugoslovani, ki si niso mogli privoščiti toliko materialnih dobrin in razkošja.

Analiza okvirjev v dnevnem časopisu Delo in tedniku Mladina ter njihova primerjava v treh različnih letih (1975, 1989 in 2009) je pokazala, da so se novinarske vloge skozi čas dejansko spreminjale, na kar sta opozorila tudi Splichal (2000, 48) in Amonova (2004, 55), ki sta izpostavila vzgojne, izobraževalne in kritične vloge (značilne za razsvetljenstvo), politično-prepričevalne ter objektivno-nevtralne funkcije novinarjev. Novinarstvo namreč ne deluje v »praznem prostoru« (Harcup v Poler Kovačič in Erjavec 2011, 34), nanj pa pomembno vpliva tudi zgodovinski kontekst (Joch Robinson 1977, 3–4), zato so od tega odvisne tudi vloge novinarjev. V letu 1975 je imela država veliko vpliva na delovanje novinarjev, od katerih je pričakovala, da bodo delovali v skladu s partijskimi interesi, da bodo promovirali njihovo politiko ter se izogibali vsem temam, ki bi lahko negativno vplivale na podobo države, partije in njenih funkcionarjev (Nežmah 2012). Ker je jugoslovansko novinarstvo sledilo smernicam sovjetskega (McNair 2009, 240), za katerega je bilo značilno propagiranje in agitiranje (v Splichal 2000, 50) ter vzgajanje in mobilizacija (Joch Robinson 1977, 18), tako ni presenetljivo, da so bili v letu 1975 prevladujoči novinarski prispevki, ki so Tita reprezentirali v okvirjih »Tito v funkciji«, »Tito – velik državnik« in »Tito – ljubljani in spoštovani vodja«. V prispevkih, ki so Tita reprezentirali v omenjenih okvirjih, so novinarji o Titu pisali zelo naklonjeno in slavili njegove dosežke, oziroma o njem poročali le v eni izmed njegovih funkcij. Medtem ko je bila prevladujoča politično-agitacijska funkcija, pa je kritična vloga novinarjev v tem času izostala, saj mediji niso objavljali prispevkov, ki bi podvomili o partiji in njenih funkcionarjih. Kot je trdil že Marx (v Splichal 1984, 121), so v medijih prevladujoča mnenja tistih, ki so na visokih položajih.

Leta 1989 so se te vloge že začele nekoliko spreminjati in izgubljati na pomenu, saj so predvsem novinarji Mladine začeli opravljati tudi druge vloge, ne več le politično-prepričevalne, ki pa je bila še vedno prevladujoča vloga Delovih novinarjev. Novinarji Mladine so že opravljali kritično in »nadzorstveno« vlogo (Lambeth 1997), saj so objavljali prispevke, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, kritično pa so poročali predvsem o delovanju partije in političnem sistemu ter izpostavljali tabu teme, o katerih preostali časopisi niso pisali (Merljak Zdovec in Poler Kovačič 2007, 522). Delovi novinarji po drugi strani še niso mogli tako očitno izražati kritik, saj so bili še vedno definirani kot družbeno-politični delavci (Košir 2003), vendar so bili tudi

v Delu že objavljeni prispevki, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«.

Po letu 1991 se je vloga novinarjev spremenila tudi formalno, saj niso bili več definirani kot družbeno-politični delavci (Košir 2003). V letu 2009 novinarji niso več opravljali agitacijske vloge, temveč so jo zamenjale druge. Poleg objektivno-nevtralne vloge, so imeli novinarji tudi kritično, opravljali so vlogo voditelja razprav (Rosenstiel v Hermida 2008) ter vpeljevali dialog, kar je ena od vlog novinarjev, ki sta jo določila Robinson Beachboardova in Beachboard (2005). V letu 2009 so bili namreč objavljeni prispevki, ki so Tita reprezentirali v vseh okvirjih, zastopani pa so bili precej enakomerno, saj so novinarji opredeljevali tako Titovo pozitivno zapuščino kot tudi slabosti njegove vladavine. Objavljeni pa so bili tudi prispevki, ki so na istem mestu razpravljali o pozitivnih in negativnih lastnostih ter posledicah Titove politike in delovanja ter tako ponujali možnost razprav.

V katerih okvirjih je bil reprezentiran Tito, je bilo odvisno tudi od avtorja prispevka. Očitno je, da na okvirje ne vplivajo zgolj družbeno-politične okoliščine, ampak pomembno vlogo pri uokvirjanju igrajo tudi osebne novinarjeve preference; kot je ugotovil že Edelman (v Scheufele 1999, 110) na uokvirjanje vplivajo ideologije in predsodki. Osebne preference so eden izmed najpomembnejših vplivov na novinarjevo delo, Shoemaker in Reese (v Poler Kovačič in Erjavec 2011, 35) med vplive namreč štejeta individualne vplive, vplive novinarskih in medijskih rutin, organizacijske vplive, izvenmedijske ter ideološke vplive. V analizi okvirjev Mladine iz leta 2009 je mogoče opaziti, da je v večini primerov avtor prispevkov, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, Bernard Nežmah. Pisal je komentarje, v katerih je ostro kritiziral Tita, in opravljajal intervjue, v katerih so intervjuvanci podajali kritične sodbe zoper Josipa Broza Tita. V Delu pa je novinar Vili Einspieler največkrat izmed vseh avtorjev v letu 2009 uporabil okvir »Tito – velik državnik«, kjer ga prikazuje v pozitivni luči.

Ob tem je potrebno opozoriti na to, da je leta 1975 dnevnik Delo večino novinarskih besedil, povezanih z Josipom Brozom Titom, povzemal po osrednji jugoslovanski tiskovni agenciji Tanjug. V analizo Dela v letu 1975 sem vključila 174 besedil, od tega pa je bilo kar 113 besedil agencijskih. Objavljanje Tanjugovih prispevkov je bilo v povojnih letih stalnica, Beograd je bil sedež za tuje dopisnike iz Jugoslavije, vse pomembnejše novice s področja Jugoslavije pa so prihajale iz srbske prestolnice (Košir 2003, 199–200). To je pomenilo, da so si bila poročila mnogokrat izjemno podobna, kar je kazalo na »skoraj enake perceptijske

mehanizme« (prav tam). Tako se je zdelo, da je družba nadvse harmonična (prav tam). Še posebej je zanimivo dejstvo, da je Delo povzemalo Tanjugova poročila in vesti tudi, ko so novinarji poročali o dogodkih v Sloveniji. Delo se je tako odločilo, da bo sledilo centralno vodenim novicam, in da na kraj dogodka, čeprav je šlo za Slovenijo in s tem bližino kraja dogodka, ne bo poslalo svojih zaposlenih novinarjev. »Za objavo v jugoslovanskih medijih je bilo praviloma dopustno samo tisto, kar je preverila in temeljito prelela državna agencija Tanjug« (Simčič 2007, 64).

Z magistrskim delom *Reprezentacija Tita v tiskanih medijih: primerjava okvirjev v Delu in Mladini*, kjer sem preverjala predpostavko, da se okvirji poročanja o Josipu Brozu Titu leta 2009 razlikujejo od okvirjev poročanja tik pred razpadom Jugoslavije leta 1989 in v letu 1975, ter da reprezentacijo Tita sooblikujejo časovni dejavniki in družbeno-politične okoliščine, sem poskušala zapolniti raziskovalno vrzel novinarskega poročanja o Titu v različnih družbeno-političnih okoliščinah, saj doslej tovrstnih študij še ni bilo. Zaradi omejitev sem zapolnila le del te raziskovalne vrzeli, del pa ostaja še neraziskan. V nalogi sem tako analizirala le dva tiskana medija, Delo in Mladino, porajajo pa se še vprašanja, kako je bil Tito reprezentiran v preostalih tiskanih medijih, kako so ga reprezentirali televizijski in radijski novinarji, v zadnjem obdobju pa bi bilo priporočljivo analizirati tudi spletne medije. Znotraj kvalitativnega pristopa k analizi tekstov, kjer sem izvedla analizo okvirjev, bi lahko izvedla tudi kritično diskurzivno analizo, v analizo oziroma raziskavo bi bilo smiselno vključiti še poglobljene intervjuje, ki bi lahko bolje pojasnili dejansko novinarsko prakso v različnih časovnih obdobjih ter ozadje delovanja novinarjev in njihovih vlog, nenazadnje pa bi bila smiselna tudi kvantitativna analiza. V magistrskem delu sem se zaradi omejitve prostora osredotočila predvsem na novinarski in družbeno-politični vidik, za boljše razumevanje okoliščin pa bi bilo priporočljivo izpostaviti tudi kulturni vidik različnih obdobj ter opredeliti kulturne spremembe.

9 Zaključek

Josip Broz Tito je zagotovo ena najbolj markantnih osebnosti 20. stoletja. Njegova vodstvena vloga v partizanskem boju, upor proti Stalinu, sistem samoupravljanja, politika neuvrščenosti in precejšen ugled v mednarodni politiki so mu zagotovili pomembno mesto v zgodovinskih knjigah. To pa ni edino mesto, kjer lahko najdemo nekdanjega jugoslovanskega predsednika. Josip Broz Tito je namreč pogosto reprezentiran tudi v najrazličnejših medijih. Tako je bilo za časa njegovega življenja, kakor tudi več kot tri desetletja po njegovi smrti, vendar pa z izjemo Gertrude Joch Robinson, ki se je v delu *Tito's Maverick Media* (1977) ukvarjala z vprašanjem medijev v času Titove vladavine ter zapisov o značilnostih medijev in novinarstva v Jugoslaviji ter kasneje v obdobju samostojne Slovenije, študij, ki bi se s Titom ukvarjale v povezavi s to tematiko, ni. Ker je Tito v medijskih prispevkih reprezentiran že približno sedemdeset let, sem analizirala, kako se je skozi čas spreminjala medijska reprezentacija vodje socialistične federativne republike Jugoslavije. Ker je bilo to področje še neraziskano, je bil cilj magistrske naloge na primeru uokvirjanja o Titu razkriti delovanje novinarjev v Jugoslaviji oziroma Sloveniji v različnih zgodovinskih in političnih okoliščinah ter ugotoviti, v kakšnih okvirjih so tiskani mediji reprezentirali Tita v letih 1975, 1989 in 2009.

V magistrski nalogi *Reprezentacija Tita v tiskanih medijih: primerjava okvirjev v Delu in Mladini* sem preverjala predpostavko, da se okvirji poročanja o Josipu Brozu Titu danes, približno dvajset let po osamosvojitvi, razlikujejo od okvirjev poročanja tik pred razpadom Jugoslavije leta 1989 in v letu 1975, kar pomeni, da reprezentacijo Tita sooblikujejo časovni dejavniki in družbeno-politične okoliščine. S tem namenom sem izvedla analizo okvirjev. Analizirala sem dnevni časopis *Delo*, ki v slovenskem prostoru velja za vodilni resni časnik, in tednik *Mladino*, ki je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja s pokrivanjem tabu tem predstavljal alternativo osrednjim medijem, ki so bili pod državnim nadzorom. V analizo sem vključila vse objavljene izdaje v letih 1975, 1989 in 2009. Leta niso bila izbrana naključno. V prvem obdobju je bil Tito še živ, v drugem je skupna država počasi že začela razpadati, v tretjem obdobju pa so v Sloveniji odkrili grobišče žrtev poveljnih pobojev.

S pomočjo analize okvirjev sem ugotovila, da se je novinarsko uokvirjanje Josipa Broza Tita v treh desetletjih res spremenilo in s tem potrdila postavljeno predpostavko, da se je poročanje o Titu spreminjalo skozi čas in da na novinarsko poročanje pomembno vplivajo družbene in politično-zgodovinske okoliščine. Funkcije novinarstva se namreč v različnih obdobjih razlikujejo, prav tako pa se razlikujejo tudi vloge novinarjev v posameznih zgodovinskih

obdobjih in so v veliki meri odvisne od družbeno-političnih okoliščin. Na to je opozoril tudi McNair (v Poler Kovačič in Erjavec 2011, 20), ki je dejal, da »novinarstvo vedno odseva in vključuje zgodovinske procese, znotraj katerih se je razvilo, in tudi sodobne družbene razmere, znotraj katerih se uresničuje«.

V vseh obdobjih so bili prevladujoči prispevki z okvirjem »Tito v funkciji«, v katerih so novinarji o Titu poročali le o eni izmed funkcij, ki jih je zasedal. To kaže na to, da so do določene točke sledili normi objektivnosti. Razlike so bile opazne v prispevkih, ki so Tita reprezentirali v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, kjer so avtorji o Titu pisali kritično in ga prikazovali negativno. Leta 1975 prispevkov, ki bi Tita reprezentirali v tem okvirju ni bilo, saj so novinarji v vlogi družbeno-političnih delavcev skrbeli za njegovo pozitivno podobo in se izogibali vsakršni kritiki režima ali Tita osebno. Leta 1989 so predvsem novinarji Mladine že začeli izpostavljati njegove pomanjkljivosti in se posvetili kritiki režima ter Titovemu samovoljnemu načinu vladanja. Najostrejšie kritike pa so bile opazne v prispevkih, objavljenih leta 2009, kjer je bil Tito predstavljen z besedami, kot so množični morilec, zločinec, krvnik ipd.

To kaže na dejstvo, da so razlike v pogostosti objavljanja prispevkov, ki Tita reprezentirajo v določenem okvirju, in poročanju dejansko povezane z družbeno-političnimi okoliščinami, saj novinarji ne morejo delovati izven strukturnih značilnosti, torej izven vpliva organizacij, novinarskih in medijskih rutin ter brez vpliva ideologij. Jugoslovanski novinarji so tako morali slediti smernicam, ki jih je predpisala vodstvena struktura, vsakršna kritika pa je bila prepovedana. Načela neodvisnosti jugoslovanski novinarji leta 1975 niso mogli udejanjiti. V nasprotju s tem se novinarji leta 2009 niso spopadali s tako očitnimi političnimi pritiski, kar je pomenilo, da so novinarski prispevki Tita reprezentirali v vseh okvirjih. To pa tudi pomeni, da so si lahko v letu 2009 bralci sestavili jasnejšo podobo in pogled na Tita, saj je bil predstavljen tako s pozitivnega kot negativnega stališča, za razliko od leta 1975, ko so bili objavljeni le prispevki, ki so o Titu poročali izjemno pozitivno.

Poleg teh vplivov na novinarjevo poročanje vplivajo tudi njegovi individualni pogledi, njegova prepričanja, sistem vrednot, ideologija, politična pripadnost ipd., kar se je znova pokazalo med analizo okvirjev, ki sem jo izvedla. Nekateri avtorji so Tita namreč vselej prikazovali v izjemno negativni podobi oziroma v okvirju »Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat«, spet drugi pa so v istem časovnem obdobju o Titu pisali zelo naklonjeno.

Na podlagi tekstualne analize, ki sem jo izvedla, lahko potrdim predpostavko, da so se okvirji poročanja o Titu v treh različnih obdobjih razlikovali in da reprezentacijo Tita sooblikujejo časovni dejavniki oziroma družbeno-politične okoliščine. To je bilo še posebej očitno ob primerjavi besedil objavljenih v letih 1975 in 2009.

10 Literatura

Ačimov-Oblak, Mirjam in Alja Košak. 1989. »Ne le jugoslovanska, temveč širša usoda«. *Delo*, 16 (7. 3.).

Althusser, Louis. 2000. *Izbrani spisi*. Ljubljana: založba /*cf.

Amon, Smilja. 2004. Obdobja razvoja slovenskega novinarstva. V *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, ur. Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob, 53–68. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Barnett, Neil. 2006. *Tito*. London: Haus Publishing Limited.

Barney, Timothy. 2009. When We Was Red: Good Bye Lenin! and Nostalgia for the »Everyday GDR«. *Communication and Critical/Cultural Studies* 6(2): 132–151.

Bašić Hrvatinić, Sandra in Marko Milosavljević. 2001. *Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih: regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Bašić Hrvatinić, Sandra in Brankica Petković. 2007. *In temu pravite medijski trg? Vloga države v medijskem sektorju v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Bertoncelj Popit, Vesna. 1989. Ko otroci dobe denar, imajo kramarji semenj. *Delo*, 21 (7. 1.).

Bervar, Gojko. 2010. *Nova oblast in mediji – Kaj se je spremenilo?* Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/37/politika/#2> (18. marec 2012).

Bizjak, Barbara. 2001. *Sindikalni boj novinarjev: Stavka na Delu*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/11/boj/> (18. marec 2012).

Borden, L. Sandra in Chad Tew. 2007. The Role of Journalist and the Performance of Journalism: Ethical Lessons From 'Fake' News (Seriously). *Journal of Mass Media Ethics* 22(4): 300–314.

Botteri, Robert. 1989. Tudi po Titu Tito. *Mladina*, 5 (26. 5.).

Brilej, Roman. 1989. Boter I, Boter II. *Mladina*, 52–53 (16. 6.).

Campbell, John C. 1980. Tito: The Achievement and the Legacy. *Foreign Affairs* 58(5): 1045–1059.

Centrih, Lev. 2008. O pomenu Komunistične partije Slovenije med drugo svetovno vojno in po njej. *Borec – Revija za zgodovino, antropologijo in književnost* LX (648–651): 61–81.

Čakarić, Maja. 2009. Katerega politika bi pospremili z zastavicami, kakor smo Tita 25. maja? *Delo*, 9 (2. 6.).

Černelč, Vojko. 1975. To leto ne bo lahko. *Delo*, 1 (4. 3.).

Čibej, Boris. 1989. Zlopamtilo. *Mladina*, 5 (3. 11.).

--- 2009. Kdo nas bo zaščitil pred ščitom? *Delo*, 5 (21. 9.).

- Ivanič, Martin. 1989. Nič več ujetniki Titove zapuščine. *Delo*, 5 (21. 12.).
- Jager, Bojana. 1975a. »Srečen rojstni dan, dragi naš tovariš Tito!«. *Delo*, 2 (21. 5.).
- 1975b. Blaginja: mir in svoboda. *Delo*, 1 (26. 5.).
- Jaklič, Tanja. 2009. Nikoli ne pozabim zadnjega čokoladnega bonbona. *Delo – Sobotna priloga*, 30–31 (9. 5.).
- Jakubowicz, Karol. 1996. *Civil Society and Public Sphere in Central and Eastern Europe: A Polish Case Study*. Dostopno prek: http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/27_JAKUBO.pdf (21. februar 2013).
- 2001. Rude Awakening: Social and Media Change in Central and Eastern Europe. *Javnost* 8(4): 59–80.
- 2005. Post-Communist Media Development in Perspective. *Europäische Politik – Politikinformaton Osteuropa* 3: 1–16.
- Jambreč, Peter. 1989. Vzporednice z letom 1948. *Delo*, 32 (30. 9.).
- Jančič, Peter. 2009a. »Maršal naj ostane za spomin ali za opomin«. *Delo*, 2 (13. 3.).
- 2009b. Bo odlikovanje Ertla spodneslo Türka? *Delo*, 2 (10. 12.).
- Janowitz, Morris. 1975. Professional Models in Journalism: The Gatekeeper and the Advocate. *Journalism Quarterly* 52(4): 618–662.
- Jarc, Vlado. 1975a. Renesansa socialistične zveze. *Delo*, 1 (27. 2.).
- 1975b. Praznik. *Delo*, 1 (28. 11.).
- Jasnič, Ljubo. 1975a. 1. maj. *Mladina*, 3 (24. 4.).
- 1975b. Ob Tvojem in našem prazniku. *Delo*, 1 (24. 5.).
- Jeklin, Bernarda. 2009. Stara ženska o evropski resoluciji. *Mladina*, 23 (9. 10.).
- Jenštrle, Marko. 2009. »Kvazi turizem« na trhljih temeljih. *Delo*, 19 (3. 6.).
- Jež, Boris. 1989a. Kdo v resnici razbija ZKJ? *Delo*, 5 (23. 6.).
- 1989b. Tito kot sprevržena metafora. *Delo*, 2 (20. 7.).
- 1989c. Slovenska različica brežnjevizma – vrhunec »partizanske generacije«. *Delo*, 22 (9. 9.).
- 2009. Vojna ali mir. *Delo – Sobotna priloga*, 13 (30. 5.).
- Joch Robinson, Gertrude. 1977. *Tito's Maverick Media: The politics of mass communication in Yugoslavia*. Urbana: University of Illinois Press.
- Johnson-Cartee, Karen S. 2005. *News Narratives and News Framing: Constructing Political Reality*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Jokić, Branko. 1989. Črnogorci spuščajo partijo na zemljo. *Delo*, 20 (18. 3.).

- Lambeth, Edmund B. 1997. *Časnikarstvo kot zaveza: poklicna etika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lenič, Boris. 1975. V nedeljo štafeta mladosti. *Delo*, 1 (27. 3.).
- Lesjak, Miran in Bernard Nežmah. 1989. Poslednji titoist, intervju – Stane Dolanc. *Mladina*, 25–30 (19. 5.).
- Mali, Zdenko. 1975a. Praznik revolucije, borbe in ustvarjalne svobode. *Mladina*, 3 (22. 5.).
- 1975b. Smelo v prihodnost. *Mladina*, 7 (27. 11.).
- Marchegiani, Christopher in Ian Phau. 2010. Away from »Unified Nostalgia«: Conceptual Differences of Personal and Historical Appeals in Advertising. *Journal of Promotion Management* 16: 80–95.
- McNair, Brian. 2009. Journalism and Democracy. V *The Handbook of Journalism Studies*, ur. Karin Wahl-Jorgensen in Thomas Hanitzsch, 237–149. New York, London: Routledge.
- Mekina, Igor. 1989a. Intervju – Vladimir Dapčević. *Mladina*, 25–28, 60–61 (20. 1.).
- 1989b. Vojne je konec. *Mladina*, 8–11 (10. 3.).
- 2009a. Intervju – Žarko Puhovski. *Mladina*, 36–40 (15. 5.).
- 2009b. Bitka za Titovo dediščino. *Mladina*, 15 (10. 7.).
- Mekina, Igor in Svetlana Vasović. 1989. Ceausescu – častni predsednik Udbe. *Mladina*, 8–11 (21. 7.).
- Merljak Zdovc, Sonja. 2007. *Preteklost je prolog: pregled zgodovine novinarstva na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Merljak Zdovc, Sonja in Melita Poler Kovačič. 2007. The paradox of Slovenia: Investigative journalism during socialism and democracy. *Journalism* 8(5): 522–529.
- Meršol, Mitja. 1989. Kupčija na Brionih. *Delo*, 32 (15. 7.).
- Meško, Borut. 1989a. Osemglavi spaček. *Mladina*, 8–11 (20. 1.).
- 1989b. Domobranska grobišča. *Mladina*, 36–39 (9. 6.).
- 1989c. Lord Aldington ima mačka. *Mladina*, 20–21 (20. 10.).
- Miheljak, Vlado. 1989. Zlopamtilo. *Mladina*, 9 (22. 9.).
- Mijović, Vlastimir. 1989. Kusturica za obešanje. *Mladina*, 15 (3. 3.).
- Mladina*. 1975a. Trideset let svobode, 2 (30. 1.).
- 1975b. Konferenca ZKJ v JLA, 3 (27. 2.).
- 1975c. Minić v Mehiki, 3 (27. 2.).
- 1975č. Tito na Poljskem, 3 (13. 3.).
- 1975d. Tito je bil med njimi, 11 (3. 4.).

- 1975e. Slovenska mladina Titu, 2 (10. 4.).
- 1975f. Zamejski pozdravi, 4 (17. 4.).
- 1975g. Ljubljana v soncu svobode in zmagoslavja, 2 (8. 5.).
- 1975h. Štafeta mladosti in zmaga, 2 (22. 5.).
- 1975i. Svet za jutri, 2 (29. 5.).
- 1975j. Diplomacija nadomešča govorico orožja, 2 (4. 6.).
- 1975k. Tito mentor ZSMS, 2 (4. 6.).
- 1975l. Sestanek Tito–Togliatti, 7–8 (26. 6.).
- 1975m. Titu značka ZSMS, 2 (26. 6.).
- 1975n. Skoj je naša korenina, 6 (3. 7.).
- 1975o. Samoupravni odnosi – del življenja, 2, 4 (25. 12.).
- 1989a. Agenti v državnem vrhu, 22–23 (23. 6.).
- 1989b. Spremte se, spremte četnici, 27 (30. 10.).
- 2009a. Titova cesta, 6 (24. 4.).
- 2009b. Umrli je tovariš Tito, 144 (24. 4.).
- 2009c. Nekdanja prva dama, 8 (29. 5.).
- 2009č. Foto tedna, 7 (14. 8.).

Močnik, Rastko. 2008. Zgodovinoepisje kot identitetna vednost: trije slovenski zgodovinarji o razbitju jugoslovanske federacije. *Borec – Revija za zgodovino, antropologijo in književnost* LX (648–651): 39–58.

Moravček, Goran. 1989. V socialističnem fundamentalizmu je nekaj iranskega. *Delo*, 20 (21. 10.).

Mrgole, Albert. 1989. Strah pred zgodovino. *Mladina*, 36–37 (13. 1.).

Nacionalna raziskava branosti. Dostopno prek: <http://www.nrb.info/> (15. december 2012).

Nedeljkovich, Misha. 1998. The Making of Post-Socialist Media: A Case of F. R. Yugoslavia. *World Communication* 28(1): 41–54.

Nežmah, Bernard. 1989a. Raztrojen tujec v domovini. *Mladina*, 28–29 (3. 11.).

--- 1989b. Naravna smrt v zasedi. *Mladina*, 34–35 (24. 11.).

--- 1998. Esez o zgodovini izražanja v množičnih medijih v osemdesetih. V *Temna stran meseca: Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990*, ur. Drago Jančar. Ljubljana: Nova revija.

--- 2009a. V rokah pobratima. *Mladina*, 16 (20. 2.).

- 2009b. Beg pred zgodovino. *Mladina*, 18 (6. 3.).
- 2009c. Smrt izdajalca! *Mladina*, 18 (13. 3.).
- 2009č. Brez spomina na zgodovino. *Mladina*, 16 (29. 5.).
- 2009d. Presenečeni zmagovalci in poraženci. *Mladina*, 18 (12. 6.).
- 2009e. Intervju – Boris Pahor. *Mladina*, 36–42 (28. 8.).
- 2009f. Sodno rušenje demokracije. *Mladina*, 19 (11. 9.).
- 2009g. Račun za smrt. *Mladina*, 16 (9. 10.).
- 2009h. Posmeh razumu. *Mladina*, 16 (6. 11.).
- 2009i. Intervju – grof Nikolaj Tolstoj. *Mladina*, 42–46 (13. 11.).
- 2012. *Časopisna zgodovina novinarstva*. Ljubljana: Študentska založba.
- Njegovan, Veljko. 2009. Rojstni dan popularne štirke. *Mladina*, 62–63 (29. 5.).
- Novak, Andrej. 1975. Srečanje Tita s Sadatom. *Delo*, 1 (30. 5.).
- Nørgaard Kristensen, Nete. 2003. »El cocktail profesional« cuando el papel de periodista se confunde con el de agente de relaciones públicas. *Revista de Comunicación* 1: 41–67.
- Pahor, Božidar. 1975a. Gerald Ford v Jugoslaviji; Uradni pogovori s Titom. *Delo*, 1 (4. 8.).
- 1975b. Plodna izmenjava stališč; Ford odpotoval iz SFRJ. *Delo*, 1 (5. 8.).
- Parry-Giles, Shawn J. in Trevor Parry-Giles. 2000. Collective Memory, Political Nostalgia, and the Rhetorical Presidency: Bill Clinton's Commemoration of the March on Washington, August 28, 1998. *Quarterly Journal of Speech* 86(4): 417–437.
- Petkovšek, Janez. 2009a. Večina svetnikov za Titovo cesto. *Delo*, 9 (21. 4.).
- 2009b. Večina je izglasovala Titovo cesto. *Delo*, 9 (26. 5.).
- Piano, Brane. 2009. Priznanje zločinov pogoj za spravo. *Delo*, 2 (9. 3.).
- Pirjevec, Jože. 1995. *Jugoslavija 1918–1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Založba Lipa.
- 2009. Kako ločiti zrnje od plev? *Mladina*, 36–37 (23. 12.).
- 2011. *Tito in tovariši*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pogačnik, Bogdan. 1975a. Napredek v stikih. *Delo*, 1 (6. 6.).
- 1975b. Deželi z enakimi pogledi. *Delo*, 1 (1. 9.).
- 1975c. Vaše izkušnje nam dodatno pomagajo. *Delo*, 1 (3. 9.).
- Poler Kovačič, Melita. 2004. *Novinarska (iz)virnost: Novinarji in njihovi viri v sodobni slovenski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Poler Kovačič, Melita in Karmen Erjavec. 2011. *Uvod v novinarstvo: Učbenik za študente prvega letnika študijskega programa novinarstvo na FDV*. Ljubljana: FDV.
- Popović, Dragiša. 1975a. Prvo srečanje z Naserjem. *Delo*, 4 (20. 5.).
- 1975b. Cedrova vejica za predsednika Tita. *Delo*, 4 (22. 5.).
- 1975c. Državnik, ki zbuja občudovanje. *Delo*, 4 (23. 5.).
- 1975č. Srečanje s »starim lisjakom«. *Delo*, 4 (26. 5.).
- Popovska, Bojana. 1975a. Navdušeno sprejeli predsednika Tita. *Delo*, 1 (1. 4.).
- 1975b. Kar sklenemo, je treba uresničevati v dejanjih. *Delo*, 1 (2. 4.).
- Praprotnik, Ivan. 2009. Luka Kamenik se rad spomni Tita. *Delo*, 11 (24. 4.).
- Pregl, Tatjana. 1975. Trdnjava Jadrana. *Mladina*, 10–11 (18. 12.).
- Prodnik, Jernej. 2009. Ustaška komemoracija. *Mladina*, 14 (22. 5.).
- Prunk, Janko. 2002. *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
- Prunk, Janko in Martin Ivanič. 1996. *Osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
- Pšeničny, Vili. 1975a. Ljubljana pozdravila štafeto. *Delo*, 1 (4. 4.).
- 1975b. Kdo bi nam vzel samoupravljanje? *Mladina*, 6 (18. 12.).
- Pudgar, Avgust. 1975a. Kim Il Sung gost predsednika Tita. *Delo*, 1 (6. 6.).
- 1975b. Iskren množičen pozdrav v srcu herojske Ljubljane. *Delo*, 1 (10. 6.).
- 1975c. Indonezijski gost na obisku v SFRJ. *Delo*, 1 (1. 7.).
- Rajković, Žarko. 1989a. Zakaj Slobodan Milošević ne govori Albancem na Kosovu in Stipe Šušvar ne reče bobu bob? *Delo*, 9 (1. 2.).
- 1989b. Ljudje z dvema prstoma. *Delo*, 19 (4. 3.).
- 1989c. Rojstni dan z zaplatami. *Delo*, 4 (20. 4.).
- Rajković, Žarko in Dejan Vodovnik. 1989. Albanci in Srbi se pogovarjajo samo še v domu gluhih. *Delo*, 20 (1. 4.).
- Repe, Božo. 2001. *Slovenci v osemdesetih letih*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- 2002. *Jutri je nov dan – Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana: Modrijan.
- 2009a. O kakšni spravi govorijo? *Mladina*, 30–31 (16. 1.).
- 2009b. Zloraba zgodovine. *Mladina*, 18–22 (20. 2.).
- 2009c. Na katerih slikah bomo iskali vrednote? *Mladina*, 42–45 (24. 4.).

- 2011. Tito in Slovenci. V *Pirjevčev zbornik*, ur. Gorazd Bajc in Borut Klabjan, 471–482. Koper: Založba Annales.
- Ridley, Jasper. 2000. *Tito – biografija*. Zagreb: Prometej.
- Robinson Beachboard, Martine in John C. Beachboard. 2005. Newspapers in Slovenia: (Re)constructing print journalism on the fault lines of history. *Conference papers – International Communication Association*, New York.
- Rus, Veljko, 1989. Pogubna neodgovornost federalnih enot. *Delo*, 20 (6. 5.).
- Scherer, Helmut, Anne-Katrin Arnold in Daniela Schluetz. 2005. Media's Creating Reality: Construction as a Social Process. *Conference papers – International Communication Association*, New York.
- Scheufele, Dietram A. 1999. Framing as a Theory of Mass Media Effects. *Journal of Communication* 49(1): 102–122.
- Schityarov, Stevan. 1989a. Ikonoduli in »novi novi Hollywood«. *Mladina*, 15 (12. 5.).
- 1989b. Remitologizacija partije. *Mladina*, 15 (30. 6.).
- Scott, James. 2010. The Right Stuff at the Wrong Time: The Space of Nostalgia in the Conservative Ascendancy. *Film & History* 40(1): 45–57.
- Shabani, Ismet. 1989. Slobodanu Miloševiću v CK ZK Jugoslavije. *Mladina*, 3 (30. 6.).
- Sheridan Burns, Lynette. 2002. *Understanding Journalism*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Shukrija, Alli. 1975. Brez enotnosti in bratstva ni mogoče ohraniti pridobitev revolucije. *Delo*, 2 (31. 7.).
- Simčič, Miro. 2007. *Tito brez maske*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slivnik, Danilo. 1989. Vsi Titovi možje. *Delo*, 3 (24. 6.).
- Soban, Branko. 1989a. Armado imajo najraje Slovenci. *Delo*, 25 (20. 5.).
- 1989b. Vsaka kritika razmer ni že napad na Tita. *Delo*, 1 (28. 10.).
- Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije. 1975. Občanom Slovenije! *Delo*, 1 (3. 5.).
- Sparks, Colin. 2008. Media systems in transition: Poland, Russia, China. *Chinese Journal of Communication* 1(1): 7–24.
- 2009. South African media in transition. *Journal of African Media Studies* 1(2): 195–220.
- 2010. Theories of transition. *Romanian Journalism & Communication* 5(3): 5–18.
- Splichal, Slavko. 1984. *Mlini na eter: propaganda, reklama in selekcija sporočil v množičnem komuniciranju*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- 2000. Novinarji in novinarstvo. V *Vregov zbornik*, ur. Slavko Splichal, 47–56. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo, Fakulteta za družbene vede.

- 2002. The principle of publicity, public use of reason and social control. *Media, Culture & Society* 24(1): 5–26.
- Stamejčič, Damjana. 2009. Stanovnik versus Stanovnik? Ne več! *Delo*, 10 (17. 3.).
- Stanič, Janez. 1975. H. Sindermann pri predsedniku Titu. *Delo*, 1 (14. 1.).
- Stanovnik, Janez. 1989. Marjan Brecelj. *Delo*, 2 (10. 1.).
- Suhadolnik, Gorazd. 1989. Gibanje neuvrščeneh. *Mladina*, 1 (1. 9.).
- Swain, Geoffrey. 2011. *Tito: A Biography*. London, New York: I. B. Tauris.
- Szpunar, Piotr. 2010. Western Journalism's »Other«: The Legacy of the Cold War in the Study of Media Systems. *Conference Papers – International Communication Association*.
- Škrinjar, Klara. 2009. Proslavljanje kulture smrti in zatiranja? *Delo*, 2 (26. 5.).
- Šlamberger, Vlado. 2009a. Junaki svinčenih časov. *Delo*, 4 (5. 5.).
- 2009b. Junaki svinčenih časov 2. *Delo*, 4 (6. 5.).
- Štefančič, Marcel. 2009. Intervju – Dr. Slavoj Žižek. *Mladina*, 38–43 (29. 5.).
- Šterbenk, Darko. 1975. Hlače za Tita. *Mladina*, 4 (4. 6.).
- Štular, Jaka. 1975a. Tito dopotoval v Helsinke; Prva srečanja z državniki. *Delo*, 1 (30. 7.).
- 1975b. Razgiban delavnik. *Delo*, 1 (31. 7.).
- 1975c. Vrhunska evropska konferenca suverenih in neodvisnih držav. *Delo*, 1 (31. 7.).
- 1975č. Evropska varnost in svetovni mir v nedeljivi medsebojni odvisnosti. *Delo*, 1 (1. 8.).
- Šuen, Matjaž. 1994. *Preiskovalno novinarstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Šušar, dr. Stipe. 1989. Novokomponirani voditelji proti Titu. *Delo*, 2 (8. 8.).
- Tanjug. 1975a. Predsednik Tito obiskal Šumadijo. *Delo*, 1 (3. 1.).
- 1975b. Silvestrovanje s Titom v našem glavnem mestu. *Delo*, 1 (3. 1.).
- 1975c. Voščilo opolnoči. *Delo*, 1 (3. 1.).
- 1975č. Voščila predsedniku Titu ob novem letu. *Delo*, 1 (3. 1.).
- 1975d. Temeljita ocena položaja v svetu. *Delo*, 2 (4. 1.).
- 1975e. Želja po srečanju s Titom. *Delo*, 4 (4. 1.).
- 1975f. Predsednik Tito čestital E. Giereku. *Delo*, 2 (6. 1.).
- 1975g. ZKJ najbolj odgovorna za reševanje problemov. *Delo*, 1 (7. 1.).
- 1975h. Pripravljenost na vsestranske stike. *Delo*, 1 (8. 1.).
- 1975i. Avstralija gost Colomba. *Delo*, 14 (11. 1.).

- 1975j. Sorodno o žgočih vprašanjih sveta. *Delo*, 1 (11. 1.).
- 1975k. Titova čestitka Echeverrii. *Delo*, 24 (17. 1.).
- 1975l. »Komunist močno orožje in glasilo vseh delavcev«. *Delo*, 1 (21. 1.).
- 1975m. Odlikovanje Franju Herljeviću. *Delo*, 2 (21. 1.).
- 1975n. Sožalna brzojavka predsednika Tita. *Delo*, 16 (21. 1.).
- 1975o. Dosledno in naglo izpeljati programe. *Delo*, 1 (22. 1.).
- 1975p. Titova čestitka Ču Deju. *Delo*, 20 (22. 1.).
- 1975r. Solidarnost in enotnost ciljev neuvrščenih dežel. *Delo*, 1 (23. 1.).
- 1975s. Spoznavanje naše revolucije in boja. *Delo*, 1 (25. 1.).
- 1975š. Tito čestital državnikom. *Delo*, 3 (27. 1.).
- 1975t. Predsednik republike Tito v Boki Kotorski. *Delo*, 1 (28. 1.).
- 1975u. Tito odlikoval Dobrivoja Radosavljevića. *Delo*, 16 (28. 1.).
- 1975v. Knjiga o Titu. *Delo*, 2 (30. 1.).
- 1975z. Pristrčna srečanja v Igalu. *Delo*, 1 (1. 2.).
- 1975ž. Tito obiskal razstavo cvetja. *Delo*, 1 (3. 2.).
- 1975aa. Indijski časnik o Titu. *Delo*, 4 (7. 2.).
- 1975ab. V Angoli hvaležni za podporo SRFJ. *Delo*, 4 (7. 2.).
- 1975ac. Olaf Palme obišče Jugoslavijo. *Delo*, 16 (8. 2.).
- 1975ač. Tito obiskal Risan, Kotor in Tivat. *Delo*, 1 (10. 2.).
- 1975ad. Echeverrijevo pismo Titu. *Delo*, 4 (18. 2.).
- 1975ae. Tito obiskal Žanjice. *Delo*, 1 (19. 2.).
- 1975af. Tito z vodstvom Črne gore. *Delo*, 1 (20. 2.).
- 1975ag. Zgodovina se ni končala maja 1945. *Delo*, 2 (20. 2.).
- 1975ah. Množična politična baza pogoj za učinkovito družbeno vlogo. *Delo*, 3 (26. 2.).
- 1975ai. Proces izgradnje zveze komunistov še ni končan. *Delo*, 1 (27. 2.).
- 1975aj. Rowling pri Titu. *Delo*, 1 (27. 2.).
- 1975ak. Tito – svetovni državnik. *Delo*, 1 (28. 2.).
- 1975al. Danes seja sveta federacije. *Delo*, 1 (3. 3.).
- 1975am. Tito jasno ocenil svetovne probleme. *Delo*, 4 (4. 3.).

- 1975an. Tito sprejel etiopsko delegacijo. *Delo*, 1 (5. 3.).
- 1975ao. Velika pozornost ob Titovem govoru. *Delo*, 20 (5. 3.).
- 1975ap. Predsednik Tito z gosti iz Sudana. *Delo*, 1 (6. 3.).
- 1975ar. Obveznost in dolg. *Delo*, 1 (10. 3.).
- 1975as. Topel sprejem za predsednika Tita. *Delo*, 1 (11. 3.).
- 1975aš. Odkrita izmenjava mnenj v Harlamovu. *Delo*, 1 (12. 3.).
- 1975at. Velika pozornost v poljskem tisku. *Delo*, 4 (13. 3.).
- 1975au. Tito obiskal Batanjico. *Delo*, 1 (17. 3.).
- 1975av. Izčrpno o stikih in evropski varnosti. *Delo*, 1 (24. 3.).
- 1975az. Tito na lovu. *Delo*, 1 (24. 3.).
- 1975až. Pristržno srečanje v Livnu. *Delo*, 1 (27. 3.).
- 1975ba. Predsednik Tito odpotoval iz Bugojna. *Delo*, 1 (28. 3.).
- 1975bb. Mednarodna dejavnost Jugoslavije. *Delo*, 1 (29. 3.).
- 1975bc. Tito se je vrnil v Beograd. *Delo*, 1 (29. 3.).
- 1975bč. Izčrpni pogovori s Titom. *Delo*, 1 (3. 4.).
- 1975bd. Boj za resnico. *Delo*, 2 (5. 4.).
- 1975be. Izjemna osebnost. *Delo*, 3 (5. 4.).
- 1975bf. Nierere obiše Jugoslavijo. *Delo*, 1 (7. 4.).
- 1975bg. Predsednik Bongo prišel v Beograd. *Delo*, 1 (7. 4.).
- 1975bh. Titova čestitka Bakru. *Delo*, 1 (7. 4.).
- 1975bi. Izčrpna in plodna izmenjava stališč. *Delo*, 1 (21. 4.).
- 1975bj. Prvomajski pozdravi Titu. *Delo*, 2 (30. 4.).
- 1975bk. Nezlomljiva moč in junaštvo. *Delo*, 1 (2. 5.).
- 1975bl. »Nepojmljiva hrabrost Titovih borcev«. *Delo*, 4 (6. 5.).
- 1975bm. Intervju – Josip Broz Tito. *Delo*, 2–3 (9. 5.).
- 1975bn. Mesta heroji. *Delo*, 1 (9. 5.).
- 1975bo. »Osvobodili smo se sami. Tako je in nič drugače«. *Delo*, 1 (9. 5.).
- 1975bp. Zgodovinska vloga Tita in NOV. *Delo*, 7 (9. 5.).
- 1975br. Prikaz revolucionarnega razvoja oboroženih sil, ki so neločljivo povezane z ljudstvom. *Delo*, 2 (10. 5.).

- 1975bs. Veliko spoštovanje do Tita. *Delo*, 16 (29. 5.).
- 1975bš. Zahvala ljudstvu SFRJ. *Delo*, 1 (19. 6.).
- 1975bt. Pristrčno srečanje Tito–Brandt. *Delo*, 1 (25. 6.).
- 1975bu. J. Cedenbal na obisku pri Titu. *Delo*, 1 (26. 7.).
- 1975bv. Boj za enotnost. *Delo*, 2 (28. 7.).
- 1975bz. Pristrčno snidenje. *Delo*, 3 (31. 7.).
- 1975bž. Helsinški stiki. *Delo*, 1 (1. 8.).
- 1975ca. Nova razsežnost. *Delo*, 4 (1. 8.).
- 1975cb. Govor odmeva. *Delo*, 3 (2. 8.).
- 1975cc. Pogovori predsednika Tita z državniki. *Delo*, 1 (2. 8.).
- 1975cč. Začetek nove etape v evropskih odnosih. *Delo*, 1 (4. 8.).
- 1975cd. Živo zanimanje za pogovore Tito–Ford. *Delo*, 4 (6. 8.).
- 1975ce. Titovo odlikovanje Smilevskemu. *Delo*, 14 (14. 8.).
- 1975cf. Waldheim v SFRJ; Razgovori s Titom. *Delo*, 1 (16. 8.).
- 1975cg. Kurt Waldheim odpotoval; Ugodna ocena pogovorov. *Delo*, 1 (18. 8.).
- 1975ch. Tito sprejel ameriške poslance. *Delo*, 1 (26. 8.).
- 1975ci. Predsednik Tito v Sloveniji. *Delo*, 1 (28. 8.).
- 1975cj. Pogovor o vprašanjih varnosti. *Delo*, 1 (1. 9.).
- 1975ck. Titove čestitke državnikom. *Delo*, 1 (1. 9.).
- 1975cl. Gost iz LR Konga na obisku v SFRJ. *Delo*, 1 (11. 9.).
- 1975cm. Tito v Kumrovcu. *Delo*, 1 (20. 9.).
- 1975cn. Pristrčno srečanje Tito–Li Kuan Ju. *Delo*, 1 (23. 9.).
- 1975co. Nepalski suveren prispel v Beograd. *Delo*, 1 (24. 9.).
- 1975cp. Plodni pogovori z nepalskim gostom. *Delo*, 1 (25. 9.).
- 1975cr. Predsednik Tito sprejel Faruka Alija. *Delo*, 1 (25. 9.).
- 1975cs. Predsednik Ahmed pri Titu na Brionih. *Delo*, 1 (1. 10.).
- 1975cš. Tito sprejel raport JLA. *Delo*, 1 (8. 10.).
- 1975ct. Ocena političnega položaja v državi. *Delo*, 1 (16. 10.).
- 1975cu. Bugojno: iskrena dobrodošlica Titu. *Delo*, 1 (18. 10.).

- 1975cv. Cenjen delež Jugoslavije. *Delo*, 16 (21. 10.).
 - 1975cz. Predsednik Tito sprejel Nahuma Goldmana. *Delo*, 1 (22. 10.).
 - 1975cž. Tito odpotoval iz Bugojna. *Delo*, 1 (22. 10.).
 - 1975da. Kapverdski premier pri Titu. *Delo*, 1 (23. 10.).
 - 1975db. Predsednik Tito odpotoval iz BiH. *Delo*, 1 (23. 10.).
 - 1975dc. Tito sprejel Güvena. *Delo*, 1 (25. 10.).
 - 1975dč. Navdušenje v Čajetini. *Delo*, 1 (30. 10.).
 - 1975dd. Pristrčen sprejem v Novi Varoši. *Delo*, 1 (31. 10.).
 - 1975de. Titovo sožalje Gustavu Husaku. *Delo*, 1 (31. 10.).
 - 1975df. Kuvajtski minister pri Titu. *Delo*, 1 (4. 11.).
 - 1975dg. Tito sprejel princeso Benedikto. *Delo*, 1 (14. 11.).
 - 1975dh. Predsednik Tito v operi in na Skadarliji. *Delo*, 2 (10. 12.).
 - 1975di. Lubomir Štrougal včeraj gost pri Titu. *Delo*, 1 (11. 12.).
 - 1975dj. Tito priredil tradicionalni lov. *Delo*, 1 (13. 12.).
 - 1975dk. Nordom Sihanuk prispel na Brione. *Delo*, 1 (17. 12.).
 - 1975dl. Maršalu Titu zlata značka in plaketa. *Delo*, 1 (20. 12.).
 - 1975dm. Samoupravljanje je pognalo že tako globoke korenine, da tega drevesa življenja ne more nihče več izrjavati. *Delo*, 3 (22. 12.).
 - 1975dn. Na svetu ni armade, ki je tako povezana z ljudstvom kot naša. *Delo*, 1 (23. 12.).
 - 1989a. Titov prispevek k vojaški veščini. *Delo*, 2 (9. 2.).
 - 1989b. Z žvižgi in vzkliki sprejeli gosta. *Delo*, 1 (25. 2.).
 - 1989c. Obisk v hiši cvetja. *Delo*, 2 (17. 5.).
 - 1989č. Čestitka Veljka Kadrijevića. *Delo*, 2 (25. 5.).
 - 1989d. Preprečiti blatenje Titovega dela. *Dela*, 2 (12. 7.).
 - 1989e. Z napadi na Tita skušajo razvrednotiti ves razvoj. *Delo*, 2 (20. 9.).
 - 1989f. Jasni cilji napadov na Tita. *Delo*, 2 (26. 10.).
 - 1989g. Napadi na Tita potekajo pred očmi članov zveze komunistov. *Delo*, 3 (28. 10.).
 - 1989h. Gadafijevo odlikovanje za Tita. *Delo*, 2 (21. 12.).
- Tedeško, Janko. 1975a. Naš klicaj! *Mladina*, 7 (27. 3.).
- 1975b. Reka–Trst–Gorica. *Mladina*, 8–9 (15. 5.).

- 1975c. Občutki veselja, ponosa, a tudi strahu. *Mladina*, 16–17 (22. 5.).
- 1975č. Narod si je sodbo pisal sam. *Mladina*, 8–9 (17. 7.).
- Thompson, Mark. 1989. Zapisal sem samo resnico, intervju – grof Nikolaj Tolstoj. *Mladina*, 18–20 (8. 12.).
- Trampuš, Jure. 2009a. Intervju – Dr. Jože Pirjevec, *Mladina*, 34–38 (13. 3.).
- 2009b. Intervju – Ivan Dolničar. *Mladina*, 46–50 (29. 5.).
- Trpin, Marjan. 1989. Teroristi kot izvozni artikel. *Mladina*, 40–41 (5. 5.).
- Ustava socialistične federativne republike Jugoslavije*. 1963. Beograd: Beograjski grafični zavod.
- Van Dijk, Teun A. 2009. News, Discourse, and Ideology. V *The Handbook of Journalism Studies*, ur. Karin Wahl-Jorgensen in Thomas Hanitzsch, 191–204. New York, London: Routledge.
- Vasović, Svetlana. 1989a. Intervju – Mile Perović. *Mladina*, 25–28 (27. 1.).
- 1989b. Obglavljeni še vedno molčijo. *Mladina*, 34–35 (22. 9.).
- 1989c. Intervju – Dušan Pekić. *Mladina*, 30–32 (10. 11.).
- Velikonja, Mitja. 2008. *Titostalgija: študija nostalgije po Josipu Brozu*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Vidic, Ivan. 1989. Vezilo za novo vlado. *Delo*, 4 (16. 2.).
- Vidnjevič, Marko. 2010. *Josip Broz Tito: Grandiozni narcis*. Novo mesto: Goga.
- Vobič, Igor. 2008. Mitologija novinarske objektivnosti: revizija Barthesovega koncepta mita. *Družboslovne razprave* 24(58): 107–125.
- Vodovnik, Dejan. 2009. Tito spet v Ljubljani. *Delo – Sobotna priloga*, 2 (25. 4.).
- Vogrinc, Dr. Jože. 2009. Leva? Desna! Leva? Desna! *Mladina*, 28–29 (5. 6.).
- Volčič, Zala. 2007. Yugo-Nostalgia: Cultural Memory and Media in the Former Yugoslavia. *Critical Studies in Media Communication* 24(1): 21–38.
- Vreg, France. 1990. *Demokratično komuniciranje*. Maribor: Založba Obzorja.
- Vrhunec, Marko. 2009. *Josip Broz Tito: osebnost, stvaritve, titoizem*. Ljubljana: Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije.
- Vukmirović, Slobodan. 1975a. Prsrčno srečanje. *Delo*, 4 (7. 1.).
- 1975b. Predsednik Tito – četrtič na Kosovu. *Delo*, 1 (4. 4.).
- 1975c. Predsednik Tito – častni doktor univerze v Prištini. *Delo*, 1 (5. 4.).
- 1975č. Veličasten simbol trdne volje, braniti naš mir in svobodno graditi družbo. *Delo*, 1 (10. 5.).

--- 1975d. Predsednik Gomes na obisku v SFRJ. *Delo*, 1 (24. 10.).

--- 1975e. Nihče nam ne bo iztrgal samoupravljanja iz rok. *Delo*, 1 (8. 11.).

Zajc, Melita. 1989. Čudoviti svet Josipa Broza. *Mladina*, 8–11 (26. 5.).

Zajec, Matjaž. 1975. Uvodnik. *Mladina*, 2 (29. 5.).

Zavrl, Franci. 1989a. Orli, zvezde in kladiva. *Mladina*, 20–23, 41 (3. 3.).

--- 1989b. Ne dirajte mi Tita! *Mladina*, 1 (3. 11.).

Zeji, Vida. 2000. Esej o nostalgiji in Titu v Mercedesu. V *Vregov zbornik*, ur. Slavko Splichal, 191–198. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo, Fakulteta za družbene vede.

Žerdin, Ali. 1989. Intervju – Ivan Dolničar. *Mladina*, 20–21 (13. 10.).

Priloge

Priloga A: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Delu – Leto 1975

Tito v funkciji

- **Tito – vodja države**

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je z ženo Jovanko pričakal novo leto v prostorih predsedstva SR Srbije. /.../ V lepo okrašeno preddverje predsedstva SR Srbije sta predsednik Tito in njegova žena prišla okoli 22. ure. V trenutku, ko so kazalci označili polnoč, je predsednik najprej zaželel srečno novo leto svoji ženi Jovanki /.../. V teh prvih trenutkih novega leta so se pri mizi, za katero je sedel predsednik Tito /.../ « (Silvestrovanje s Titom v našem glavnem mestu, 3. 1. 1975, 1).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je noč, ko se je poslavljal leto štiriinšedeset in je trkalo na vrata leto 1975 /.../« (Voščilo opolnoči, 3. 1. 1975, 1).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je izmenjal novoletne čestitke s številnimi državniki /.../« (Voščila predsedniku Titu ob novem letu, 3. 1. 1975, 1).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je z ženo Jovanko danes nekaj po dvanajsti uri prispel na Oplenac. /.../ Dobrodošlico sta predsedniku Titu izrekla tudi /.../. Predsednik republike Tito z ženo Jovanko se je ob vrnitvi v Beograd za krajši čas ustavil v delavskem domu 'Petar Drapšin' v Mladenovcu. Tudi predsednik Tito /.../« (Predsednik Tito obiskal Šumadijo, 3. 1. 1975, 1).

- »/.../ izrazil željo, da bi obiskal Jugoslavijo in se srečal ter pogovarjal s predsednikom Titom o vprašanjih vsestranskega sodelovanja, tako gospodarskega kot drugega /.../« (Želja po srečanju s Titom, 4. 1. 1975, 4).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je prvemu sekretarju centralnega komiteja poljske združene delavske partije Edwardu Giereku poslal naslednjo brzojavko /.../« (Predsednik Tito čestital E. Giereku, 6. 1. 1975, 2).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito si je skupaj s soprogo Jovanko danes ogledal narodno biblioteko SR Srbije in obiskal veleblagovnico v stavbi 'Beogradjanka', kjer sta predsednika Tita /.../« (ZKJ je najbolj odgovorna za reševanje problemov, 7. 1. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito z ženo Jovanko /.../« (Prisrčno srečanje, 7. 1. 1975, 4).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito z ženo Jovanko je dopoldne sprejel portugalskega zunanjega ministra /.../« (Pripravljenost na vsestranske stike, 8. 1. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito in Jovana Broz sta v Belem dvoru priredila kosilo na čast predsednika avstralske vlade Goughu Whitlamu in njegovi ženi« (Sorodno o žgočih vprašanjih sveta, 11. 1. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je poslal predsedniku Združenih držav Mehike Luisu Echeverrii čestitko za rojstni dan« (Titova čestitka Echeverrii, 17. 1. 1975, 24).
- »/.../ odgovorni urednik 'Komunista' je Stanetu Dolancu izročil darilo, namenjeno predsedniku Titu /.../« (»Komunist močno orožje in glasilo vseh delavcev«, 21. 1. 1975, 1).
- »Ob 60-letnici življenja in dolgoletnega revolucionarnega dela je predsednik Tito odlikoval Franja Herljevića /.../« (Odlikovanje Franju Herljeviću, 21. 1. 1975, 2).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je poslal vrhovnemu islamskemu predstojništvu v SFRJ sožalno brzojavko /.../« (Sožalna brzojavka predsednika Tita, 21. 1. 1975, 16).
- »Predsednik SFRJ Josip Broz Tito je dal za 'Tanjug' izjavo /.../« (Dosledno in naglo izpeljati programe, 22. 1. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je poslal predsedniku stalnega komiteja vsekitajskega ljudskega kongresa Ču Deju naslednjo brzojavko /.../« (Titova čestitka Ču Deju, 22. 1. 1975, 20).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je danes dopoldne v Beli vili na Brionih sprejel indijskega zunanjega ministra Čavana, ki je na uradnem obisku v Jugoslaviji. /.../ Predsednik Tito in indijski minister Čavan /.../« (Solidarnost in enotnost ciljev neuvrščenih dežel, 23. 1. 1975, 1).

- »Pokroviteljstvo nad proslavo je sprejel, kot je sporočil predsednik zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije Kosta Nadj, predsednik republike Josip Broz Tito« (Spoznavanje naše revolucije in boja, 25. 1. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je poslal predsedniku indijske republike Fahrudinu Aliju Ahmedu brzojavko /.../« (Tito čestital državnikom, 27. 1. 1975, 3).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je danes z ladjo 'Galeb' dopotoval v Zeleniko« (Predsednik republike Tito v Boki Kotorski, 28. 1. 1975, 1).
- »Predsednik SFRJ Josip Broz Tito je odlikoval z redom jugoslovanske zastave z lento Dobrivoja Radosavljevića ob njegovi 60-letnici /.../« (Tito odlikoval Dobrivoja Radosavljevića, 28. 1. 1975, 16).
- »Čakajo ga tudi pogovori s predsednikom republike Josipom Brozom Titom« (Olaf Palme obišče Jugoslavijo, 8. 2. 1975, 16).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito in Jovanka Broz sta danes ob 11.30 sprejela predsednika novozelandske vlade Wallacea Rowlinga in njegovo ženo. Predsednik republike Josip Broz Tito in premier Rowling sta precej začela razgovore, ki so potekali v Belem dvoru na Dedinju« (Rowling pri Titu, 27. 2. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je včeraj v skladu z ustavnimi pooblastili sklical prvo sejo novo izvoljenega sveta federacije, ki bo jutri v Beogradu. Na tej seji bo imel predsednik Tito govor o aktualnih notranjih in zunanjepolitičnih vprašanjih« (Danes seja sveta federacije, 3. 3. 1975, 1).
- »Novoizvoljeni svet federacije se je danes zbral na svoji prvi seji in poslušal referat predsednika republike Josipa Broza Tita o aktualnih dogodkih v državi in tujini. /.../ Predsednik Tito je začel sejo in vodstvo zaupal Petru Stamboliću. Člani sveta federacije so zatem sprejeli dnevni red, ki poleg referata predsednika Tita obsega sprejetje poslovnika o delu sveta federacije. Petar Stambolić je zatem dal besedo predsedniku Titu« (Združiti revolucionarne izkušnje z elanom mladih, 4. 3. 1975, 1).
- »'To leto še malo ne bo lahko,' je včeraj odkrito dejal predsednik Tito« (To leto ne bo lahko, 4. 3. 1975, 1).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je danes dopoldne v Belem dvoru sprejel delegacijo etiopskega začasnega vojaškega sveta, ki jo vodi član sveta kapetan Sisaye Habte. Predsednik Tito se je s člani delegacije zadržal v daljšem prijateljskem pogovoru« (Tito sprejel etiopsko delegacijo, 5. 3. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je danes dopoldne v Belem dvoru sprejel delegacijo ljudske skupščine Demokratične republike Sudana, ki jo je vodil predsednik skupščine Rašid el Taher Bakr« (Predsednik Tito z gosti iz Sudana, 6. 3. 1975, 1).
- »Na grobu so venci predsednika Tita /.../« (Zadnje slovo od človeka, čigar življenje je del naše revolucije, 10. 3. 1975, 1).
- »Včeraj ob 17. uri je v skupščini SFRJ v Beogradu predsednik Tito začel komemorativno sejo predsedstva CK ZKJ /.../. Ko so navzoči z minuto molka izkazali spoštovanje umrlemu revolucionarju, je predsednik republike Tito /.../« (Obveznost in dolg, 10. 3. 1975, 1).
- »Kakor je bilo napovedano, sta se predsednik SFRJ in Zveze komunistov Jugoslavije Josip Broz Tito in prvi sekretar centralnega komiteja Poljske združene delavske partije Edward Gierek danes pogovarjala na štiri oči o vprašanih, zanimivih in pomembnih za obe strani« (Odkrita izmenjava mnenj v Harlamovu, 12. 3. 1975, 1).
- »Pod predsedstvom predsednika republike Josipa Broza Tita je bila danes v Beogradu 28. seja predsedstva SFRJ« (Mednarodna dejavnost Jugoslavije, 29. 3. 1975, 1).
- »Po vsem Kosovu vlada že od jutra praznično razpoloženje. Predsednik SFRJ in predsednik ZKJ Josip Broz Tito je ponovno na obisku v pokrajini /.../« (Predsednik Tito – četrtič na Kosovu, 4. 4. 1975, 1).
- »/.../ pomeni mladim Ljubljancem spodbudo za nadaljevanje revolucionarne poti tovariša Tita na čelu ZK in narodov Jugoslavije« (Ljubljana pozdravila štafeto, 4. 4. 1975, 1).
- »Danes je štafeta palica s pozdravi predsedniku Titu prešla pot od Jesenic do Črnomlja /.../« (Štafeta mladosti v Ljubljani, 4. 4. 1975, 1).
- »Agencija UPI poroča, da je predsednik Tito ostro odgovoril na poskus izkrivljanja in omalovaževanja partizanskega odporniškega gibanja v Jugoslaviji /.../. Pariški 'Monde' je objavil danes obširne izvlečke iz govora, ki ga je imel predsednik Tito v Skopju« (Boj za resnico, 5. 4. 1975, 2).

- »Na povabilo predsednika republike Josipa Broza Tita je danes dopotoval na uradni obisk v Jugoslavijo predsednik republike, predsednik vlade in generalni sekretar ter ustanovitelj demokratske stranke Gabona El Hadj Omar Bongo« (Predsednik Bongo prišel v Beograd, 7. 4. 1975, 1).
- »Na povabilo predsednika SFRJ Josipa Broza Tita bo predsednik Združene republike Tanzanije Julius Nierere v drugi polovici aprila dopotoval na prijateljski in uradni obisk v Jugoslavijo« (Nierere obišče Jugoslavijo, 7. 4. 1975, 1).
- »Ob obletnici ustanovitve arabske socialistične stranke Baas je predsednik SFRJ in predsednik ZKJ poslal predsedniku republike Irak in generalnemu sekretarju arabske socialistične stranke Baas Ahmedu Hasanu el Bakru prisrčne čestitke /.../« (Titova čestitka Bakru, 7. 4. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito in predsednik združene republike Tanzanije Julius Nierere sta danes popoldne nadaljevala izmenjavo mnenj o aktualnih mednarodnih vprašanjih« (Izčrpna in plodna izmenjava stališč, 21. 4. 1975, 1).
- »Predsedniku ZKJ in predsedniku SFRJ Josipu Brozu Titu so družbenopolitične organizacije, družbenopolitične skupnosti, pripadniki JLA in drugi poslali prvomajske čestitke« (Prvomajski pozdravi Titu, 30. 4. 1975, 2).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je poslal predsedniku prezidija CK fronte nacionalne osvoboditve Južnega Vietnama in predsedniku sveta modrih Nguyenu Huu Thoju /.../« (Nezlomljiva moč in junaštvo, 2. 5. 1975, 1).
- »Z njim smo si z velikim junaštvom in težkimi žrtvami odprli poti v socialistično preobrazbo slovenske in v novi državni skupnosti celotne jugoslovanske družbe pod Titovim vodstvom« (Občanom Slovenije!, 3. 5. 1975, 1).
- »Iz petih jugoslovanskih mest poročajo o radosti občanov ob vesti, da je predsednik Tito ob tridesetletnici zmage nad fašizmom, njihovo mesto odlikoval z redom narodnega heroja« (Mesta heroji, 9. 5. 1975, 1).
- »Predsednik Tito je v intervjuju posebej poudaril, da se v Jugoslaviji boj proti fašizmu ni začel šele 1941. leta, ampak veliko prej« (»Osvobodili smo se sami. Tako je in nič drugače!«, 9. 5. 1975, 1).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je sprejel 7. maja 1975 v Belem dvoru glavnega in odgovornega urednika drugega programa beograjske televizije /.../« (Intervju – Josip Broz Tito, 9. 5. 1975, 2–3).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je imel egiptovskega predsednika Gamala Abdela Naserja priložnost pozdraviti tudi v Beogradu julija 1956« (Prvo srečanje z Naserjem, 20. 5. 1975, 4).
- »/.../ so predsedniku republike Josipu Brozu Titu ob njegovem 83. rojstnem dnevu poslali naslednji čestitko /.../« (Čestitka Titu, 24. 5. 1975, 1).
- »S slovesnosti so poslali predsedniku Titu brzojavko« (Titovo veliko delo je izraz življenjskih teženj mladine, 26. 5. 1975, 2).
- »/.../ kamor sta ga povabila predsednik Tito in predsednik zveznega izvršnega sveta Džemal Bijedić« (Veliko spoštovanje do Tita, 29. 5. 1975, 16).
- »Predsednik SFRJ Josip Broz Tito in predsednik arabske republike Egipt Anvar El Sadat sta se včeraj malo pred eno popoldne srečala na Brdu pri Kranju, kjer je naš predsednik pozdravil uglednega gosta, ki je na delovnem in prijateljskem obisku v Jugoslaviji« (Srečanje Tita s Sadatom, 30. 5. 1975, 1).
- »Na povabilo predsednika SFRJ in ZKJ Josipa Broza Tita je danes popoldne prispel na štiridnevni uradni in prijateljski obisk generalni sekretar CK delavske partije in predsednik DLR Koreje Kim Il Sung z ženo Kim Sung E. in člani delegacije« (Kim Il Sung gost predsednika Tita, 6. 6. 1975, 1).
- »Pred tem se je danes premier Karamanlis skupno z drugimi najožjimi sodelavci in jugoslovanskimi predstavniki več kot tri ure pogovarjal na Brdu pri Kranju s predsednikom SFRJ Titom, ki je tudi z zadovoljstvom sprejel povabilo, da obiše Grčijo« (Napredek v stikih, 6. 6. 1975, 1).
- »Pred novim spomenikom revolucije sta predsednika Tito in Kim Il Sung položila venec, kar je bila prva uradna slovesnost po odkritju spomenika na dan zmage« (Iskren množičen pozdrav v srcu herojske Ljubljane, 10. 6. 1975, 1).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito z ženo Jovanko je danes popoldne sprejel predsednika ministrskega sveta Nemške demokratične republike Horsta Sindermanna in njegovo ženo« (H. Sindermann pri predsedniku Titu, 14. 1. 1975, 1).
- »Predsednik republike in predsednik ZKJ Josip Broz Tito se je sestal danes popoldne v Belem dvoru s predsednikom socialdemokratske stranke Nemčije Willyjem Brandtom, ki je na dvodnevem prijateljskem obisku v Jugoslaviji« (Prisrčno srečanje Tito–Brandt, 25. 6. 1975, 1).
- »Na Brionih ga je pričakal predsednik republike Tito« (Indonezijski gost na obisku v SFRJ, 1. 7. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je včeraj pričakal in pozdravil na pomolu na Brionih prvega sekretarja CK mongolske ljudske revolucionarne partije in predsednika ljudskega hurala LR Mongolije Jumžagina Cedenbala, ki je v naši državi na oddihu« (J. Cedenbal na obisku pri Titu, 26. 7. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je včeraj ob 12.30 prispel na helsinško letališče, kjer ga je pričakal gostitelj evropske konference o varnosti in sodelovanju, finski predsednik Urho Kekkonen« (Tito dopotoval v Helsinke; Prva srečanja z državniki, 30. 7. 1975, 1).
- »Delegacijo SFRJ na evropski konferenci o varnosti in sodelovanju vodi predsednik republike Josip Broz Tito /.../« (Vrhunska evropska konferenca suverenih in neodvisnih držav, 31. 7. 1975, 1).
- »Nocoj se je predsednik republike Josip Broz Tito po večerji /.../« (Razgiban delavnik, 31. 7. 1975, 1).
- »Kmalu po prihodu naše delegacije na evropsko konferenco o varnosti in sodelovanju je predsednik Tito začel svoj 'helsinški delavnik'« (Srečanja predsednika SFRJ Tita z voditelji drugih delegacij na vrhunski konferenci o evropski varnosti, 31. 7. 1975, 5).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je ob vrnitvi iz Helsinkov izjavil, da je zelo zadovoljen z delom in rezultati konference o varnosti in sodelovanju v Evropi« (Začetek nove etape v evropskih odnosih, 4. 8. 1975, 1).

- »Predsednik ZDA je prispel včeraj ob 17.15 na beograjsko letališče, kjer ga je pričakal predsednik republike Josip Broz Tito ter druge osebnosti« (Gerald Ford v Jugoslaviji; Uradni pogovori s Titom, 4. 8. 1975, 1).
- »Intenzivni uradni pogovori med predsednikoma Titom in Fordom so potekali v prisrčnem in konstruktivnem ozračju« (Plodna izmenjava stališč; Ford odpotoval iz SFRJ, 5. 8. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je odlikoval predsednika predsedstva SR Makedonije Vidoja Smilevskega ob njegovi 60-letnici in za dolgoletno revolucionarno delo z redom junaka socialističnega dela« (Titovo odlikovanje Smilevskemu, 14. 8. 1975, 14).
- »Kurt Waldheim se je v času svojega dvodnevne obiska pogovarjal s predsednikom SFRJ Josipom Brozom Titom /.../« (Kurt Waldheim odpotoval; Ugodna ocena pogovorov, 18. 8. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito z ženo Jovanko je sprejel danes na Brionih delegacijo predstavniškega doma kongresa ZDA, ki jo vodi predsednik tega doma Carl Albert« (Tito sprejel ameriške poslance, 26. 8. 1975, 1).
- »Senegalski predsednik Leopold Senghor in predsednik SFRJ Josip Broz Tito sta v soboto začela prijateljske pogovore« (Deželi z enakimi pogledi, 1. 9. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je poslal predsedniku sveta poveljstva revolucije Libijske arabske republike polkovniku Gadafiju telegram /.../« (Titove čestitke državnikom, 1. 9. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je dopoldne sprejel zveznega sekretarja za notranje zadeve Franja Herljevića, republiške in pokrajinske sekretarje in načelnika varnostne službe v JLA« (Pogovor o vprašanjih varnosti, 1. 9. 1975, 1).
- »Nocoj so se v Belem dvoru na Dedinju začeli uradni pogovori med predsednikom ZKJ in predsednikom SFRJ Josipom Brozom Titom ter predsednikom CK kongoške partije dela, predsednikom republike in državnega sveta LR Konga Marijenom Nguabijem« (Gost iz LR Konga na obisku v SFRJ, 11. 9. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je danes dopoldne sprejel v Belem dvoru predsednika narodne skupščine Pakistana Sahibzada Mohameda Kana« (Predsednik Tito sprejel Faruka Alija, 25. 9. 1975, 1).

- »Predsednik SFRJ Josip Broz Tito je danes opoldne na Brionih prisrčno sprejel indijskega predsednika republike Fahrudina Alija Ahmeda« (Predsednik Ahmed pri Titu na Brionih, 1. 10. 1975, 1).
- »Danes dopoldne je predsednik republike Josip Broz Tito v vili 'Gorica' v Bugojnu sprejel predsednika svetovnega židovskega kongresa dr. Nahuma Goldmana« (Predsednik Tito sprejel Nahuma Goldmana, 22. 10. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je popoldne sprejel predsednika vlade republike Kapverdskih otokov Pedra de Verona Rodrigueza Piresa, v naši državi« (Kapverdski premier pri Titu, 23. 10. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je danes dopoldne sprejel predsednika velike ljudske skupščine Turčije Kemala Güvena in se z njim zadržal v daljšem prijateljskem razgovoru« (Tito sprejel Güvena, 25. 10. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito je generalnemu sekretarju KP Češkoslovaške in predsedniku ČSSR Gustavu Husaku poslal naslednjo sožalno brzojavko /.../« (Titovo sožalje Gustavu Husaku, 31. 10. 1975, 1).
- »Predsednik republike Josip Broz Tito z ženo Jovanko je danes dopoldne v Karadjordjevu sprejel dansko princeso Benedikto in njenega moža princa Richarda ter se zadržal z njima v prisrčnem pogovoru« (Tito sprejel princeso Benedikto, 14. 11. 1975, 1).
- »Predsednik Socialistične federativne republike Jugoslavije Josip Broz Tito še vedno sprejema telegrame tujih državnikov, ki mu čestitajo k Dnevu republike /.../« (Čestitke Titu z vsega sveta, 2. 12. 1975, 4).
- »Češkoslovaškega predsednika vlade Lubomira Štrougala je včeraj dopoldne sprejel predsednik republike Josip Broz Tito« (Lubomir Štrougal včeraj gost pri Titu, 11. 12. 1975, 1).
- »Ob dnevu JLA je predsednik republike Josip Broz Tito danes dopoldne sprejel delegacijo Zveze rezervnih vojaških starešin Jugoslavije, ki jo je vodil podpredsednik zveznega odbora ZRVS Hamdija Omanović. /.../ Predsednik Tito se je zahvalil za priznanje, ki so mu ga izročili /.../« (Maršalu Titu zlata značka in plaketa, 20. 12. 1975, 1).

- »Dobro je znano, da je predsednik Tito eden izmed tvorcev politike neuvrščenosti in da je bila v Beogradu 1961. leta prva konferenca voditeljev neblokovskih držav« (Samoupravljanje je pognalo že tako globoke korenine, da tega drevesa življenja ne more nihče več izrjavati, 22. 12. 1975, 3).

- »Predsednik republike in vrhovni komandant oboroženih sil SFRJ, maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, je ob dnevu JLA sprejel danes dopoldne na Brionih delegacijo oboroženih sil, ki jo je vodil zvezni sekretar za ljudsko obrambo, general armade Nikola Ljubičić. /.../ Nato je predsednik Tito govoril o položaju v svetu, rekoč, da še ni minila nevarnost najhujšega /.../« (Na svetu ni armade, ki je tako povezana z ljudstvom kot naša, 23. 12. 1975, 1).

- **Tito – predsednik ZKJ**

- »Pokrovitelj proslave obletnice 'Komunista', ki bo trajala vse leto, je predsednik Zveze komunistov Jugoslavije Josip Broz Tito« (»Komunist močno orožje in glasilo vseh delavcev«, 21. 1. 1975, 1).

- »Pod predsedstvom Josipa Broza Tita je bila danes v veliki dvorani skupščine SFRJ v Beogradu druga seja centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, na kateri so obravnavali pomembna vprašanja idejne in organizacijske izgradnje ZKJ. /.../ Na koncu pa je imel zaključno besedo predsednik ZKJ Josip Broz Tito« (Moč ZKJ je v delovanju, ne pa vsiljevanju stališč, 26. 2. 1975, 1).

- »Predsednik Tito v razgovoru s sodelavci – Predsednik ZKJ Josip Broz Tito se je neposredno pred začetkom seje CK ZKJ pogovarjal s sodelavci /.../« (Množična politična baza pogoj za učinkovito družbeno vlogo, 26. 2. 1975, 3).

- »Predsednik ZKJ Josip Broz Tito je poudaril, da je zveza komunistov v zadnjih osmih mesecih, od X. kongresa, ogromno storila za svojo lastno izpopolnitev in da je to eden največjih uspehov« (Proces izgradnje zveze komunistov še ni končan, 27. 2. 1975, 1).

- »Od vseh komunistov pričakujem, je dejal predsednik Tito v sklepni besedi na pravkar končani seji centralnega komiteja ZKJ, da bodo zares komunisti« (Renesansa socialistične zveze, 27. 2. 1975, 1).

- »Kakor je bilo napovedano, sta se predsednik SFRJ in Zveze komunistov Jugoslavije Josip Broz Tito in prvi sekretar centralnega komiteja Poljske združene delavske partije Edward

Gierek danes pogovarjala na štiri oči o vprašanjih, zanimivih in pomembnih za obe strani« (Odkrita izmenjava mnenj v Harlamovu, 12. 3. 1975, 1).

- »Med bivanjem v Jugoslaviji je imel generalni sekretar KP Italije Enrico Berlinguer izčrpne pogovore s predsednikom zveze komunistov Jugoslavije Josipom Brozom Titom« (Izčrpní pogovori s Titom, 3. 4. 1975, 1).

- »Po vsem Kosovu vlada že od jutra praznično razpoloženje. Predsednik SFRJ in predsednik ZKJ Josip Broz Tito je ponovno na obisku v pokrajini /.../« (Predsednik Tito – četrtič na Kosovu, 4. 4. 1975, 1).

- »/.../ pomeni mladim Ljubljancem spodbudo za nadaljevanje revolucionarne poti tovariša Tita na čelu ZK in narodov Jugoslavije« (Ljubljana pozdravila štafeto, 4. 4. 1975, 1).

- »Ob obletnici ustanovitve arabske socialistične stranke Baas je predsednik SFRJ in predsednik ZKJ poslal predsedniku republike Irak in generalnemu sekretarju arabske socialistične stranke Baas Ahmedu Hasanu el Bakru prisrčne čestitke /.../« (Titova čestitka Bakru, 7. 4. 1975, 1).

- »/.../ ki so jih dosegli pod vodstvom Zveze komunistov Jugoslavije s tovarišem Titom na čelu« (Prvi maj, 30. 4. 1975, 1).

- »Predsedniku ZKJ in predsedniku SFRJ Josipu Brozu Titu so družbenopolitične organizacije, družbenopolitične skupnosti, pripadniki JLA in drugi poslali prvomajske čestitke« (Prvomajski pozdravi Titu, 30. 4. 1975, 2).

- »Obračam se na vas, tovariš predsednik, kot na /.../ voditelja jugoslovanskih komunistov /.../« (Intervju – Josip Broz Tito, 9. 5. 1975, 2–3).

- »Na povabilo predsednika SFRJ in ZKJ Josipa Broza Tita je danes popoldne prispel na štiridnevni uradni in prijateljski obisk generalni sekretar CK delavske partije in predsednik DLR Koreje Kim Il Sung z ženo Kim Sung E. in člani delegacije« (Kim Il Sung gost predsednika Tita, 6. 6. 1975, 1).

- »Jugoslovanskim narodom želimo, da dosežejo še večje zmage pod modrim vodstvom ZKJ s tovarišem Josipom Brozom Titom na čelu /.../« (Iskren množičen pozdrav v srcu herojske Ljubljane, 10. 6. 1975, 1).

- »Predsednik republike in predsednik ZKJ Josip Broz Tito se je sestal danes popoldne v Belem dvoru s predsednikom socialdemokratske stranke Nemčije Willyjem Brandtom, ki je na dvodnevem prijateljskem obisku v Jugoslaviji« (Prisrčno srečanje Tito–Brandt, 25. 6. 1975, 1).

- »Predsednik republike in predsednik zveze komunistov Jugoslavije Josip Broz Tito /.../« (J. Cedenbal na obisku pri Titu, 26. 7. 1975, 1).

- »To je bila akcija za enotnost partije, za njeno trdno linijo, ki ji je stal na čelu Tito« (Boj za enotnost, 28. 7. 1975, 2).

- »Delavski razred, narodi in narodnosti Jugoslavije so pod vodstvom KPJ in tovariša Tita pred tridesetimi leti prvič v zgodovini postali resnično svobodni in enakopravni« (Brez enotnosti in bratstva ni mogoče ohraniti pridobitev revolucije, 31. 7. 1975, 2).

- »Nocoj so se v Belem dvoru na Dedinju začeli uradni pogovori med predsednikom ZKJ in predsednikom SFRJ Josipom Brozom Titom ter predsednikom CK kongoške partije dela, predsednikom republike in državnega sveta LR Konga Marijenom Nguabijem« (Gost iz LR Konga na obisku v SFRJ, 11. 9. 1975, 1).

- »Pod predsedstvom predsednika republike in predsednika Zveze komunistov Jugoslavije Josipa Broza Tita je bila danes v Karadjordjevu seja predsedstva centralnega komiteja ZKJ /.../« (Ocena političnega položaja v državi, 16. 10. 1975, 1).

- »Jure Bilić je v uvodnem referatu poudaril, da je Tito ustvaril takšno komunistično partijo Jugoslavije /.../« (Vsi številni napadi niso mogli oslabiliti partije, 19. 11. 1975, 1).

- »Koncept vseljudske obrambne vojne, katerega začetki segajo že v leto 1937, ko je tovariš Tito prišel na čelo naše partije /.../« (Trden temelj neodvisnosti, 20. 12. 1975, 17).

- **Tito – vodja neuvrščениh**

- »/.../ Tita za velikega pobudnika in nosilca politike neuvrščенosti, ki dobiva vse večjo vlogo in moč v mednarodnih odnosih in ublažuje nasprotja na svetu /.../« (Želja po srečanju s Titom, 4. 1. 1975, 4).

- »Že samo ime predsednika Tita obudi spomin na Nehruja in Naserja ter njihovo privrženost politiki neuvrščanja v povojnem svetu /.../« (Indijski časnik o Titu, 7. 2. 1975, 4).

- »/.../ je Josip Broz Tito eden izmed tvorcev neuvrščene politike kot edine alternative za enakopravne demokratične odnose /.../« (Predsednik Tito – častni doktor univerze v Prištini, 5. 4. 1975, 1).

- »S predsednikom Titom, ki je naš preizkušen prijatelj in eden izmed ustanoviteljev gibanja neuvrščenih /.../« (Izčrpna in plodna izmenjava stališč, 21. 4. 1975, 1).

- »Tito je eden izmed ustanoviteljev gibanja neuvrščenosti in zdaj odločno vodi boj za ohranitev in nadaljnje širjenje tega gibanja /.../« (Ameriški pogledi, 31. 7. 1975, 5).

- »Italijanski tisk je predsednika Tita predstavil kot voditelja neuvrščenih /.../« (Govor odmeva, 2. 8. 1975, 3).

- »Dobro je znano, da je predsednik Tito eden izmed tvorcev politike neuvrščenosti in da je bila v Beogradu 1961. leta prva konferenca voditeljev neblokovskih držav« (Samoupravljanje je pognalo že tako globoke korenine, da tega drevesa življenja ne more nihče več izrjavati, 22. 12. 1975, 3).

- **Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB**

- »/.../ dejal, da ima maršala Tita /.../« (Želja po srečanju s Titom, 4. 1. 1975, 4).

- »/.../ Tita, enega največjih vojskovodij v drugi svetovni vojni in nedvomno poveljnika najučinkovitejšega protifašističnega odporiškega gibanja v Evropi /.../« (Zgodovina se ni končala maja 1945, 20. 2. 1975, 2).

- »Vrhovni komandant oboroženih sil SFRJ in maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je danes po deseti uri dopoldne obiskal letalsko garnizijo Batanjico« (Tito obiskal Batanjico, 17. 3. 1975, 1).

- »Kot vodja ameriške vojaške misije pri maršalu Titu in njegovih partizanskih silah /.../ V vseh teh izkušnjah in doživetjih pa je nanj vedno napravila največji vtis osebnost maršala Tita /.../ « (»Nepojmljiva hrabrost Titovih borcev«, 6. 5. 1975, 4).

- »'Ta Nea' zatem poudarja, da je maršal Tito /.../« (Zgodovinska vloga Tita in NOV, 9. 5. 1975, 7).

- »Danes dopoldne je bila v Beogradu v počastitev 9. maja – dneva zmage nad fašizmom slavnostna parada, ki si jo je ogledal tudi vrhovni poveljnik maršal Tito« (Veličasten simbol trdne volje, braniti naš mir in svobodno graditi družbo, 10. 5. 1975, 1).
- »Naše oborožene in druge sile vseljdske obrambe so z veličastnim mimohodom proslavile v navzočnosti svoje vrhovnega komandanta tovariša Tita 30-letnico osvoboditve Jugoslavije in zmage nad fašizmom« (Prikaz revolucionarnega razvoja oboroženih sil, ki so neločljivo povezane z ljudstvom, 10. 5. 1975, 2).
- »Maršal Tito /.../ zmagovalec v boju nad fašizmom /.../« (Naša parada 75, 10. 5. 1975, 5).
- »Maršal Tito prvič v Ljubljani /.../« (Tito govori Ljubljancanom, 16. 5. 1975, 3).
- »Poveljnik glavnega štaba SR Slovenije za splošni ljudski odpor generalpolkovnik Rudolf Hribernik je v imenu pripadnikov teritorialne obrambe SR Slovenije in svojem, čestital vrhovnemu poveljniku oboroženih sil Josipu Brozu Titu za njegov 83. rojstni dan /.../« (Titu za 83. rojstni dan, 21. 5. 1975, 20).
- »/.../ že preden sta se leta 1943 srečala s Titom v Jajcu – navdahnila sta ha lik in delo partizanskega vojskovodje /.../« (Z njegovega obraza odseva veliko človeško srce, 24. 5. 1975, 19).
- »/.../ v zvezi s Titovim obiskom veliko pisal o osebnosti legendarnega komandanta druge svetovne vojne« (Srečanje s »starim lisjakom«, 26. 5. 1975, 4).
- »Vrhovni poveljnik oboroženih sil SFRJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je dopoldne v svoji rezidenci na Brionih sprejel zveznega sekretarja za ljudsko obrambo Nikola Ljubičiča in skupino visokih funkcionarjev iz oboroženih sil« (Tito sprejel raport JLA, 8. 10. 1975, 1).
- »Vrhovni komandant oboroženih sil SFRJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je dopoldne sprejel kuvajtskega ministra za obrambo in notranje zadeve šejka Saada Abdulaha al Salima al Sabaha in se z njim dalj časa prijateljsko pogovarjal« (Kuvajtski minister pri Titu, 4. 11. 1975, 1).
- »/.../ da je bil takrat Tito proglašen za maršala /.../« (Praznik, 28. 11. 1975, 1).
- »Predstavnik ljubljanskega armadnega območja general-major Andrej Cetinski-Lev je odprl razstavo 'Tito – tvorec in strateg revolucije ter vrhovni poveljnik oboroženih sil SFRJ' v ljubljanskem Muzeju revolucije /.../. Maršal Tito se je v prizadevanjih za miren razvoj države

kot komandant oboroženih sil SFRJ /.../. Tito je hkrati tudi vzgojitelj pripadnikov armade in nosilec vojaške misli /.../« (Tito – ustvarjalec zamisli o vse ljudski obrambi, 16. 12. 1975, 2).

- »Maršalu Titu zlata značka in plaketa« (Maršalu Titu zlata značka in plaketa, 20. 12. 1975, 1).

- »Naša armada je takšna, kakršna je, in vse naše oborožene sile so idejno tako enotne, tako razredno usmerjene, oborožene z moderno tehniko in orožjem zato, ker je na njihovem čelu že vse od ustanovitve in v vseh treh desetletjih poveljeval naš vrhovni komandant maršal Jugoslavije tovariš Tito« (Trden temelj neodvisnosti, 20. 12. 1975, 17).

- »Predsednik republike in vrhovni komandant oboroženih sil SFRJ, maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, je ob dnevu JLA sprejel danes dopoldne na Brionih delegacijo oboroženih sil, ki jo je vodil zvezni sekretar za ljudsko obrambo, general armade Nikola Ljubičić« (Na svetu ni armade, ki je tako povezana z ljudstvom kot naša, 23. 12. 1975, 1).

- **Tito – revolucionar**

- »Pod vodstvom tovariša Tita, ki je z daljnovidnostjo revolucionarja /.../ z revolucionarnim delom tovariša Tita« (Vzgibi za pobude delovnih ljudi, 25. 2. 1975, 4).

- »/.../ pomeni mladim Ljubljancem spodbudo za nadaljevanje revolucionarne poti tovariša Tita na čelu ZK in narodov Jugoslavije« (Ljubljana pozdravila štafeto, 4. 4. 1975, 1).

- »/.../ Tita k teoriji in praksi urejanja nacionalnega vprašanja, prispevek, ki ga je v enaki meri dajal v vseh obdobjih svoje revolucionarne dejavnosti« (Predsednik Tito – častni doktor univerze v Prištini, 5. 4. 1975, 1).

- »Obračam se na vas, tovariš predsednik, kot na prvega vojaka naše revolucije /.../« (Intervju – Josip Broz Tito, 9. 5. 1975, 2–3).

- »Tvoje revolucionarne ideje so bile vselej čvrsta podlaga za naša prizadevanja, Tvoje delo je vtkano v vse naše uspehe« (Čestitka Titu, 24. 5. 1975, 1).

- »V deželi, katere uspehi, boji in dosežki so povezani s Tvojim revolucionarnim delom, jasnovidnostjo, svobodo duha, humanostjo, požrtvovalnostjo« (Ob Tvojem in našem prazniku, 24. 5. 1975, 1).

- »Zanje je Titovo veliko delo, njegov revolucionarni duh /.../. Kot neločljivi del takšne socialistične, samoupravne, neuvrščene Jugoslavije je Tito živi revolucionarni fenomen /.../« (Titovo veliko delo je izraz življenjskih teženj mladine, 26. 5. 1975, 2).

- »Predstavnik ljubljanskega armadnega območja general-major Andrej Cetinski-Lev je odprl razstavo 'Tito – tvorec in strateg revolucije ter vrhovni poveljnik oboroženih sil SFRJ' v ljubljanskem Muzeju revolucije /.../« (Tito – ustvarjalec zamisli o vse ljudski obrambi, 16. 12. 1975, 2).

- »/.../ se bojeval tudi veliki sin vseh naših narodov, revolucionar Josip Broz Tito /.../« (Samoupravljanje je pognalo že tako globoke korenine, da tega drevesa življenja ne more nihče več izrupati, 22. 12. 1975, 3).

Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat

/

Tito – velik državnik

- »Novoletna poslanica predsednika Tita je imela velik odmev po vsem svetu. Velike svetovne agencije povzemajo glavne misli in ocene iz Titove poslanice, o njej poročajo številni list in radijske postaje« (Temeljita ocena položaja v svetu, 4. 1. 1975, 2).

- »Predsednik LR Kongo Ngouabi o veliki Titovi vlogi v svetovni politiki. Predsednik Ljudske republike Kongo in predsednik CK kongoške delavske partije je v pogovoru /.../ dejal, da ima maršala Tita za velikega pobudnika in nosilca politike neuvrščenosti, ki dobiva vse večjo vlogo in moč v mednarodnih odnosih in ublažuje nasprotja na svetu. /.../ izrazil željo, da bi obiskal Jugoslavijo in se srečal ter pogovarjal s predsednikom Titom o vprašanjih vsestranskega sodelovanja, tako gospodarskega kot drugega /.../« (Želja po srečanju s Titom, 4. 1. 1975, 4).

- »Znani beograjski publicist in novinar govori v tej svoji knjigi o bogati mednarodni, več kot tri desetletja trajajoči dejavnosti predsednika Tita, o njegovem aktivnem delovanju na mednarodnem prizorišču, njegovem osebnem in posrednem zavzemanju in prizadevanju za izgradnjo sodobnega sveta, miru, svobode in enakopravnih odnosov. /.../ ' Knjiga Djordja

Radenkovića, Tito – srečanja z državniki sveta, je pomemben prispevek k spoznavanju velikanske vloge tovariša Tita v sodobnih svetovnih gibanjih, ki jim z močjo svoje misli in dejanja dajo osebni pečat' /.../« (Knjiga o Titu, 30. 1. 1975, 2).

- »Ob tej priložnosti je posebej poudaril hvaležnost predsedniku Titu, ki je, kot je dejal, zmeraj v pravem trenutku podprl boj Angole. Predsedniku Titu in jugoslovanskemu vodstvu je Neto poslal pristrčne pozdrave« (V Angoli hvaležni za podporo SFRJ, 7. 2. 1975, 4).

- »/.../ Titove osebnosti, ki simbolizira moderni razvoj jugoslovanskih narodov in države. Življenjepis te herojske osebnosti pojasnjuje dogodke ter družbenopolitični položaj v Jugoslaviji. Časopis v obširnem članku pojasnjuje vlogo Tita v osvoboditvi Jugoslavije in kasneje v ohranitvi njene neodvisnosti ter na koncu poudarja, da je Jugoslavija pod Titovim vodstvom dosegla nagel gospodarski razvoj in napredek« (Indijski časnik o Titu, 7. 2. 1975, 4).

- »Gospod predsednik /.../ Pogosto se spominjam najinih pogovorov, vaših analitičnih sposobnosti in vaše vztrajnosti pri stalnem iskanju rešitev za probleme, s katerimi se sooča svet, v katerem, žal, še zmeraj obstajajo metode dominacije in hegemonije, ekonomske blokade in poskusi vmešavanja s strani tistih, ki, čeprav imajo moč, nimajo vedno tudi pameti« (Echeverrievo pismo Titu, 18. 2. 1975, 4).

- »Za narode in narodnosti, delavski razred in delovne ljudi Jugoslavije sta osvoboditev izpod fašizma in tri desetletja poveljnega svobodnega in neodvisnega socialističnega razvoja neločljivo povezana z zgodovinsko vlogo in z revolucionarnim delom tovariša Tita. Neprecenljiva sta Titova tvorna vloga in prispevek h konsolidaciji naše partije, narodnoosvobodilni vojni in socialistični revoluciji v ustvarjanju in razvijanju Socialistične federativne republike Jugoslavije; ustvarjanju enakopravnosti bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti, v razvoju jugoslovanske socialistične samoupravne družbe, potrditvi neodvisnosti in položaju naše države v mednarodnih odnosih, v boju za mir in socializem na svetu« (Vzgibi za pobude delovnih ljudi, 25. 2. 1975, 4).

- »Posebno nam je drago, ker smo se srečali s predsednikom Titom, katerega v Novi Zelandiji cenimo ne samo kot velikega vodjo jugoslovanskih narodov, pač kot tudi izjemnega svetovnega državnika« (Tito – svetovni državnik, 28. 2. 1975, 1).

- »Moč jugoslovanskega mednarodnega delovanja, ki ga je vedno navdihoval tovariš Tito in vodil s svojo zanesljivo roko, izvira iz dejstva, da se naš družbeni razvoj in neodvisna politika

vključujeta v svetovne progresivne tokove, katerih najbolj bistvena značilnost je trajen in neomajen boj za osvoboditev človeka in narodov« (Tito jasno ocenil svetovne probleme, 4. 3. 1975, 4).

- »Svetovni tisk obsežno navaja Titove besede ter poudarja jasnost v oceni mednarodnih in domačih dogodkov. Včerajšnji govor predsednika SFRJ Josipa Broza Tita na seji sveta federacije je naletel na širok odmev v tujih medijih« (Velika pozornost ob Titovem govoru, 5. 3. 1975, 20).

- »Drugemu dnevu obiska predsednika Tita na Poljskem je tudi danes dnevni tisk posvetil osrednjo pozornost. Prav tako so obisk zabeležili tudi v sinočnjih radiotelevizijskih oddajah« (Velika pozornost v poljskem tisku, 13. 3. 1975, 4).

- »Kot se je izvedelo sta se pogovarjala o nekaterih aktualnih vprašanjih mednarodnega položaja in razvoja jugoslovansko-finskih odnosov. /.../ Predsednika Tito in Kekkonen sta se o jugoslovansko-finskih odnosih in sodelovanju ter o mednarodnem položaju pogovarjala tudi že včeraj. V zelo živem dialogu sta izčrpno izmenjala stališča, predvsem o evropski situaciji in o pripravah na sklepno fazo konference o evropski varnosti in sodelovanju. Zavzela sta se, da do zaključne faze pride čim prej in da se konferenca uspešno konča na najvišjem nivoju. Izrazila sta prepričanje, da bi uspešen izid konference mogel pozitivno vplivati tudi na druge odprte mednarodne probleme in njihovo reševanje« (Izčrpno o stikih in evropski varnosti, 24. 3. 1975, 1).

- »'Socialistična Jugoslavija je s tem, ko je uresničevala Titov program nacionalnega vprašanja, ne samo okrepila bratstvo in enotnost, temveč je po načinu, kako je to vprašanje urejala, postala zgled pravih mednacionalnih odnosov v večnacionalni državi,' je poudaril Idriz Ajeti. Opozoril je tudi na izreden prispevek tovariša Tita k ustvarjanju mednarodne politične doktrine in prakse sodobnih mednarodnih odnosov« (Predsednik Tito – častni doktor univerze v Prištini, 5. 4. 1975, 1).

- »'Veliki zgodovinski pomen Titovega ustvarjalnega dela lahko spoznamo in dojamemo, če njegove besede in dejanja gledamo kot neločljivo celoto in v njihovi dialektični enotnosti. Neizpodbitna resnica je, da je tovariš Tito ne samo največja zgodovinska osebnost naše države, temveč tudi ena izjemnih osebnosti najnovejše svetovne zgodovine, ker je ustvaril tako veličastno delo, ki je neizčrpen vir, pri katerem se navdihujejo vse napredne,

demokratične in miroljubne sile človeštva, da laže vztrajajo v boju za svobodo, mir, socializem in boljšo prihodnost« (Izjemna osebnost, 5. 4. 1975, 3).

- »Iz vseh teh izkušenj je zraslo prepričanje, ki se je potem z leti še bolj utrjevalo, da je jugoslovanske partizane vodila najizrednejša osebnost tega stoletja. Maršal Tito ni bil samo izreden vojaški strateg, uspelo mu je tudi ustvariti trden političen in družbeni sistem, še ko je izganjal sovražnika iz svoje domovine« (»Nepojmljiva hrabrost Titovih borcev«, 6. 5. 1975, 4).

- »'Vsak narod in vsaka epoha imata svoje vizionarje. Vizionar Jugoslavije je Tito,' piše ciprski list 'Ta Nea', ki izhaja v grščini /.../« (Zgodovinska vloga Tita in NOV, 9. 5. 1975, 7).

- »Milenković se spominja, s kakšno pozornostjo so tuji časnikarji spremljali srečanja obeh državnikov. Eden najbolj znanih – Francoz Jean Lacoutir – je napisal knjigo o Naserju, pri tem pa ni mogel pozabiti na najboljšega prijatelja egiptovskega predsednika: 'Naser je vedno zelo spoštoval Tita, starega bojevnika, legendarnega partizanskega poveljnika, znanega maršala in voditelja neodvisne evropske države. Jugoslovanski predsednik – človek, ki ne manjka življenjskih izkušenj, veliki bojevnik za mir, je nedvomno lahko v marsičem svetoval svojemu mlajšemu egiptovskemu prijatelju'« (Prvo srečanje z Naserjem, 20. 5. 1975, 4).

- »Vsak Titov obisk v Sovjetski zvezi je bil izrednega političnega pomena. Obe socialistični državi, zaveznici in soborki od prvega dne vojne, sta preživljali različne etape medsebojnih odnosov. /.../ Predsednik Tito, ki je po Sovjetski zvezi potoval skoraj 14 dni, je zahteval, da ga vsak dan obveščajo o vseh važnih dogodkih v domovini in po svetu« (Cedrova vejica za predsednika Tita, 22. 5. 1975, 4).

- »Tito je večkrat obiskal ZDA, eno najmočnejših držav na svetu. In vsakokrat se je pogovarjal kot enakopraven partner. /.../ Predsednika sem večkrat spremljal na njegovih poteh miru. Zmeraj, na vsakem koraku, tudi v Ameriki, je zbujał spoštovanje kot izjemen državnik /.../. Nixon je ameriškemu časniku izjavil: 'To je voditelj, ki ima svojo barvo, čut za humor in sijajen spomin, izvrsten poznavalec človeških značajev, človek, ki se nas Američanov ne boji!' /.../ Tito je državnik, ki zbuja občudovanje, ki ima zmeraj enak nastop, enaka stališča in enako vedenje, pa naj se pogovarja z državnikom majhne ali velike države« (Državnik, ki zbuja občudovanje, 23. 5. 1975, 4).

- »Človeka kot je maršal, nismo imeli od 6. stoletja, ko smo prišli na Balkan. Imeli smo države in državice, a ene države, skupne, od Gevgelije do Trsta, Slovani nismo premogli. To

je prvi človek, ki je vse to združil /.../'« (Z njegovega obraza odseva veliko človeško srce, 24. 5. 1975, 19).

- »Trideset tisoč Londončanov je več ur čakalo, da bi videli – kakor je pisal tamkajšnji tisk – 'človeka, ki se je med dolgo in kruto vojno uspešno uprl Hitlerju, leta 1948 pa je ob novi grožnji dramatično ubranil nedotakljivo neodvisnost'. Angleži sicer ne pozdravljajo vsakogar, kdor pride. Toda - občudujejo prave heroje! /.../ Visokega gosta so pozdravili mož kraljice Elizabete – vojvoda Edinburški, Winston Churchill, Anthony Eden in druge visoke osebnosti. 'Veličasten sprejem ni izostal. Angleži so pripravili dobrodošlico, kakršne že dolgo ni bilo. Spominjam se, da so zgovorni komentatorji angleških listov pisali, ko je bil Tito še pred vrati Londona: s polno paro pluje proti Londonu človek, ki bi ga morala poslušati Vzhod in Zahod, če želita zdaj zagotoviti dejanski mir. /.../ Po ceremonialu na westminstrskem nabrežju se je Tito odpeljal skozi špalir radovednih Londončanov /.../. Ljudje so ga prisrčno pozdravljali na trgu, kjer stoji spomenik. /.../ Najuglednejša peresa znanih londonskih dnevnikov so v presežnikih pisala o visokem gostu« (Srečanje s »starim lisjakom«, 26. 5. 1975, 4).

- »Premier Karamanlis čuti veliko spoštovanje do predsednika Tita, je poudaril minister za informacije H. Lambrias v pogovoru /.../'« (Veliko spoštovanje do Tita, 29. 5. 1975, 16).

- »Na Brdu pri Kranju je egiptovskega gosta sprejel in pozdravil predsednik SFRJ Josip Broz Tito. /.../ Za izmenjavo mnenj med egiptovskim in jugoslovanskim predsednikom ter njunimi sodelavci je bilo značilno prijateljsko, izredno spontano in odprto ozračje ter širina pogovorov, med katerimi so obdelali vrsto vprašanj. V žarišču pogovorov je bil mednarodni položaj, še posebno kriza na Bližnjem vzhodu. Delegaciji sta ocenili sedanji položaj v tem delu sveta v kontekstu aktualnega mednarodnega dogajanja /.../'« (Srečanje Tita s Sadatom, 30. 5. 1975, 1).

- »Kamboški zunanji minister Čak se je zahvalil Titu za pomoč« (Zahvala ljudstvu SFRJ, 19. 6. 1975, 1).

- »Ob tej priložnosti sta imela predsednik Tito in Willy Brandt daljši pogovor o nekaterih mednarodnih vprašanjih. Pogovor je bil v prisrčnem in prijateljskem ozračju. Predsednik Tito in Willy Brandt ter njuni sodelavci so izmenjali mišljenja o konferenci o evropskem sodelovanju in varnosti, o krizi na Bližnjem vzhodu in na Cipru, o položaju na Portugalskem in nekaterih drugih vprašanjih« (Prisrčno srečanje Tito–Brandt, 25. 6. 1975, 1).

- »Indonezijski predsednik Suharto je izrazil zadovoljstvo nad tem, da ima priložnost obiskati Jugoslavijo in se pogovarjati s predsednikom Titom« (Indonezijski gost na obisku v SFRJ, 1. 7. 1975, 1).

- »Predsednik republike in predsednik zveze komunistov Jugoslavije Josip Broz Tito ter prvi sekretar mongolske ljudske revolucionarne partije in predsednik prezidija velikega ljudskega hurala LR Mongolije Jumžagin Cedenbal sta se danes popoldne pogovarjala v Beli vili na Brionih. /.../ V pogovorih, ki so bili v prijateljskem ozračju, so razpravljali o bilateralnih odnosih med deželama, o sodelovanju med ZKJ in MLRP, prav tako pa je bilo govora tudi o nekaterih aktualnih mednarodnih vprašanjih« (J. Cedenbal na obisku pri Titu, 26. 7. 1975, 1).

- »Predsedniku SFRJ so zaželeli dobrodošlico tudi s cvetjem. /.../ Predsednik Tito se je včeraj najprej srečal z nadškofom Makariom, nato pa še s H. Schmidtom, E. Honeckerjem, U. Kekkonenom in L. Brežnjevom /.../. Prihod predsednika Tita in prisrčno snidenje s finskim predsednikom Urhom Kekkonenom, v navzočnosti velikega števila častnikov, je finska televizija prenašala neposredno« (Tito dopotoval v Helsinke; Prva srečanja z državniki, 30. 7. 1975, 1).

- »Predsednik Tito je prispel med zadnjimi, tik pred Leonidom Brežnjevom in Geraldom Fordom, kar je očitno priznanje doyen u zbranih državnikov« (Vrhunska evropska konferenca suverenih in neodvisnih držav, 31. 7. 1975, 1).

- »V okviru delovnega programa med sklepno fazo evropske konference o varnosti in sodelovanju se je predsednik Tito dopoldne sestel s predsednikom danske vlade Ankarjem Jörgensenom ter z njim izmenjal mnenja o gospodarskem položaju v Evropi /.../. Nekaj kasneje se je predsednik Tito pogovarjal tudi s predsednikom državnega sveta in prvim sekretarjem CK KP Bolgarije Todorom Živkovom. /.../ Med premorom popoldanskega dela konference se je predsednik Tito v dvorani 'Finlandia' sestel z avstrijskim kanclerjem Brunom Kreiskim /.../ je predsednik Tito dal izjavo za avstrijsko televizijo /.../. Nocoj se je predsednik republike Josip Broz Tito po večerji /.../ sestel s prvim sekretarjem poljske združene delavske partije Edwardom Gierekom« (Razgiban delavnik, 31. 7. 1975, 1).

- »Prihodu predsednika Tita in njegovemu prisrčnemu in prijateljskemu srečanju s finskim predsednikom Kekkonenom je finski tisk posvetil znatno pozornost. Vodilni dnevnik te skandinavske države 'Helsingin Sanomat' je objavil veliko fotografijo s srečanja predsednikov na helsinškem letališču. Vsi vodilni finski časniki so na vidnih mestih poročali o sinočnjem

srečanju in pogovoru med predsednikoma Kekkonenom in Titom. /.../ Dnevnik 'Helsingin Sanomat', 'Huvudstadsbladet', 'Uusi Suomi' in drugi so danes objavili tudi krajše vesti o včerajšnjih Titovih srečanjih s tujimi državniki« (Prisrčno snidenje, 31. 7. 1975, 3).

- »Kmalu po prihodu naše delegacije na evropsko konferenco o varnosti in sodelovanju je predsednik Tito začel svoj 'helsinški delavnik'. Prvo srečanje je imel s ciprskim predsednikom nadškofom Makariom /.../ Tito včeraj sestal s kanclerjem ZR Nemčije Helmutom Schmidtom /.../. Zadnje torkovo srečanje je imel predsednik Tito z generalnim sekretarjem CK KP SZ Leonidom Brežnjevom /.../. Pred začetkom včerajšnjega zasedanja konference v Helsinkih se je predsednik Tito sestal z danskim premierom Ankarjem Jörgensenom /.../. Včeraj zjutraj se je predsednik SFRJ sestal tudi s predsednikom državnega sveta Bolgarije /.../ pogovoru s kanclerjem Brunom Kreiskim je predsednik Tito izjavil za avstrijsko televizijo /.../« (Srečanja predsednika SFRJ Tita z voditelji drugih delegacij na vrhunski konferenci o evropski varnosti, 31. 7. 1975, 5).

- »Ni naključje, da so posamezne ameriške televizijske postaje v sinočnih prvih poročilih iz Helsinkov objavile izjavo predsednika Tita in njegovo opozorilo, češ da popuščanje ne sme iti na račun majhnih držav. Ugledni bostonski list 'Christian Science Monitor' je danes objavil tudi posebno poročilo svojega dopisnika Ericha Borna, ki je posvečeno izključno predsedniku Titu. /.../ 'Maršal Tito si že četrto stoletja prizadeva, da bi navezal enake prijateljske odnose tako z Vzhodom kot tudi Zahodom. Jugoslavija s takšno politiko veliko pridobiva'« (Ameriški pogledi, 31. 7. 1975, 5).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je bil prvi govornik na včerajšnji popoldanski delovni seji evropske konference o varnosti in sodelovanju. Dopoldne je predsedoval drugi delovni seji /.../« (Evropska varnost in svetovni mir v nedeljivi medsebojni odvisnosti, 1. 8. 1975, 1).

- »Predsednik SFRJ Josip Broz Tito se je nocoj srečal s predsednikom francoske republike Valeryjem Giscardom d'Estaingom. V daljšem pogovoru sta razpravljala o številnih aktualnih vprašanjih bilateralnih in mednarodnih odnosov. /.../ Predsednik Tito se je danes po koncu dopoldanske seje evropske konference o varnosti in sodelovanju sešel s predsednikom nizozemske vlade Joopom de Uylom. Med odmorom popoldanske seje se je predsednik Tito sešel z grškim premierom Konstantinom Karamanlisom /.../ Po zaključku popoldanske seje se je predsednik Tito sešel z britanskim premierom Haroldom Wilsonom /.../« (Helsinški stiki, 1. 8. 1975, 1).

- »Govor predsednika Tita s tribune konference o evropski varnosti in sodelovanju je napravil na prisotne močan vtis. To je bilo videti ne samo po posebni pazljivosti, s katero so šefi delegacij poslušali besede jugoslovanskega predsednika, temveč tudi po zelo toplem aplavzu ob koncu govora in po zanimanju, ki ga je pokazalo več sto novinarjev. Analitiki te konference so lahko opazili, da je dal jugoslovanski predsednik temu shodu novo razsežnost, ki doslej ni bila posebej očitna. To je razsežnost univerzalnosti – nedeljivosti miru in kar najbolj tesne povezanosti političnih pogojev z ekonomskimi, vojaškimi in vsemi drugimi pogoji resničnega miru in sodelovanja« (Nova razsežnost, 1. 8. 1975, 4).

- »Kot vse dni doslej bil tudi današnji dan za predsednika Tita zelo delaven. Najprej se je sestel s predsednikom republike ČSSR in generalnim sekretarjem KPČ Gustavom Husakom. /.../ se je predsednik Tito sestel s predsednikom državnega sveta in generalnim sekretarjem KP Romunije Nicolaom Ceausescum. /.../ se je danes sestel s portugalskim predsednikom Franciscom de Costo Gomesom. /.../ sestel s francoskim predsednikom Giscardom d'Estatingom. Dalj časa sta se pogovarjala o številnih aktualnih vprašanjih dvostranskih in mednarodnih odnosov. Izmenjala sta mnenja o sedanjem položaju na Bližnjem vzhodu in v sredozemskem območju /.../« (Pogovori predsednika Tita z državniki, 2. 8. 1975, 1).

- »Ves svetovni tisk poroča o govoru predsednika Tita v Helsinkih. Avstrijski listi objavljajo danes odlomke iz govora, ki ga je imel predsednik Tito na včerajšnji popoldanski seji konference o evropski varnosti in sodelovanju v Helsinkih, pri čemer imenujejo jugoslovanskega predsednika starosto državnikov, ki so se zbrali v glavnem mestu Finske. Sovjetska časopisna agencija TASS objavlja Titov govor v več ko tisoč besed obsegajočem povzetku /.../. Poljski tisk posveča govoru predsednika Tita izredno veliko pozornost /.../« (Govor odmeva, 2. 8. 1975, 3).

- »'Veselim se naših pogovorov, gospod predsednik, vi ste zelo cenjeni in spoštovani v ZDA in po vsem svetu kot eden izmed velikih ljudi povojne dobe'« (Gerald Ford v Jugoslaviji; Uradni pogovori s Titom, 4. 8. 1975, 1).

- »Toda obisk je presegal zgolj okvire bilaterale, saj je bilo izrečenih dovolj tehtnih sodb o velikem pomenu skupne deklaracije v Helsinkih, o prvem pretehtavanju rezultatov izvajanja te deklaracije leta 1977 v Beogradu, a tudi o drugih perečih mednarodnih problemih. Izrečena je bila tudi velika zaskrbljenost zaradi položaja na Bližnjem vzhodu in v tem pogledu so bila stališča identična, kot je izjavil predsednik Tito. Tudi predsednik Ford je namreč izjavil, da je

zastoj na Bližnjem vzhodu izredno nevaren in da bi utegnil pripeljati do hudih komplikacij /.../« (Plodna izmenjava stališč; Ford odpotoval iz SFRJ, 5. 8. 1975, 1).

- »Tiskovne agencije, radiotelevizijske postaje in tisk v svetu dajejo velik poudarek rezultatom pogovorov predsednikov Tita in Forda ter priobčajo njuna stališča in ocene mednarodnih problemov in položaja. Vse tuje agencije v poročilih poudarjajo prisrčnost in prijateljsko vzdušje, v katerem sta oba predsednika imela pogovore v Beogradu. Agencija AP posebej poudarja besede ameriškega predsednika, ki je dejal, da se veseli pogovorov s predsednikom Titom, ki ga 'v Ameriki in po vsem svetu iskreno spoštujejo kot enega velikih ljudi povojnega obdobja'« (Živo zanimanje za pogovore Tito–Ford, 6. 8. 1975, 4).

- »Tudi problemi dekolonizacije so bili ena od tem današnjih razgovorov med predsednikom Titom in Kurtom Waldheimom. Izrazila sta zaskrbljenost zaradi dogodkov v Angoli /.../ govorila o rezultatih konference o evropski varnosti in sodelovanju v Helsinkih /.../. O položaju na Bližnjem vzhodu sta sobesednika izrazila upanje, da bo prišlo do nadaljnjih ukrepov /.../. O položaju na Cipru sta izrazila obojestransko zadovoljstvo zaradi pozitivnega razpleta v zadnjem času /.../« (Waldheim v SFRJ; Razgovori s Titom, 16. 8. 1975, 1).

- »Pogovore generalnega sekretarja OZN z jugoslovanskimi državniki sta obe strani ocenili kot zelo koristne in pomembne, posebno v sedanjem trenutku mednarodnih odnosov in položaja, v katerem so Združeni narodi. Posebno so poudarili velik prispevek, ki ga daje Jugoslavija svetovni organizaciji, da bi bila čim bolj enoten instrument miru in čim boljših mednarodnih odnosov« (Kurt Waldheim odpotoval; Ugodna ocena pogovorov, 18. 8. 1975, 1).

- »Predsednik Tito se je zadržal z ameriškimi parlamentarci v daljšem pogovoru, med katerim so razpravljali o številnih vprašanjih, ki obojestransko zanimajo Jugoslavijo in Združene države Amerike. Pogovarjali so se tudi o nekaterih najbolj aktualnih mednarodnih vprašanjih ter tudi o bilateralnih jugoslovansko-ameriških odnosih« (Tito sprejel ameriške poslance, 26. 8. 1975, 1).

- »Nocoj sta na Brdu pri Kranju predsednika Tito in Senghor sklenila pogovore, med katerimi sta obširno izmenjala mnenja o vprašanjih iz mednarodnega življenja in bilateralnega sodelovanja« (Vaše izkušnje nam dodatno pomagajo, 3. 9. 1975, 1).

- »Predsednik Tito se je s premierom Li Kuan Juom zadržal v daljšem prijateljskem pogovoru o aktualnih mednarodnih vprašanjih. Govorila sta tudi o stanju v dvostranskih odnosih med

državama in podprla nadaljnji razvoj dvostranskega sodelovanja« (Prisrčno srečanje Tito–Li Kuan Ju, 23. 9. 1975, 1).

- »Na povabilo predsednika republike Josipa Broza Tita in njegove žene Jovanke Broz je pripotoval na večdnevni uradni obisk v Jugoslavijo nepalski kralj Birendra Bir Bikram z ženo Ajšvarijo Radjo Laksami /.../« (Nepalski suveren prispel v Beograd, 24. 9. 1975, 1).

- »Predsednik Tito je kralja Nepala Birendro seznanil s položajem v Evropi in izrazil zadovoljstvo nad pozitivnimi gibanji na tem področju. Tito je prav tako podal oceno stanja na Bližnjem vzhodu. Med razgovorom sta poudarila velik pomen enakopravnega ekonomskega sodelovanja v svetu. Predsednik Tito in kralj Birendra sta v tej zvezi podprla prizadevanja za mednarodno sporazumevanje« (Plodni pogovori z nepalskim gostom, 25. 9. 1975, 1).

- »'Zdaj se mi je ponudila priložnost, da sam vidim ves napredek in prosperiteto, ko so ju dosegli nadarjeni jugoslovanski narodi v tako kratkem času pod vodstvom pogumnega, dinamičnega in pobud polnega voditelja Josipa Broza Tita'« (Predsednik Ahmed pri Titu na Brionih, 1. 10. 1975, 1).

- »Generalni guverner Rama Osman je zaprosil veleposlanika Kosina, naj predsedniku Titu izrazi iskreno občudovanje in najprisrčnejše pozdrave in tudi globoko spoštovanje naroda Mauritiusa, za katerega je predsednik Tito posebljen je boja za neodvisnost in enakopravnost ter boljšo prihodnost« (Cenjen delež Jugoslavije, 21. 10. 1975, 16).

- »Danes dopoldne je predsednik republike Josip Broz Tito v vili 'Gorica' v Bugojnu sprejel predsednika svetovnega židovskega kongresa dr. Nahuma Goldmana. Predsednik Tito se je z dr. Goldmanom zadržal v daljšem in prisrčnem pogovoru. Obravnavala sta med drugim tudi vprašanja mednarodnih odnosov in položaj v svetu /.../« (Predsednik Tito sprejel Nahuma Goldmana, 22. 10. 1975, 1).

- »Predsednik republike Portugalske Francisco da Costa Gomes z ženo Marijo Estelo je prispel danes na povabilo predsednika SFRJ Josipa Broza Tita na tridnevni uradni obisk v našo državo. /.../ prvi pogovor med šefoma obeh držav. Posvečen je bil izmenjavi mnenj o najpomembnejših problemih sodobnega sveta in bilateralnim odnosom /.../« (Predsednik Gomes na obisku v SFRJ, 24. 10. 1975, 1).

- »Predsednik Socialistične federativne republike Jugoslavije Josip Broz Tito še vedno sprejema telegrame tujih državljanov, ki mu čestitajo k Dnevu republike. Predsednik republike

Kenije Jomo Kenyatta /.../. Čestitko je poslal tudi predsednik republike Zambije Kenneth Kaunda, predsednik DR Vietnama Pham Vam Dong, prvi sekretar CK KP Kube in premier revolucionarne vlade Kube Fidel Castro, predsednik Senegala Leopold Sedar Senghor, predsednik republike Ciper nadškof Makarios, predsednik sirske republike Hafez el Asad, mehiški predsednik Luis Echeverria Alvarez, iranski šah Mohamad Reza Pahlavi, predsednik republike Indonezije general Suharto /.../, predsednik Zvezne republike Nemčije Walter Scheel, /.../, indijski premier Indira Gandhi /.../« (Čestitke Titu z vsega sveta, 2. 12. 1975, 4).

- »V tej zvezi je Štrougal poudaril, da so predsednika Tita povabili, naj obiše ČSSR, in opozoril, da našega predsednika na Češkoslovaškem izredno cenijo in spoštujejo« (Lubomir Štrougal včeraj gost pri Titu, 11. 12. 1975, 1).

- »'Zaradi tega si štejem v posebno čast, da v imenu ljudstva in vlade Kambodže izrazimo vso zahvalo predsedniku Titu, vaši vladi, narodom Jugoslavije in Zvezi komunistov Jugoslavije za vsestransko podporo. Lahko rečem, da zato posvečamo našo zmago predsedniku Titu in vašim narodom, kajti napa zmaga je hkrati tudi vaša'« (Nordom Sihanuk prispel na Brione, 17. 12. 1975, 1).

Tito – ljubljeni in spoštovani vodja

- »Prihod predsednika Tita je že nekaj minut prej napovedovalo močno, navdušeno ploskanje Beograjčanov, ki se jih je v jasnem in toplim zimskem dopoldnevu zbrala precejšnja množica na pločnikih bližnjih ulic« (Prisrčno srečanje, 7. 1. 1975, 4).

- »Premier Gough Whitlam na tiskovni konferenci: 'Imel sem čast pogovarjati se s tako ugledno osebnostjo, kot je predsednik Tito'« (Avstralija gost Colomba, 11. 1. 1975, 14).

- »Tudi na tem sprehodu je imel predsednik Tito prisrčna srečanja s prebivalci tega kraja, ki so ga najtopleje pozdravljali« (Prisrčna srečanja v Igalu, 1. 2. 1975, 1).

- »Prebivalci Hercegnovega so prisrčno pozdravili visokega gosta, ki je prišel na razstavo cvetja /.../. Potem ko se je pohvalno izrazil o razstavi, se je predsednik Tito sprehodil še po Igalu in se pogovarjal z domačini in turisti« (Tito obiskal razstavo cvetja, 3. 2. 1975, 1).

- »Predsednik Tito se je potem napotil proti Kotoru, kjer ga je že pred mestom pričakalo in pozdravilo veliko število občanov. /.../ Na glavnem trgu so najdražjemu gostu priredili

kulturnoumetniški spored, ki so ga izvajali pripadniki bokeljske mornarice, mestni orkester in kulturno-umetniško društvo 'Mladost'. Pristrčno pozdravljen se je predsednik Tito nato odpeljal v Tivat /.../. Po tem prijetnem sprehodu in zelo pristrčnih srečanjih z ljudmi iz Kotorskega zaliva /.../« (Tito obiskal Risan, Kotor in Tivat, 10. 2. 1975, 1).

- »Popoldne se je z ladjo vrnil v Hercegnovi, kjer ga je v pristanišču pričakalo in pristrčno pozdravilo večje število prebivalcev Hercegnovega« (Tito obiskal Žanjice, 19. 2. 1975, 1).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je danes popoldne s šolsko ladjo Galeb odpotoval iz Zelenike, kjer so mu domačini priredili pristrčno slovo. Na vsej poti od Igala do Zelenike so tisoči prebivalcev pozdravljali svojega najdražjega gosta, ki je bil od 27. januarja tu na počitku in zdravljenju /.../« (Tito z vodstvom Črne gore, 20. 2. 1975, 1).

- »Predsednik Tito je v Rzeszowu, središču istoimenskega vojvodstva, na jugovzhodu Poljske, kamor je z letalom prispel ob 11. uri, doživel zelo pristrčen sprejem. /.../ Letališče kakor tudi ulice Rzeszowa so bile slavnostno okrašene s poljskimi in jugoslovanskimi zastavami, cvetjem in transparenti, ki izražajo dobrodošlico jugoslovanskemu predsedniku. Več sto prebivalcev Rzeszowa je prišlo na letališče, kjer je pozdravilo jugoslovanskega predsednika, medtem ko se je na ulicah mesta zbralo več deset tisoč ljudi, ki so pristrčno pozdravljali uglednega gosta. Enak prizor se je ponovil tudi v vseh drugih krajih in vaseh, na vsej poti od Rzeszowa do Harlamova, dolgi okrog 140 km. Povsod jugoslovanske in poljske zastave in transparenti, povsod množice ljudi, ki so izražali dobrodošlico jugoslovanskemu predsedniku« (Topel sprejem za predsednika Tita, 11. 3. 1975, 1).

- »Pred vhomom v mesto je predsednika Tita navdušeno pozdravilo več tisoč občanov, ki so se zbrali že nekaj ur pred njegovim prihodom, da bi pozdravili najdražjega gosta« (Pristrčno srečanje v Livnu, 27. 3. 1975, 1).

- »Trideset tisoč mladincev in mladink bo v nedeljo v Labinu pospremilo na pot štafeto mladosti z najlepšimi željami in pozdravi tovarišu Titu« (V nedeljo štafeta mladosti, 27. 3. 1975, 1).

- »Četudi je bilo že pozno zvečer in dokaj hladno, se je na ulicah Bugojna zbralo veliko ljudi, da bi ponovno pozdravili in pospremili dragega gosta. Množica mu je vzklikala: 'Tito, obišči nas spet!'« (Predsednik Tito odpotoval iz Bugojna, 28. 3. 1975, 1).

- »V Zenici je čez 50 tisoč prebivalcev pozdravilo predsednika Tita in ženo Jovanko, ki sta po večdnevnom bivanju v BiH odšla iz te republike« (Tito se je vrnil v Beograd, 29. 3. 1975, 1).

- »Od železniške postaje do vile 'Vodno', kjer je predsednikova rezidenca, so predsednika Josipa Broza Tita navdušeno pozdravljali tisoči prebivalcev Skopja in okolice ter izražali veselje ob njegovem petnajstem obisku v glavnem mestu Makedonije. /.../ Povorka avtomobilov, ki so jo vso pot pozdravljali navdušeni prebivalci Skopja /.../ Predsednika Tito in ženo Jovanko je včeraj prisrčno pozdravilo okoli sto tisoč prebivalcev glavnega mesta Makedonije« (Navdušeno sprejeli predsednika Tita, 1. 4. 1975, 1).

- »Na skopskih ulicah so predsednika Tita ob odhodu iz Skopja v Titov Veles navdušeno pozdravljali prebivalci Skopja, pa tudi na poti od Skopja do Titovega Velesa, ki je dolga 40 km, so predsednika SFRJ in člane njegovega spremstva prisrčno pozdravljali prebivalci vseh krajev med Skopjem in Titovim Velesom. Tako kot včeraj prebivalci Skopja so danes tudi prebivalci Titovega Velesa, pomembnega makedonskega industrijskega središča, pripravili predsedniku republike veličasten sprejem. Skoraj vse prebivalstvo je bilo na ulicah slavnostno okrašenega mesta, da bi zaželeli dobrodošlico dragemu gostu in mu izrazili neizmerno ljubezen, spoštovanje ter pripadnost njegovemu revolucionarnemu delu« (Kar sklenemo, je treba uresničevati v dejanjih, 2. 4. 1975, 1).

- »Po vsem Kosovu vlada že od jutra praznično razpoloženje. Predsednik SFRJ in predsednik ZKJ Josip Broz Tito je ponovno na obisku v pokrajini /.../. Ob vsej poti, dolgi kakih 40 km, so spremljali kolono predsednika Tita tisoči transparentov s preprostim, toplim pozdravom: 'Dobrodošel, dragi tovariš Tito!' – napisanim v albanščini in srbohrvaščini. Predsednik Tito, ki je zdaj četrtič na Kosovu, se je lahko povsod prepričal, da je njegov obisk največji praznik za te ljudi« (Predsednik Tito – četrtič na Kosovu, 4. 4. 1975, 1).

- »Dopoldne okrog 9. ure so predsedniku Titu, Jovanki Broz in članom uradnega spremstva /.../ priredili prisrčno odhodnico v turistično-rekreacijskem centru Brezovica na pobočjih Šar planine. /.../ Ob vsej poti skozi desetino vasi uroševske in lipijanske občine so se ponavljali prizori od včeraj: povsod praznično razpoloženje, transparenti, pesmi. /.../ je kolona vso pot do Prištine, dolgo okrog 80 kilometrov, vozila skozi skoraj nepretrgan špalir prebivalcev tega dela Kosova. /.../ V glavno mesto Kosova, kjer so bili praktično vsi prebivalci na ulicah, je predsednik Tito /.../« (Predsednik Tito – častni doktor univerze v Prištini, 5. 4. 1975, 1).

- »Šestindvajsetega maja zjutraj se je v Ljubljani raznesla novica: 'Govoril bo Tito!' Do takrat ga ni videl skoraj še nihče. Kadar se je med vojno njegovo ime pojavilo napisano na zidovih, so ga fašisti in podrepniki hiteli prebarvati. Ob novici so šolarji nemudoma pospravili knjige. Vse delo se je ustavilo. Vsi so čakali Tita. Borci so se veselili, da bodo končno sami videli svojega vrhovnega poveljnika. In novici kar niso mogli verjeti. /.../ Zatem se je maršal med vzkliki in cvetjem odpeljal na Kongresni trg. Vedrega obraza je odgovarjal na navdušene pozdrave. Matere so dvigale otroke, starke so se prerivale v prve vrste. Kongresni trg je bil nagneten ljudi, tako kot na dan osvoboditve. Ko se je maršal pojavil na balkonu univerze, mu je zaploskalo tisoče in tisoče rok« (Tito govori Ljubljančanom, 16. 5. 1975, 3).

- »Na stadionu JLA se bo tudi tega 25. maja zbralo 7200 fantov in deklet, vojakov in pionirjev iz Kumanova, Novega mesta, Tuzle, Bjelovara, Titograda, Kotorja, Nikšića, Ulcinja, Vučitrna, Kikinde in Beograda, da bi čestitali ob 83. rojstnem dnevu svojemu ljubljensmu predsedniku Titu« (»Srečen rojstni dan, dragi naš tovariš Tito!«, 21. 5. 1975, 2).

- »Tako danes Tvoje ime ni le v naših srcih, marveč tudi v srcih ljudstev vzhoda in zahoda, severa in juga, vseh, ki želijo živeti v miru, svobodi. /.../ Na njej je z zlatimi črkami zapisano Tvoje ime« (Ob Tvojem in našem prazniku, 24. 5. 1975, 1).

- »Naš dragi tovariš Tito, danes, na tvoj in naš praznik, se široko odpirajo naša srca, da ti stisnemo roko in ti na ta dan majske radosti, tebi, ki si naše življenje spremenil v pomlad, rečemo kratko in preprosto: Tito, ljubimo te« (Mladina Titu, 26. 5. 1975, 1).

- »Že več ur pred začetkom slovesne prireditve ob dnevu mladosti 'Svet za jutri' so se tisoči Beograjčanov odpravili od doma proti štadionu JLA. Njihove in želje 7140 deklet in fantov, ki so prišli iz vseh krajev naše države, da bi pobrateni sporočili tovarišu Titu, da bodo vedno zvesto sledili njegovim besedam in delom, so bile enake. Želeli so, da ne bi nič pokvarilo tega skupnega praznika mladosti Jugoslavije in njenega najdražjega slavljenca, kateremu bodo s pesmijo in plesom voščili ob 83. rojstnem dnevu. /.../ Navdušeno ploskanje nastopajočih in okoli 50 tisoč gledalcev sta spremljali dve besedi: 'Tito – partija'« (Blaginja: mir in svoboda, 26. 5. 1975, 1).

- »Kolono avtomobilov, ki se je proti poldnevu peljala proti Ljubljani, so že spotoma pozdravljali prebivalci Kranja in okoliških krajev. Kakih sto tisoč Ljubljančanov pa je izredno toplo pozdravilo predsednika Tita in Kim Il Sunga, ki sta se pripeljala v odprtem avtomobilu in odzdravljala množicam po ulicah v središču Ljubljane. /.../ poleg tega, da so po ulicah

Ljubljane plapolale korejske in jugoslovanske zastave, pričakali tudi s pihalnimi godbami. Največja množica ljudi se je zbrala na Trgu revolucije /.../« (Iskren množičen pozdrav v srcu herojske Ljubljane, 10. 6. 1975, 1).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je danes s soprogo Jovanko dopotoval v Slovenijo. Nekaj minut pred enajsto je prispel z jahto 'Podgorko' v Koper, po krajšem odmoru pa se je odpeljal proti Ljubljani in Brdu. Na vsej poti od Koprca do Brda so ga ljudje navdušeno pozdravljali. Na Brdu pa so predsedniku Titu in Jovanki Broz pionirji s cvetjem zaželeli iskreno dobrodošlico« (Predsednik Tito v Sloveniji, 28. 8. 1975, 1).

- »Nekaj minut po enajsti je večtisočglava množica pred lepo okrašenim vhodom v tovarno Litostroj završala. Le nekaj hipov pozneje sta ob bučnem ploskanju, skandiranju 'Tito, Tito', plapolanju stoterih zastav in visoko v zrak dvignjenih transparentih iz avtomobila stopila predsednik republike Josip Broz Tito z ženo Jovanko, ki sta s svojim obiskom počastila 25-letnico samoupravljanja v tem 3400-članskem delovnem kolektivu. /.../ Potem, ko se je vpisal v spominsko knjigo, se je predsednik Tito, ob ponovnem pozdravu tisočev ljudi, vrnil na Brdo pri Kranju« (Prisrčno srečanje s Titom na veličastnem delavskem zboru, 6. 9. 1975, 1).

- »Kolona avtomobilov z visokim gostom in spremstvom je odpeljala skozi mesto, okrašeno s partijskimi, jugoslovanskimi in hrvaškimi zastavami, napisi 'heroj Tito' – 'heroj Zagreb' in drugimi napisi, kjer so predsednika Tita prisrčno pozdravljali številni Zagrebčani, ki so bili še na mestnih ulicah – v vilo 'Zagorje'. Zagreb živi sicer že nekaj dni v slavnostnem razpoloženju /.../« (Prisrčno srečanje s Titom v Zagrebu, 16. 9. 1975, 1).

- »Ob odhodu iz Zagreba, to je nekaj po 10. uri dopoldne, so prebivalci glavnega mesta Hrvaške predsednika Tita prisrčno in toplo pozdravljali« (Tito v Kumrovcu, 20. 9. 1975, 1).

- »Na poti od beograjskega letališča do Belega dvora je visoke goste pozdravilo nekaj deset tisoč Beograjčanov /.../« (Nepalski suveren prispel v Beograd, 24. 9. 1975, 1).

- »Mesto metalurgov in rudarjev je tudi tokrat slovesno in prisrčno izrazilo svojo ljubezen do najdražjega gosta. Na ulicah je predsednika Tita v avtomobilu prisrčno pozdravilo več kot 50.000 delovnih ljudi in prebivalcev Zenice. Prebivalci Travnika so malo po 10. uri z zvrhano mero toplote in iskrene ljubezni sprejeli predsednika Tita z ženo Jovanko /.../« (Bugojno: iskrena dobrodošlica Titu, 18. 10. 1975, 1).

- »Ob vsej poti, okrašeni s partijskimi in državnimi zastavami ter svežim jesenskim cvetjem, so prebivalci navdušeno pozdravljali predsednika in osebnosti iz njegovega spremstva« (Tito odpotoval iz Bugojna, 22. 10. 1975, 1).

- »Na železniški postaji, pred katero se je zbrala množica več deset tisoč prebivalcev Zenice, tako kot tudi na ulicah, po katerih je vozila kolona avtomobilov /.../ ki sta jim izročila šopke rdečih nageljnov. Zbor zeniške gimnazije je zapel več pesmi iz narodnoosvobodilne vojne, ki jim je predsednik Tito pozorno prisluhnil« (Predsednik Tito odpotoval iz BiH, 23. 10. 1975, 1).

- »Na železniški postaji Sevojno je visoke goste pričakal orkester najboljših narodnih glasbenikov z znano partizansko pesmijo 'Sa Ovčara i Kablara'. Na postajah od Beograda do Sevojna, posebno v Valjevu, je predsednika Tita pozdravljalo veliko ljudi. /.../ Na 6 km dolgi poti od Sevojna do Titovega Užica so predsednika Tita pozdravljali številni prebivalci, ki so cesto zasuli s cvetjem. /.../ Pripravili so jim veličasten sprejem. Posebna atrakcija je bilo nekaj orkestrrov z okoli 50 trobentači, ki so igrali partizanske in narodne pesmi« (Predsednik Tito obiskal novo valjarno v Sevojnu, 28. 10. 1975, 1).

- »Čajetina, mirno mestece na pobočjih Zlatibora, je danes prisrčno sprejela in pozdravila predsednika republike Josipa Broza Tita z ženo Jovanko /.../. Predsednik Tito, ki so ga zbrani prebivalci navdušeno pozdravljali /.../. Predsednik, ki je bil očitno dobro razpoložen, je po glavni ulici Čajetine stopal skozi gost špalir in odzdravljaj zbranemu prebivalstvu« (Navdušenje v Čajetini, 30. 10. 1975, 1).

- »Prebivalci Nove Varoši in okolice so danes prisrčno sprejeli predsednika republike Josipa Broza Tita, njegovo ženo in več zveznih in republiških voditeljev. /.../ Predsednik Tito in drugi ugledni gostje so se potem odpeljali po cesti, posuti s cvetjem, medtem ko so jih zbrani prebivalci toplo pozdravljali /.../« (Prisrčen sprejem v Novi Varoši, 31. 10. 1975, 1).

- »V petek je predsednik Tito dopotoval z Zlatibora, kjer je med srečanji z borci in pogovori z občani preživel tudi nekaj dni oddiha v izjemno sončnem in lepem vremenu, v Valjevo, kjer ga je navdušeno pozdravilo več kot 40 tisoč prebivalcev /.../. Povsod ob poti so predsednika Tita pozdravljali občani. Cesta je bila posuta s cvetjem /.../« (Jugoslavija last tistih, ki iskreno grade socializem, 3. 11. 1975, 3).

- »Vsi prebivalci Novega Sada so se od zgodnjih jutranjih ur zlivali na ulice in na trg pred občinsko skupščino. 'Tito – bratstvo in enotnost' je bila najpogosteje izpisana parola na

transparentih /.../. Nekoliko pozneje so pričakali predsednika Tita v tovarni strojev in motorjev 'Pobeda' v Petrovaradinu, v kateri dela 5500 delavcev, z navdušenim skandiranjem in s pesmijo 'Druže Tito mi ti se kunemo' /.../« (Nihče nam ne bo iztrgal samoupravljanja iz rok, 8. 11. 1975, 1).

- »Po predstavi so tovariš Tito, tovarišica Jovanka in drugi ugledni gostje, ki so jih navzoči prisrčno pozdravili, odšli v Skadarlijo /.../. Ob prihodu v lokal Tri šešira je stari bobnar zaželel gostom prisrčno dobrodošlico. 'Vi ste naš najdražji gost,' je dejal tovarišu Titu« (Predsednik Tito v operi in na Skadarliji, 10. 12. 1975, 2).

Tito – hedonist

- »Po današnjih dopoldanskih pogovorih med predsednikom Titom in prvim sekretarjem CK PZDP Edwardom Gierekom so za jugoslovanskega predsednika priredili lov na zobra v Čarni Poljani, približno 50 km od Harlamova. Lov je bil uspešen in predsednik Tito je s prvim strelom položil na dlako zobra. To je bilo prvič, da je bil predsednik Tito na lovu na evropske zobre in lahko se reče, da je imel dobro lovsko srečo. Takoj po vrnitvi predsednika v rezidenco je prišel predsednik državnega sveta Henryk Jablonski in mu čestital za dober lov. Popila sta nekaj kozarcev na račun uspešnega in preciznega strela« (Odkrita izmenjava mnenj v Harlamovu, 12. 3. 1975, 1).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je sinoči na lovu na planini Raduša pri Gornjem Vakufu ustrelil zelo redek primerek orjaškega medveda. Medved je padel že od prve krogle« (Tito na lovu, 24. 3. 1975, 1).

- »Tito verjetno sodi med tiste redke ljudi, ki so imeli priložnost videti najdragocenejše in najlepše, večne umetniške stvaritve človeštva. Že pred vojno, ko je ilegalno živel v Parizu, je hodil v Louvre. Po vojni je kot šef države obiskal šestdeset evropskih, azijskih, afriških in ameriških držav. Kadarkoli se mu je ponudila priložnost, si je šel ogledat tudi najslovitejše zakladnice z umetninami, kot na primer leningrajski Ermitraž, moskovsko Tretjakovsko galerijo in Palačo orožja, a tudi med bivanjem v Indiji, Burmi, Egiptu, Grčiji, Japonski, Nepal, Mehiki in drugih državah je videl veliko starodavnih ostankov človeške civilizacije – svetišča, pagode, piramide in druge stavbe. Decembra 1954, ko je bil v Indiji, je obiskal tudi Agro in v njej videl slavni mavzolej Tadž Mahal, marmorno stavbo, ki jo je pred 400 leti postavil mogulski vladar Šahdžahan. V Nurmi si je januarja 1955 med bivanjem v Rangunu

ogledal slovito zlato pagodo Švegadon, visoko 120 metrov in obloženo z zlatimi ploščami ter z več kakor 100.000 Budovimi kipi. /.../ V neposredni bližini Kaira si je Tito ogledal mogočne piramide in druge slavne egiptovske spomenike visoke kulture, ki se je tukaj razvijala pred nekaj tisoč leti /.../ V Mehiki si je oktobra 1973 ogledal veličastne piramide Sonca in Meseca in tudi te so nanj napravile nepozaben vtis /.../. Med temi obiski si je Tito z gostitelji pogostoma izmenjeval darila in najljubša so mu tista, ki imajo umetniško vrednost. Med obiskom v Vatikanu (marca 1971) je dobil od papeža Pavla VI. Oljnato sliko iz 17. stoletja, krajino z rimskih bregov Tibere /.../« (Z njegovega obraza odseva veliko človeško srce, 24. 5. 1975, 19).

- »Predsednik republike Josip Broz Tito je danes priredil lov za veleposlanike tujih držav, akreditiranih v Jugoslaviji /.../. Po zaključku uspešnega lova so predsednik republike Tito in njegovi gostje skupaj obedovali pri Lugarnici v pristnem lovskem okolju. Predsednik Tito in njegova soproga Jovanka sta nocoj v lovski koči v Karadjordjevu priredila večerjo za lovce in za njihove žene, pa tudi za tuje veleposlanike, ki so prišli v Karadjordjevo šele popoldne« (Tito priredil tradicionalni lov, 13. 12. 1975, 1).

Priloga B: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Delu – Leto 1989

Tito v funkciji

- **Tito – vodja države**

- »/.../ Tito je bil na primer predsednik zvezne vlade kar 18 let /.../« (Ko otroci dobe denar, imajo kramarji semenj, 7. 1. 1989, 21).

- »Dan pozneje je prisegel Josip Broz Tito kot prvi predsednik republike, skupščina pa mu je zaupala tudi mandat za sestavo prvega ZIS« (Vezilo za novo vlado, 16. 2. 1989, 4).

- »/.../ na katerih je zgrajena Titova federativna in socialistična Jugoslavija« (Čas hude preizkušnje, 1. 3. 1989, 1).

- »/.../ pač pa piše da predsednik republike Josip Broz Tito /.../« (Ljudje z dvema prstoma, 4. 3. 1989, 19).

- »Za Jugoslavijo je Kosovo preizkus trdnosti dežele, ki jo je Tito, varuh enotnosti različnih narodov in narodnosti, zasnoval kot federacijo« (»Ne le jugoslovanska, temveč širša usoda«, 7. 3. 1989, 16).

- »Zvezno državno predsedstvo je bilo 'nenevarno' močnejše od zvezne skupščine v letih, ko so v njem pod Titovim predsedstvom sedel 'jugoslovanski revolucionarji'« (Kam in kako skočiti z roba, ki se kruši, 13. 5. 1989, 19).

- »Prvo jugoslovansko predsedstvo je bilo torej 22-člansko (izvoljeno za pet let), seveda s tem, da je bil njegov predsednik Josip Broz Tito (določen s 37. amandmajem) zunaj te 'kvote'« (Vsa naša predsedstva, 13. 5. 1989, 19).

- »Glede na to, da je hiša na Užički 15, kjer je živel predsednik Tito s soprogo Jovanko /.../« (Kako trajno rešiti stanovanjsko vprašanje vdove Jovanke Broz?, 8. 6. 1989, 2).

- »/.../ in da sta kot opozicionalista še zmeraj del sistema, ki ga je ustvarila revolucija in ki ga je vodil (to je sedaj več kot očitno) on – Tito« (Vsi Titovi možje, 24. 6. 1989, 3).

- »/.../ naj bi na zvezni ravni razpravljali o obrekovanju in blatenju imena in dela tovariša Tita in v takšnih primerih ukrepali v skladu z zakoni in ustavo« (Preprečiti blatenje Titovega dela, 12. 7. 1989, 2).

- »Polkovnik Gadafi je z njim posmrtno odlikoval predsednika Josipa Broza Tita /.../« (Gadafijevo odlikovanje za Tita, 21. 12. 1989, 2).

- **Tito – predsednik ZKJ**

- »Zanimivo pa je še nekaj: prav nikjer ni bil omenjen Josip Broz, ne v 'analizi' dela ZKJ med dvema kongresoma, v nobenem od uvodnih govorov /.../« (Črnogorci spuščajo partijo na zemljo, 18. 3. 1989, 20).

- »/.../ če ne bi po zaslugi komunistov pod Titovim vodstvom /.../. Komunistična partija se je prav pod Titovim vodstvom /.../« (Motijo se tisti, ki mislijo, da je naša prihodnost negotova, 20. 4. 1989, 4).

- »Titova misel in njegovo delo sta vzidana v temelje in največje dosežke ustvarjalnega delovanja ZKJ« (Rojstni dan z zaplatami, 20. 4. 1989, 4).

- »Nekaj zadnjih plenumov nam je razkrilo tolikšne notranje razkole, kakršni niso bili niti v času znamenitih frakcijskih bojev pred Titovim prihodom na čelo partije /.../« (Kdo v resnici razbija ZKJ?, 23. 6. 1989, 5).

- »Tito je leta 1972 v intervjuju za zagrebški Vjesnik pripisal vzroke za slabo stanje že 6. kongresu KPJ /.../« (Slovenska različica brežnjevizma – vrhunec »partizanske generacije«, 9. 9. 1989, 22).

- »/.../ Josipa Broza Tita in njegove partije /.../« (Vzporednice z letom 1948, 30. 9. 1989, 32).

- »V Titovem življenju in delu tendenciozno iščejo ali maličijo različne nepomembne podrobnosti, da bi kompromitirali njegovo osebnost in vse, kar je KPJ oziroma ZKJ ustvarila pod njegovim vodstvom« (Napadi na Tita potekajo pred očmi članov zveze komunistov, 28. 10. 1989, 3).

- »Tito je s tremi besedami: bratstvo, enotnost in enakopravnost izrazil program partije, na katere čelu je bil /.../« (Titovo ime so nekateri izkoriščali kot mit, dokler jim je to koristilo, 28. 10. 1989, 3).

- **Tito – vodja neuvrščeni**

/

- **Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB**

- »Zgodovinarji pa se bodo še in še vračali k njegovim Zapisom o razgovorih z vrhovnim komandantom maršalom Titom« (Marjan Breclj, 10. 1. 1989, 2).

- »Vsekakor je bilo že veliko napisanega o Titu kot vojaškem poveljniku in vojaškem mislecu. /.../ posvečeno študiji Titov prispevek k vojaški veščini narodnoosvobodilne vojne /.../« (Titov prispevek k vojaški veščini, 9. 2. 1989, 2).

- »Spet se je oglasil Tito. 'Stane, pa ja ne boš prav zdaj vrgel puške v koruzo,' je takrat dejal maršal« (Armado imajo najraje Slovenci, 20. 5. 1989, 25).

- »Tako tudi ni naključje, je rekel Mikelić, da številni danes blatijo našo armado, dosledneje rečeno, Titovo armado« (Titovo ime so nekateri izkoriščali kot mit, dokler jim je to koristilo, 28. 10. 1989, 3).

- **Tito – revolucionar**

- »/.../ se je Tito vrnil v domovino in nadaljeval revolucionarno delo. /.../ usposobiti za pravega revolucionarnega voditelja delavskih množic Jugoslavije« (Josip Broz Tito, 25. 5. 1989, 14).

- »S svojim delom in rezultati ter z jasno opredelitvijo, temelječo na Titovi revolucionarni misli in delu /.../« (Čestitka Veljka Kadrijevića, 25. 5. 1989, 2).

Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat

- »Bila je resnično samo ena centralna institucija, ki je učinkovito delovala – to je bil sam Tito« (Varljiva časa najslajšega strupa se še zmeraj imenuje oblast, 24. 6. 1989, 20).

- »Šele potem, ko je Tito osebno zaprosil Ceausescuja, je ta končno popustil, vendar je prej izvil iz Tita častno besedo, da bodo Jugoslovani tiho o romunski pomoči. Da bi bilo vse skupaj še bolj tajno, je Ceausescu ukazal, naj ugrabitev opravi protiteroristični oddelek DIE, ne pa redna varnostna služba« (Kupčija na Brionih, 15. 7. 1989, 32).

- »Milošević govori preveč protislovno: ne more ustava razdejati države, če sistem že prej ni deloval, po Titovi smrti pa, kot pravi Milošević nič več ne deluje /.../ na ta način je Milošević le po ovinku povedal, da je bil Tito pravzaprav popoln absolutist« (Tito kot sprevržena metafora, 20. 7. 1989, 2).
- »Celo v vzburkani Jugoslaviji, kjer dinastija Karadjordjevičev ni bila nikoli grozno priljubljena (niti med rojaki Srbi), vznika novo zanimanje za monarhijo, ki jo je Tito odpravil leta 1945. Razlog je deloma v praznini, ki je nastala po smrti te dokaj monarhične osebnosti leta 1980« (Zdrahe z dinastijo, 12. 10. 1989, 8).
- »Kot je dejal, je bil Tito /.../ vemo pa tudi, da ni bil velik demokrat« (Jasni cilji napadov na Tita, 26. 10. 1989, 2).
- »V vsakem delu ZKJ mora biti dovolj odgovornosti za zoperstavljanje lažnemu povelečevanju Tita, po drugi strani pa seveda tudi dovolj moči, za nasprotovanje pogroma proti njemu« (Vsaka kritika razmer ni že napad na Tita, 28. 10. 1989, 1).
- »Za naš totalitarizem je bila izumljena le drugačna, nemara malo bolj rožnata preobleka. /.../ Toda proti takšnemu tekstu o Titu sem kjer koli /.../ da kult osebnosti gojimo tudi posmrtno /.../« (Nič več ujetniki Titove zapuščine, 21. 12. 1989, 5).

Tito – velik državnik

- »Tito je bil velik vojskovodja. Nihče ne more reči, da nima velikih vojnih zaslug, nihče ne more izpodbijati tistega, kar je storil med vojno. Če je to nekaterim prav ali ne, je že tako, da se je naša država osvobodila izpod okupatorja pod njegovim poveljstvom /.../« (Albanci in Srbi se pogovarjajo samo še v domu gluhih, 1. 4. 1989, 20).
- »Kaj bi bilo z nami, če si 810.000 borcev, kolikor jih je štela Titova vojska na dan zmage leta 1945, ne bi priborilo svobode in neodvisnosti, če se leta 1948 ne bi uprli diktatu in prizadevanju, da bi nekomu postali satelit, če ne bi bili že tri desetletja med vodilnimi državami z miroljubno, neblokovsko in neuvrščeno politiko?« (Motijo se tisti, ki mislijo, da je naša prihodnost negotova, 20. 4. 1989, 4).
- »To nesorazmerje med avtonomijo in odgovornostjo federalnih enot ni bilo očitno vse do Titove smrti, ker je Tito to ravnovesje zagotavljal na personalni ravni. Po njegovi smrti je

postalo jasno, da institucionalno ni mogoče zagotoviti tega ravnovesja /.../« (Pogubna neodgovornost federalnih enot, 6. 5. 1989, 20).

- »/.../ Titovih zgodovinskih dosežkov. /.../ Dušan Pekić je poudaril, da nihče ne more zanikati, pa tudi ne zmanjšati Titove zgodovinske vloge in vsega tistega, kar je storil za Jugoslavijo, njene narode in narodnosti, pa tudi za mednarodno skupnost /.../« (Z napadi na Tita skušajo razvrednotiti ves razvoj, 20. 9. 1989, 2).

- »Drugačna je objektivizirana ocena, ki upošteva razmere in čas, v katerih se je kaj zgodilo v naši preteklosti; gotovo je, da bo vsaka objektivna ocena pokazala, da je največja osebnost novejšje jugoslovanske zgodovine Josip Broz Tito in da je nekaj stvari iz tega preteklega življenja, ki ne morejo biti objektivno ocenjene brez ocene njegovega osebnega deleža. To so zlasti: preprečitev razbitja jugoslovanske partije leta 1937 s formiranjem nacionalnih partij znotraj jugoslovanske komunistične partije; vstaja oziroma narodnoosvobodilni boj; formiranje nove jugoslovanske države, socialistične federativne države enakopravnih jugoslovanskih narodov v času tega boja leta 1943; leto 1948 z odporom Informbiroju; leto 1952 z uvedbo samoupravljanja; leto 1961 z gibanjem neuvrščenih, in sedanji koncept jugoslovanske federacije, ki počiva na interesih prostovoljno povezanih enakopravnih jugoslovanskih narodov'« (Tito je največja osebnost novejšje jugoslovanske zgodovine, 30. 9. 1989, 3).

- »Kot je dejal, je bil Tito pri reševanju narodnostnega vprašanja genij /.../« (Jasni cilji napadov na Tita, 26. 10. 1989, 2).

- »O Titovih zaslugah in njegovem ugledu v tujini je govoril tudi Dušan Dragosavac /.../ ki Tita vidi kot borca za interese delavskega razreda, kmetov, ustvarjalne inteligence, mladine, s težnjami narodov in narodnosti SFRJ in nasploh naprednimi silami v svetu« (Titovo ime so nekateri izkoriščali kot mit, dokler jim je to koristilo, 28. 10. 1989, 3).

- »Polkovnik Gadafi je z njim posmrtno odlikoval predsednika Josipa Broza Tita za njegove zasluge v boju za osvobajanje narodov izpod kolonialnega zatiranja, za krepitev miru in razumevanja med narodi in za prispevek k nastanku in razvoju gibanja neuvrščenih« (Gadafijevo odlikovanje za Tita, 21. 12. 1989, 2).

Tito – ljubljani in spoštovani vodja

- » Le enkrat si omenil Titovo Jugoslavijo. /.../ vendar pa je Tito tisto znamenje, pod katerim se najlažje politično spoznamo« (Zakaj Slobodan Milošević ne govori Albancem na Kosovu in Stipe Šušteršič ne reče bobu bob?, 1. 2. 1989, 9).
- »Gromki pa so bili vzkliki in skandiranje Stipe, Stipe, Šušteršič, Šušteršič in Tito, partija« (Z žvižgi in vzkliki sprejeli gosta, 25. 2. 1989, 1).
- »'Mi hodimo po Titovi poti. Mi smo za bratstvo in enotnost. Mi smo za Jugoslavijo.'« (Ljudje z dvema prstoma, 4. 3. 1989, 19).
- »Na današnji dan pred devetimi leti je umrl Josip Broz Tito. /.../ po vsej državi oglasile sirene, najvišji predstavniki države pa bodo položili cvetje na njegov grob. V vseh šolah in enotah JLA bodo prvo uro pouka posvetili spominu na njegovo življenje in delo« (Spomin na Tita, 4. 5. 1989, 1).
- »'/.../ Ob izteku našega mandata izražamo globoko spoštovanje Josipu Brozu Titu'« (Obisk v hiši cvetja, 17. 5. 1989, 2).
- »'Tita bi danes hoteli ožigosati in pahniti v pozabo ljudje, ki brezobzirno napadajo vse pridobitve našega narodnoosvobodilnega boja in vse dosežke socializma v naši državi. Odstranjajo njegove slike in jih zamenjujejo s slikami 'novokomponiranih' nacionalnih voditeljev. Protititoisti pa se hudo motijo, če mislijo, da bodo kdajkoli – tudi v prihodnosti – s svojimi scenariji uspeli tudi med mladimi rodovi in ljudskimi množicami. Tito nas tudi danes, deset let po svoji smrti, združuje bolj, kot pa nas lahko ločijo različni začasni voditelji naših naciokracij, ki stavijo na karto svojih 'maspokov' in nacionalnih homogenizacij ter preprirov z drugimi narodi. Tito bo vedno simboliziral Jugoslavijo, kakršna je tudi edina mogoča – tako danes kot jutri: kot socialistična država in federativna skupnost, kot država socialističnega samoupravljanja, kot neodvisna in blokovsko neuvrščena država'« (Novokomponirani voditelji proti Titu, 8. 8. 1989, 2).
- »Njegovo genialnost – Tito je bil predvsem inovator – je namreč treba obravnavati v okviru tega obdobja in njegovih konkretnih okoliščin, nikakor ne zunaj njega. /.../ Marsikje v svetu nas ljudje še vedno spoštujejo, če rečemo – Tito« (V socialističnem fundamentalizmu je nekaj iranskega, 21. 10. 1989, 20).

- »Zato ker je bil Tito samo človek, tako z izrednimi kvalitetami, kot tudi človek s precej napakami; le da smo včasih njegove kvalitete povzdigovali z njim vred v oblake, napak pa si nihče ni upal priznati na glas« (Napadi na Tita, 28. 10. 1989, 1).

Tito – hedonist

- »V poglavju je poleg tega polno nadrobnih opisov postrežbe na Brionih in na Titovi jahti, kjer so konjak stregli brezhibno oblečeni natakariji z belimi kravatami. /.../ hotel posnemati Tita in zahteval, da tudi njemu priskrbijo osebno jahto in rolls-roycea /.../« (Kupčija na Brionih, 15. 7. 1989, 32).

Priloga C: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Delu – Leto 2009

Tito v funkciji

- **Tito – vodja države**

- »/.../ nekdanjega državnega /.../ voditelja /.../« (»Maršal naj ostane za spomin ali za opomin«, 13. 3. 2009, 2).

- »In o Titu? Da je bil predsednik Jugoslavije« (Stanovnik versus Stanovnik? Ne več!, 17. 3. 2009, 10).

- »/.../ predsednika naše Socialistične federativne republike Jugoslavije in predsednika predsedstva SFRJ /.../« (Junaki svinčenih časov, 5. 5. 2009, 4).

- »/.../ je bil dosmrtni predsednik nekdanje Jugoslavije /.../« (Rdeči potni list je bil zakon, 27. 5. 2009, 28).

- »/.../ po smrti nekdanjega jugoslovanskega voditelja /.../« (Nevarna vladarica iz sence ali tragična žrtev?, 30. 5. 2009, 3).

- **Tito – predsednik ZKJ**

- »/.../ nekdanjega /.../ partijskega /.../ voditelja /.../« (»Maršal naj ostane za spomin ali za opomin«, 13. 3. 2009, 2).

- »/.../ predsednika Zveze komunistov Jugoslavije /.../« (Junaki svinčenih časov, 5. 5. 2009, 4).

- **Tito – vodja neuvrščenih**

- »/.../ na njem je bilo zasnovano gibanje neuvrščenih /.../« (Titov Galeb v rokah Rečanov, 23. 5. 2009, 28).

- »/.../ idejni vodja gibanja neuvrščenih držav /.../« (Rdeči potni list je bil zakon, 27. 5. 2009, 28).

- **Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB**

- »/.../ o povojni vlogi nekdanjega /.../ vojaškega voditelja /.../« (»Maršal naj ostane za spomin ali za opomin«, 13. 3. 2009, 2).

- »/.../ potrjevali prav na rojstni dan pokojnega maršala tovariša Tita« (Tito spet v Ljubljani, 25. 4. 2009, 2).

- »/.../ maršala Jugoslavije in vrhovnega poveljnika oboroženih sil Socialistične federativne republike Jugoslavije Josipa Broza Tita« (Junaki svinčenih časov, 5. 5. 2009, 4).

- »/.../ naj se maršalovo ime in kipi, slike umaknejo v muzeje. /.../ temveč kaj lik maršala Tita simbolizira. Simbolizira pa partizanstvo« (Nikoli ne pozabim zadnjega čokoladnega bombona, 9. 5. 2009, 30–31).

- **Tito – revolucionar**

/

Tito – množični morilec, tiran, diktator, avtokrat

- »Naposled še Jugoslavija in kot najhujši med najhujšimi – zločinski slovanski komunizem pod Titom« (O dobrih ljudeh in njihovem prazniku, 9. 2. 2009, 5).

- »/.../ da je bil Tito tudi zločinec, čeprav je dal pomoriti več tisoč Slovencev« (Priznanje zločinov pogoj za spravo, 9. 3. 2009, 2).

- »Druga stvar pa je zanj osebnost Josipa Broza - Tita kot voditelja nedemokratskega sistema po vojni. /.../ da so se po vojni poboji dogajali pod Titovo komando« (»Maršal naj ostane za spomin ali za opomin«, 13. 3. 2009, 2).

- »/.../ odgovornost za poboje preložil na generala Eisenhowerja in maršala Tita /.../« (V hudih jamah, 14. 3. 2009, 8).

- »/.../ da bi morali v mestu imeti kvečjemu Ulico žrtev Josipa Broza Tita. /.../ da svojcem žrtev Titovih zunajsodnih pobojev ne bi smeli znova odpirati starih ran in jih znova prizadeti. /.../ saj, 'Tito ni bil le lep in šarmanten gospod, temveč je imel tudi krvave roke'« (Večina svetnikov za Titovo cesto, 21. 4. 2009, 9).

- »/.../ precedens proslavljanja kulture smrti in zatiranja, ki jo poseblja Josip Broz Tito, ter poskus rehabilitacije diktatorja in krvnika /.../.Postavili bomo spomenik morilcu, največjemu zločincu nad slovenskim narodom. Prav spomenik Josipu Brozu Titu pa je že postavljen v Hudi Jami /.../« (Proslavljanje kulture smrti in zatiranja?, 26. 5. 2009, 2).

- »/.../ da je nezaželeno, da se po zločincih poimenuje karkoli, ne le cesta. /.../ dali jasno sporočilo, da se zločin spleča« (Večina je izglasovala Titovo cesto, 26. 5. 2009, 9).

- »/.../ potem je postal veliki morilec, na koncu pa je bil veliki diktator /.../« (Rdeči potni list je bil zakon, 27. 5. 2009, 28).

- »/.../ 'po diktatorju Josipu Brozu Titu'« (Bo odlikovanje Ertla spodneslo Türka?, 10. 12. 2009, 2).

- »Celo v Titovih časih trde roke so se med seboj bile različne frakcije« (Vojna ali mir, 30. 5. 2009, 13).

Tito – velik državnik

- »/.../ Tito pa da si je ulico v središču Beograda zaslužil, ker je desetletja vodil eno najbolj uglednih držav na svetu« (Kje so straže generala Draže?, 29. 4. 2009, 28).

- »/.../ na krovu je gostil več kot sto tujih državnikov, med njimi Gandhija, Hruščova, Gadafija, Churchilla /.../« (Titov Galeb v rokah Rečanov, 23. 5. 2009, 28).

- »Po eni strani so takrat za javnost priredili veličasten pogreb, na katerega so prišli skoraj vsi svetovni voditelji, da izkažejo spoštovanje temu velikemu človeku /.../« (Titova vdova za Politiko prekinila molk, 25. 5. 2009, 20).

- »/.../ ima tako kot vse velike zgodovinske osebnosti tudi Tito svoje temne plati« (Proslavljanje kulture smrti in zatiranja?, 26. 5. 2009, 2).

- »/.../ je Josip Broz Tito v šestdesetih letih vodil pravo državniško politiko. /.../ je takratno Jugoslavijo postavilo ob bok pomembnim oblikovalcem mednarodne ureditve. /.../ in spreten politik« (Rdeči potni list je bil zakon, 27. 5. 2009, 28).

Tito – ljubljeni in spoštovani vodja

- »Titov grob še vedno obišče 250.000 ljudi na leto« (Bivši bratje iz Titove dežele sanj si imamo še veliko povedati, 4. 2. 2009, 19).

- »'Tita pa imam čedalje bolj rad. /.../ Tito nam je dal. Eni delavcem danes nočejo več dati. /.../ je videl, da je pri Titu najbolje zaslužil. Zdaj pa je tako, da nekateri živijo tako, kot je Tito, drugi pa slabo« (Luka Kamenik se rad spomni Tita, 24. 4. 2009, 11).

- »'Presunljiv molk je spremljal krsto, ko se je zapeljevala skozi ljubljanske ulice, kot da je to slovo mogoče izreči samo brez besed. V popolni tišini so se zapirali dežniki, kakor da se je med molčečimi ljudmi zbudila neka speča, nikdar zavestno znana vedenjska norma. V popolni tišini so si ljudje v množici podajali nageljne, tisti daleč zadaj onim pred sabo, tisti na sredi onim spredaj in tako so nemo prek glav potovali rdeči nageljni in se brez besed končno usipali na mimo vozeči avto.' /.../ In tako je Jugoslavija za dolga leta dobila še eno romarsko pot. Titovih oboževalcev, hvaležnih za vse, kar je dobrega storil v življenju, doslej ni zmanjkalo« (Junaki svinčenih časov 2., 6. 5. 2009, 4).

- »Poudaril je, da je bila SFRJ v času Josipa Broza priljubljena po vsem svetu. /.../ da takrat ni bilo kriminala, da je bilo mogoče spati na ulici, da ni bilo treba zaklepati hiše ali najemati varnostnikov in da je bilo mogoče potovati po vsem svetu brez vizumov« (Rdeči potni list je bil zakon, 27. 5. 2009, 28).

- »Katerega politika bi pospremili z zastavicami, kot smo Tita 25. maja? Nobenega najbrž. Takrat je bil ikona, vzor, čeprav ni bil idealen« (Katerega politika bi pospremili z zastavicami, kakor smo Tita 25. maja?, 2. 6. 2009, 9).

- »/.../ ki množično kupujejo predvsem spominke, povezane s Titom. /.../ Tiralico za maršalom so izdali zato, ker je '50 let prepovedoval lakoto, revščino in nezaposlenost, ker so 50 let vsi imeli brezplačno šolstvo in zdravstvo, ker je zaprl šoviniste, ki so zdaj na oblasti, in ker je bil dinar tedaj denar'« (»Kvazi turizem« na trhlih temeljih, 3. 6. 2009, 19).

Tito – hedonist

- »/.../ na krovu je gostil /.../ in druge znane osebe, kot so bili filmski divi Sophia Loren in Elizabeth Taylor ter igralec Richard Burton /.../« (Titov Galeb v rokah Rečanov, 23. 5. 2009, 28).

- »/.../ je bil s kronološkega vidika Tito najprej veliki 'hohštapler' /.../« (Rdeči potni list je bil zakon, 27. 5. 2009, 28).

- »/.../ učinkovitost podobna lovski spretnosti maršala Tita« (Kdo nas bo zaščitil pred ščitom?, 21. 9. 2009, 5).

Priloga Č: Primeri analiziranih novinarskih prispevkov po okvirjih v Mladini – Leto 1975

Tito v funkciji

• Tito – vodja države

- »Minić, ki ga je sprejel tudi mehiški predsednik Luis Echeverria, je potrdil, da bo predsednik Tito letos ali pa v začetku prihodnjega leta obiskal to deželo« (Minić v Mehiki, 27. 2. 1975, 3).

- »/.../ in seveda samemu predsedniku Titu« (Zamejski pozdravi, 17. 4. 1975, 4).

- »/.../ ko smo mladi čestitali predsedniku Titu za rojstni dan« (Uvodnik, 29. 5. 1975, 2).

- »Še pomembnejše pa je dejstvo, da je neuvrščena socialistična Jugoslavija s tovarišem Titom na čelu /.../« (Nasvidenje v Beogradu, 7. 8. 1975, 4–5).

- »/.../ eden najbližjih sodelavcev predsednika Tita /.../ Pod predsedstvom predsednika republike /.../ Josipa Broza Tita /.../ Predsednik republike Josip Broz Tito je v Beogradu sprejel delegacijo SZDL Jugoslavije /.../« (Samoupravni odnosi – del življenja, 25. 12. 1975, 2, 4).

• Tito – predsednik ZKJ

- »Zahvaljujoč se enotnosti narodov in narodnosti pod vodstvom komunistov in tovariša Tita /.../« (Trideset let svobode, 30. 1. 1975, 2).

- »Prelomnica v skojevski organizaciji je bil prihod tovariša Tita na čelo partije leta 1937« (Skoj je naša korenina, 3. 7. 1975, 6).

- »Tako je bilo 9. in 10. junija 1939 v Tacnu državno posvetovanje KPJ, ki ga je vodil tovariš Tito /.../« (Narod si je sodbo pisal sam, 17. 7. 1975, 8–9).

- »/.../ je rezultat boja vseh ustvarjalnih sil, ki so bile resnično strnjene v fronti z zvezo komunistov in tovarišem Titom na čelu« (Smelo v prihodnost, 27. 11. 1975, 7).

- »/.../ in predsednika ZKJ Josipa Broza Tita /.../« (Samoupravni odnosi – del življenja, 25. 12. 1975, 2, 4).

- **Tito – vodja neuvrščenih**

- »Tovariš Tito je bil tudi med tvorcami politike neuvrščenosti, ki je danes edina alternativa za vse miroljubne ljudi« (Parada moči, bratstva in vere v socializem, 15. 5. 1975, 2).

- »/.../ in njegovo neuvrščeno politiko« (Povsod poznajo Tita, 4. 6. 1975, 21–22).

- »/.../ in ko so Tito, Nehru in Naser šele začeli oblikovati načela politike neuvrščanja« (Nasvidenje v Beogradu, 7. 8. 1975, 4–5).

- »Pionirji tega zgodovinskega procesa tovariš Tito, indijski premier Nehru in egiptovski predsednik Naser pa so ob vsem tem že sredi petdesetih let našega stoletja, koder segajo zametki današnjega mogočnega gibanja neuvrščenih /.../« (Nov korak neuvrščenosti, 4. 9. 1975, 6).

- **Tito – maršal, vojskovodja, vodja NOB**

- »Delegati konference so poslali pozdravno pismo vrhovnemu poveljniku maršalu Titu /.../« (Konferenca ZKJ v JLA, 27. 2. 1975, 3).

- »Demokratsko federativno republiko Jugoslavijo in njej na čelu maršala Tita« (Ljubljana v soncu svobode in zmagoslavja, 8. 5. 1975, 2).

- »Tudi Tito je ukazal pospešeni pohod štirinajste divizije in drugih enot proti Celovcu in ostalih delih Koroške« (Vprašanje treh ur, 8. 5. 1975, 5).

- »Vrhovni poveljnik oboroženih sil – tovariš Josip Broz Tito med gledanjem parade. Pod vodstvom maršala Tita so se naši narodi uprli okupatorju in izbojevali zmago /.../« (Parada moči, bratstva in vere v socializem, 15. 5. 1975, 2).

- »Malokdo ve, da poteka letos tudi trideset let od prvega štafetnega teka v čast rojstnega dne maršala Tita« (Štafeta mladosti in zmaga, 22. 5. 1975, 2).

- »Upokojeni krojač Franc Žele iz Pivke je bil tisti, ki je maršalu Titu sešil hlače za njegov 52. rojstni dan. Toda tega dela maršalske uniforme, vrhovni komandant, ni nikoli oblekel« (Hlače za Tita, 4. 6. 1975, 4).

- »Maršalovo delo z mladimi in njegov neizmerljiv prispevek k oblikovanju današnje jugoslovanske družbe« (Titu značka ZSMS, 26. 6. 1975, 2).

